

INÉ TŘI POVÍDKY

OD

VÍTĚZSLAVA HÁLKA.

POD DUTÝM STROMEM. — POLDÍK RUMAŘ. — NA VEJMINKU.

V PRAZE.
em a nákladem dra. Edv. Grégra.
1874.

POVÍDKY.

Jiné tři povídky

od

Vítězslava Hálka.

(Pod dutým stromem. — Poldík rumař. — Na vejminku.)

V PRAZE.
Tiskem a nákladem dra. Edv. Grégra.
1874.

Pod dutým stromem.

I.

Když bylo Veníkovi Říhovic dvanáct let, vzal ho otec ze školy. „Musíš nám už pomáhati," řekl; „budeš pasákem, vyženeš ovce na stráň, v poledne ti tam donesem oběd a pro večeři si přijdeš sám."

Veník radostí se otočil na pravé patě, zuby se mu zaleskly z dásní, a otec ještě dodal: „Housle si na pastvu vezmeš s sebou." Na to byl Veník jako posedlý, skákal po světnici, až doskákal k houslím, sundal je se hřebíku, natáhl několik strun a hrál a skotačil zároveň.

Veník totiž naučil se ve škole na housle, a v neděli hrával na kruchtě prim, že učitel schválně pro něho skládal solo do „gloria" a že lidé v kostele, když to Veník hrál, místo na oltář dívali se na kruchtu. Ale zdola ho nikdo neuviděl, byl ještě tak malý, že sotva hlavou

dotýkal se zábradlí u kruchty. Pak sice rok od roku hlava vykukovala již přes zábradlí, ale housle přece ještě neuviděl nikdo z dola.

Tak tedy jako zejtra ráno Veník vyhnal ovce na stráň pod les a vzal s sebou housle. Pod strání šuměla řeka, na stráni začínal a šuměl dubový les. Ten les si Veník pokrajem obešel a v tom pokraji uviděl starý jeden strom, jehož kmen byl dutý, že uvnitř mohli čtyři lidé pohodlně sedět. Strom ten byl z lesa jako povystouplý, měl vchod a jako dvéře a práh; na prahu u toho vchodu usadil se Veník, aby viděl na ovce, a řekl si: „Zde se mi líbí, u toho stromu zůstanu."

Když tak chvíli seděl a viděl, jak řeka pod ním utíká a jak ovce po stráni lezou a jak ten les za ním šumí tak nepohnut, pohnulo se to v něm jako na té řece a šumělo to zase jako v tom lese.

Ale když z lesa počali ptáci ledacos provolávat, tu bylo Veníkovi, že by jim měl odpovídat. Vzal housle na to odpovídání. Odehrával jim a sobě celou mši, jako byl hrál posledně v kostele; myslil, že tak se s nimi seznámí nejdřív, když jim ukáže, co umí.

Hrál, a když přišel ke „gloria“, kde míval v kostele solo, bylo mu, že v tom se musí sebrat obzvláštně. Sebral se a hrál, až se mu tváře leskly; jestliže ti ptáci jen trochu rozuměli hře, musili býti s ním spokojeni, musili odpovídati zas jemu. Když dohrál, bylo slyšet odpověď; ale nebyli to ptáci, kteří odpovídali, byla to malá Krista, která když Veník dohrál, počala zpívati zase svoje solo z poslední mše. Neviděna přikradla se za strom, usedla si tam a nyní se prozradila zpěvem.

Veník býval na kruchtě houslistou, a Krista byla zpěvačkou; měla hlásek jako andělíček a když zpívala, jako by prý perličky navlékal na hedbávnou šňůrku. Veník a Krista dělali muziku na kruchtě vedle sebe, a když jeden druhého doprovázel, bylo prý v kostele jako v ráji. Nebyli bratr a sestra, ale říkali jim „ty děti“, protože vždy spolu se učili, spolu domů ze školy a z domu do školy chodili a spolu na kruchtě stáli. O „těch dětech“ mluvívali občané cestou do kostela, „ty děti“ byly jim jako zázrakem, pokud je slyšeli v kostele, a o „těch dětech“ mluvívali zase cestou z kostela.

Krista byla sirotek, bylo jí nyní devět let a nepamatovala se ani na rodiče; k domu Vení-

kova otce se přilípla jako lašťovčí hnízdo ku střeše, jež nikdo neshodí. Veníkův otec snad ani nevěděl, proč ji má u sebe. Snad ani ne proto, že byla sirotkem, snad také ne proto, že měla „pěknou notu". Byla jako to lašťovčí hnízdo pod římsou; nikdo to hnízdo neshodil.

U Veníkova otce říkali také „u chalupníka", proto že ve vsi byl ještě jeden Říha sedlák, bratr Říhy chalupníka; Říhovi říkali také „Říha vdovec", protože Veník již neměl matku.

Když Krista počala za stromem zpívat, Veník odložil housle, obrátil se v tu stranu, kde seděla zpěvačka a dával jí takt, kýval hlavou a byl spokojen. Ale když dokončila, osopil se na ni: „Kristo, proč nejsi ve škole?

„Ty tam také nejsi," řekla Krista.

„Co pak já! Mně je dvanáct let, já už do školy nepatřím; tobě je devět!"

„Já už tam také nepatřím," odmlouvala Krista. „A nepůjdu."

„To se opovaž. Kdy by to tatínek věděl, vyhnal by tě," hrozil Veník.

„Půjdu s tebou pást, a ty mne nevyženeš," bránila se Krista.

Na to Veník vstal, vzal ji za ruku a poroučel: „Teď půjdeš hned, já tebe odtud vyháním. Hajdy do školy.“

„Nepůjdu, abys věděl!“ odmlouvala Krista. A když nechtěla se odtud ani hnout, vzal ji Veník kolem pasu a odstrčil, co mu stačila síla. Krista zavrávovala, sklesla na zem, vypukla v pláč a naříkala si: „Ach, já jsem přece jenom sirotek!“

Tato slova Veníka dojala. Zapomněl pojednou, že ji posílal do školy a věděl pouze, že Krista si naříká, na něho naříká. Stál jako do země zaražen a nevěděl, v kterou stranu by se hnul, ku Kristěli aneb ke stromu. Pak šel ke stromu a sedl si tam; chtěl hrát, ale nešlo to. Ani mše, ani žádná píseň mu nenapadla. Pak se ohlížel ku Kristě a byl by plakal s ní, byl by k ní šel, chlácholil ji, odprosil, školu jí odpustil; ale nevěděl, jak by to udělal.

Ještě hůře mu bylo, když Krista přestala plakat, když pozvedla hlavu a němým slovem dotvrzovala to, co prvé mluvila: když majíc ruce sepjaty a k zemi skleslé a když majíc oči uslzeny a upřené do neurčita, jako umělcovo dílo stvrzovala i výrazem podpis, na němž stálo: „Ach, já jsem přece jenom sirotek!“

Když tak seděla zabrána v dětskou bolest svou, přiblížil se k ní po tichu Veník, usadil se vedle ní a za chvíli řekl: „Kristo, jak to je, být sirotkem?

Řekl to s soucitem, jakého na svá léta byl schopen; řekl to jako by povídal: „Pověz mi, jak to je a já to převezmu za tebe.“

„Jak to je? otázkou odpovídala Krista. „Když mám jen tebe, a ty mne vyháníš, což to nebudu sirotkem?“ A oči ještě neusušené obrátily se z toho neurčita k němu a byly naplněny žalobou.

„Já tě tedy nevyháním; ale chci, abys šla do školy, a do školy musíš, dokud ti není dvanáct roků, jako mně,“ řekl Veník.

„Já už do školy nechci,“ bránila se Krista; „mně se líbí na stráni, já budu tady.“

„A kde pak se budeš učit zpívat?“ tázal se Veník a to mělo býti jako posledním důvodem.

„U tebe,“ řekla Krista a tím byl Veník jako na dobro odbyt.

Ale přece ještě řekl: „Mohla bys chodit do školy a po škole bys mohla přijít sem na stráň. Pane, to by nám to šlo, kdy bys se učila ve škole a tady!“

Na ta slova Krista se zamyslila, pak se podívala na Veníka, vzala jej za ruku a řekla: „Víš co, tak to udělám; budu chodit do školy a po škole přijdu k tobě na stráň.“

Tak se dorozuměli oba mladí diplomati a když se jim to oběma líbilo, pravil Veník: „Jsi ještě sirotkem, Kristo?“

„To víš, že jsem sirotkem, nemám ani tatínka ani maminku,“ řekla, a to bylo Veníkovi zase tak líto, že se mu zdálo, že přece musí Kristě udělat něco, aby byla méně sirotkem.

A řekl: „Já nemám taky maminku.“ To řekl, jako by se tím chlubil a jako by dával Kristě nějaký dar a tím darem jako by byla jeho matka, kterou neměl. Veník myslil, teď že to udělal, co chtěl udělat Kristě: sřeknuv se své matky, položil toto sřeknutí na váhu, a o to jako by byl Kristě bližší. Chlubil se sirobou, aby Krista sirotkem byla snadněji, odříkal se své matky, jako by ještě mohl se jí odříci.

Kristě to bylo vskutku čímsi. Neviděla nikdy Veníkovu matku, neznala ji a zdálo se jí tedy, že byli u Říhů vždy bez Říhové a Veník že ani jak živ neměl matky. Když ale nyní Veník se hlásil k ztrátě, viděla Krista, že to, co nemá, opravdu ztratil.

„Tobě maminku pochovali?“ tázala se Krista, jako by pojednou před ní povstalo neštěstí.

„Nepochovali,“ řekl Veník, „protože jsem byl ještě tuze malý a byla zima; ale na hřbitově je přece.“

Veníkovi tanulo na mysli, že tenkrát, když se to stalo, říkali, že ji nepochovají; pojem ten ho provázel až dosud, jako se stává častěji, že nahodilé slovo, jež jsme uslyšeli z mládí, a jež chová v sobě pojem zcela nepravý, provází nás ještě do těch let, když už rozumem dávno jsme byli překonali nepravý jeho smysl. Tak měl Veník dosud za to, že matka jeho není pochována, snad že tedy není zcela nebožkou a že to tedy slovo závažné, pravilli, že nemá taky maminku.

„Počkej, když není pochována, pochováme ji tady na stráni,“ řekla Krista, „abys k ní měl blízko. Vykopej hrob a já ji sem přinesu.“

Mnoho sice z toho Veník nesrozuměl, co Krista chtěla a co tím zamýšlí. Ale děti se vpraví rychle do všeho; střípek mají za mísu, kousek rozdělané hlíny za koláč, kamínek za dům, dřívko za prodávačku, trnož u stolu za školu, ulomený z koštěte proutek za učitele, kousek hadru za skladiště šatů, kousek papíru

za knihu. Fantasie dítek jest všemohoucí; řekneli dítě: „Naše světnice s tatínkem a s maminkou jest lepší než celý svět,“ jest to pravda od té chvíle, kdy to dítě řekne.

Když tedy Krista vstala, aby přinesla Veníkovu maminku, vstal i Veník a vedle dutého stromu počal mamince své dělati hrob. Dlabal do země kudlou. A když byl s hrobem hotov, přinesla Krista jeho maminku — měla jí plný klín a nasbírala ji po celém lese i po stráni.

A nyní počali ji klást do hrobu. Nejprvé Krista vyložila hrob mechem, aby měla maminka měkce pod sebou. Pak vzala rozkvětlý šípek a řekla: „Tohle je její srdce,“ a ten šípek položila u prostřed hrobu. Pak vzala dva vrbové proutky a pravila: „Tohle jsou její ruce,“ a položila je k srdci. Pak dva jiné proutky byly nohama a konečně vzala z klína mateří doušku a řekla: „Tohle je její hlava,“ a položila ji nejvýš. Více podle její mysli nebylo na člověka třeba. Tak byl člověk hotov a matička ležela v hrobě.

Na to počal vlastní pohřeb. Krista počala plakat a Veník plakal s ní. A plakali do pravdy. Pak vzal Veník housle a hrál „Miserere“, jako na hřbitově a Krista zpívala. Pak zpívala Krista

zase pohřební písničky a Veník ji doprovázel houslemi. Zpívali a hráli všecko, co znali; zpívali pohřební písně nad hrobem dětí, pak nad hrobem vyrostlejších, až i dospělých. A zpívali a hráli s takou opravdivostí, s takou vroucností, že byli oba z toho jako nemocní, že se až zajíkali. Dojemnějšího pohřbu nebylo v skutečnosti, než jak jej prováděly tyto děti. Jestli duch Veníkovy matky se vznášel nad nimi, plesal a plakal s nimi.

Pak hrobeček zaházeli prstí a matička byla pochována. Ještě zazpívali „Odpočívej v pokoji“ a potom „Rozžehnejme se s tím tělem, pochovejme je s pokojem“, na to odcházeli při houslích a zpěvu od hrobu. Ale ještě se tam vrátili, ne sice již jako k hrobu, ale zašli do dutého stromu, neboť Veník řekl, že bude sloužit rekviem, a že bude zpívaná mše. A hrál a Krista zpívala. Všecka sola přehráli a přezpívali, dutý strom byl i kruchtou i kostelem.

Ještě když večer přihnali domů stádo, byli uplakáni a ještě druhého dne nechtělo se Kristě do školy, protože prý byla včera na pohřbu.

II.

Od toho dne bylo těm dětem, jako by si byly rovny. Od toho dne nebyl z nich žádný sirotkem více než druhý. Od toho dne byla jim stráň jako posvěcena, byla jim také domovem. Doma měli otce, i Krista měla v starém Říhovi otce; na stráni měli matku, i Krista tam měla matku. Hned po škole bývala u Veníka, a když nebyla škola, byla tam celý den.

Takový den pak byl oběma jako svátkem. Tu zpívala, až se to po lese rozléhalo a Veník hrával na housle, až lidé kolem jdouce zastavovali se a pasáci celé vsi nejraději by byli pásali na stráni, kdy by tam měli jakého práva. Když pršelo, zalezli si do stromu a tu bylo, jako by ten strom se rozzvučel v struny a zpěv, jako by on na stará kolena omladil si ústa i srdce: jako by on to hrál a zpíval. Dešťové krůpěje padaly, šelestily listím starého stromu a z jeho dutiny, z jeho vymřelé části vycházel zpěv, jako by strom měl mladé srdce a mladá ústa. Když svítilo slunce, zasedli si před strom, do chládku, a kdežto kolem umdlévala tráva, z chládku této dutiny se to rozlévalo, jako by padala rosa.

Později uměl Veník na ty svoje housle také napodobiti ptáky a když se mu zachtělo, svedl koncert takový, že sama Krista sedala při něm udivena a jako u vyjevení.

Zatím Krista učila se zpěvu ve škole a učila se mu při Veníkovi; ve škole tím horlivěji, aby Veníkovi udělala radost, a při Veníkovi ještě horlivěji, aby udělala radost jemu i sobě. A tak po té stráni ti dva mladí umělci rozletovali se jako dva ptáčkové svými zvuky; oživovali ji, že jaktěživo tam cos podobného neslycháno. Byli té stráni jako živým srdcem, byli jazykem jejím a mluvou její, a mohli býti potěchou tomu, kdo by ten hovor jich poslouchati chtěl. Byli nad svá léta vycvičeni; dívčí hrdélko k těm Veníkovým strunám tak se hodilo, jako obě ty děti k sobě, tak doplňovalo se jedno druhým, že bychom zvuky hrdla jejího a zvuky houslí těch mohli nazvati kamarády, kdy by bylo v říši zvuků takové příchylnosti, jako mezi lidmi.

A rostli. Když Veníkovi bylo již patnáct let a Kristě dvanáct — tu také Krista vystoupila ze školy. A bylo jí do pýchy, jako tenkrát Veníkovi, že už jest dvanáct let, ale bylo jí příjemněji, protože mohla nyní vytrvati na stráni

po celý den. A tu již Krista na ten čas nepřála sobě ničeho více; všecko měla: dvanáct roků, stráň a na stráni zpěv a ku zpěvu Veníka a housle. Většího pojmu o štěstí neměla. Srdéčko její neprahlo po jiném blahu a tím nynějším bylo vyplněno docela. Ba bylo jím až přeplněno. Až se jí zdálo, že svět má nadbytek lesku i záře, nebe nadbytek modra i jasnosti, les nadbytek zpěvu a vůně. Nikdy sobě již nezasteskla, že jest sirotkem. Necítila žádnou prázdnotu vůbec a kdy by byla dovedla vyjádřiti, co cítila, byla by musila říci, že jest ráda na světě.

Ale pojednou Veník zase osamotnil na stráni. Otec Říha počal postonávati, ulehl a Krista musila zůstati doma. Od té chvíle nebral Veník s sebou housle, hraní i zpěv umlkaly: jakási vážná, těžká peruť zavanula nad Říhovic chalupou, a naše děti pojednou přestaly býti dětmi. Svět najednou měl jinou barvu; pojednou nedostávalo se mu lesku a prsa jich přeplněna byla úzkostí. Když Veník se stráně viděl rodnou svou chalupu, bylo mu, jako by mezi všemi staveními byla poznamenána zvláštním znamením. A Kristě, sedící v jizbě při úplném tichu, při cvakání starých hodin a při povzdechách nemo-

cného Říhy bylo, jako by neviditelný prst tady stíral všecku veselost a všecky písně. Kdo vešel do jizby, byl zasmušilý a vážný; kdo odcházel z jizby, byl jako bez naděje. A Krista, která neustále seděla v jizbě, byla, jako by všecka ta zasmušilost a beznadějnost měla namířeno na ni. A čas vypršel.

Krista vrhla se k posteli štkajíc a venku zavzněl umíráček. Když zvuk toho zvonku doletěl až na stráň, Veník vyskočil jako raněný, s pláčem a naříkáním sehnal ovce a s pláčem a naříkáním přihnal je domů. Nemusil se ptáti, komu umíráčkem zvoní; věděl to mžikem, a kdy by to byl nevěděl, jediný pohled do jizby poučil jej o všem. Znamení bylo tu na domě již viditelné, těžké to křídlo zašelestilo a výraz všeho byl smutek.

Krista klečela u postele, na níž právě dokonal Říha. Veník přiklekl ku Kristě a jednotlivými slabikami, jakými mluvívá největší bolest, najdeli vůbec slov, promluvil: „Už jsem také sirotkem!“ I otce již obětoval; teď nebyla Krista do konce o nic chudší než on, ba jemu se zdálo, on že jest ze všech nejbídnější.

Pak oba byli jako u vidění; pravdu nechápali a bylo jim, že ani ta pravda není snad tak

pravdivou, a přece zase byla to pravda nade vši pochybnost. Pravda ta stala se ještě neodbytnější, když do stavení přinášeli rakev. Tu šel Veník té rakvi vstříc a bylo mu, jako by sám se měl položiti do ní; objal ji a volal: „Tak to je nyní tatínkova světnice!“

Na to bolest jeho umlkla; snad ohluchla i oněměla, Veník nenašel více slov. Neplakal již a nenaříkal, ani když mu otce odnášeli „v té nové světnici“ na hřbitov, aby ho uložili vedle matky, která snad tedy přece byla již pochována. Když rakev odnášeli, vzal Veník s sebou i housle, aby doprovodily mu tatínka. A když nad hrobem dozpívali a doplakali, počal nad ním plakati Veník; plakal v houslích, plakal tak, že se všichni lidé rozplakali znova. Hrál „Osiřelo dítě.“ Byla to mluva, které porozuměl každý více než slovům, byla to mluva slzí, které jsou odděleny od slov. Kam slova již nezasáhla, tam zotvíraly sobě tyto zvuky každou závoru a vnikaly a vyplňovaly všechno. Lidé nikdy neslyšeli takovou řeč, ač slova znali, Veník takovou řečí také posud nikdy nemluvil. Všecko nad ní ustrnulo a Krista byla jako v sochu proměněna. Byly to zvuky, které nevyjdou z paměti; byly prosyceny bolestí a Krista zase našla

pláč. Byly to zvuky sirotků, a kdež jest ve světě zvuků dojemnějších?

Tenkrát dlouho se Veník nerozloučil od svých houslí, měl jimi dlouhou pohřební řeč. Poprvé vlastně teprv uviděl, kterak se lidé do hrobu kladou, protože ten, jehož tam kladli, byl jeho otec.

Když bylo po všem, měla chalupa Říhovic jiného pána. Na místo Říhy chalupníka přišel Říha sedlák, bratr nebožtíkův, který se stal Veníkovi poručníkem. Byl již na chalupě i se svou ženou, když se Veník s Kristou vrátili od pohřbu, a hned počal rozkazovati, co a jak. Veník a Krista nerozuměli tomu, co rozkazoval. Byliť myšlenkami svými ještě u otcova hrobu a když přišli domů, slyšeli mnoho slov. Jen tolik vyrozuměli, že od té chvíle bude všecko jinak.

To, co dosud bylo, pod dětmi počalo se řítiti; s otcem umřel jim i domov. Byla to slova nelaskavá, která tu uslyšeli, a zdaliž jest domovem domov nelaskavý? Poslouchali jako vyplašení a chtěli utíkati na stráň.

„Ty Veníku,“ pravil Říha sedlák, „necháš nyní hezky být housle houslemi. Takový hoch už dorůstající a jenom povalovat se po stráni, — to by tak scházelo! Otec byl přílišný dobrák

na tebe a když tě viděl s houslemi, myslil, bůh ví co vidí. Ale kam by to došlo s hospodářstvím, to vidět, jak jste to dotáhli. Do žní ještě budeš pást ovce, o žních s tebou zatočím na poli a po žních dostaneš do rukou opratě."

„A ty," obrátila se Říhová ku Kristě, „ať mi nevyběhneš více z domu za Veníkem na stráň! Taková holka, která už může zastat mladší děvečku, aby pobíhala a hulákala v lesích! Jednou tě doma pohřešit a málo s tebou navyvádím caviků. To si pamatuj, žes k tomuto domu sotva jen přilípnuta, a že dovedeme býti bez tebe. Z tvého hulákání chalupa by nerozkvetla, a my tě nemůžeme míti proto, bychom tě ukládali do bavlnky k vůli tvému zpěvu. Bodejť! Abys tím snad se vynášela nad ostatní naše děvčata selská!"

Možná, že mnohé z těchto slov bylo pravdivé, ale nevčasná byla všecka. V tomto okamžiku byla ukrutností pro srdce žalem bez toho ještě rozměklá. Již jsem pravil, že Veník a Krista ani všemu nerozuměli, co slyšeli; jen tolik seznali, že každé slovo do nich buší nějakou ranou a každá rána že bolí.

Toho dne na večer jako náhodou sešli se Veník a Krista u dutého stromu na stráni; Krista již tam byla a Veník přišel později.

„Přišla jsem na rozloučenou," zaštkala Krista a vrhla se na hrobeček, jejž před třemi roky vyhrabali pro matku.

„A já se jdu loučit se strání a s houslemi," naříkal Veník.

„A já s tebou, Veníku," dokládala Krista. „Ach bože, nesmím více ani k tobě, nesmím s tebou zpívat — všecko mi vzali. Och, což jsem teprva pravým sirotkem." A oba plakali.

„Přijď kdy chceš, Kristo," s náhlou odhodlaností povídal Veník. „Však se na to podíváme! Ty nesmět zpívat! Já nesmět hrát! Ještě dnes v noci si sem odnesu housle a pověsím si je do stromu. A hrát budu, kdy se mi zachce; ty sem přijď, kdy chceš a svěď to na mne."

„Nebudu smět," naříkala Krista, ačkoliv odhodlaností Veníkovou jaksi pookřívala. „Já v chalupě již nejsem ničím; nemám nikoho více — proč mne také nepochovali do hrobu?"

Připomenutím hrobu Veník zase změknul; ale za chvilku pravil: „Tady se budeme scházet, a jestli nás budou stíhat, utečeme do lesa. Však uvidíme!"

A na to šli domů jako z druhého pohřbu. Ještě téhož večera Veník sundal housle, vytrhl ze stěny i hřebík a s obojím šel na stráň;

hřebík zatloukl do dutého stromu a housle pověsil na něj. Ale brzo je opět sňal a počal na ně hráti samé loučení a samé naříkání. Možná, že to Říhovic slyšeli — a jakž by neslyšeli, když ves byla vedle stráně? — ale neříkali ničeho, když domů přišel. Však hůře bylo Kristě; ta již neměla žádnou stráň, kam by si mohla vyběhnouti, ta již neměla žádnou lhůtu, do které by ještě mohla se těšit — ta již měla jen tvrdé lože, aby na něm proplakala noci.

Místa, která jim do nedávna ještě byla jako teplým hnízdem, nyní dýchala na ně mrazem. Veník již doma neuviděl laskavého oka, neuslyšel laskavého slova. A jestli Krista až dosud byla k domu přilípnuta jako lašťovčí hnízdo k římse, jež nikdo neshodí — teď ta římsa začala povolovat; již našli se lidé, kteří hnízdo shodili.

Jednoho dne, ještě přede žněmi, Veník sedě na stráni, počítal, jak dlouho bude stráň a dutý strom ještě na světě. Obilí zralostí již pukalo, do žní nebylo daleko.

Krista byla doma při práci, když tu selka k ní přistoupila, práci z ruky vytrhla, o zem jí mrštila a se rozkřikla: „Což nemáš rukou, nemotorná?“

Krista zůstala jako omráčena a selka pokračovala: „Mám ti to snad ještě sama zvednout se země?“

Na to Krista odpovídala: „Panímámo, já to jinak nedovedu, a když mi to nechcete ukázat, jak se to dělá, nebudu moci u vás pracovat.“

„To jen buď tak hodná a raději odejdi již dnes než zejtra. Ještě snad chtít vyhrožovat? Hned si svaž své hadry a nechť tě tu večer již nevidím.“

Na to jala se Krista prositi za odpuštění, neboť cítila, že se snad překvapila. Avšak se selkou nebylo více řeči. „Ať tě už ani ve stavení neuvidím!“ křičela a Krista neodvážila se více promluviti.

Sebrala své šaty, svázala je do uzlíku a s uzlíkem putovala — k Veníkovi na stráň.

„Už jdu, už je konec,“ pravila, když tam přišla, „už nesmím do chalupy.“ Pravila to s úsměvem, neboť se byla žalost její převrhla v úsměv, jenž byl i jakousi odhodlaností. A pak povídala, co se stalo.

„Kam?“ zvolal Veník jako bez sebe; neboť v opravdivosti tak hrozebné ještě se mu nic nebylo posud objevilo.

„Nevím,“ řekla Krista; „jen vím, že se s tebou musím loučit do pravdy.“ A opět se bolestí pousmála, tak že Veník počal býti na rozpacích, zdali vše to jest pravdou nebo žertem.

Ale vše bylo pravdou tak dokonalou, že Veník na dlouhou chvíli ztratil mluvu. A když opět mluvu našel, bylo prvním jeho slovem: „Nepůjdeš sama, půjdu s tebou.“

„Kam bys šel?“ podivila a zhrozila se Krista.

„A myslíš, že tady zůstanu bez tebe? Půjdeme, budeme spolu sloužit,“ mluvil Veník.

Tenkrát byla by Krista padla Veníkovi okolo krku a celého zlíbala. Nikoho nemíti, a míti jenom jeho, a on ji neodpuzuje, on s ní chce podstoupiti vše, cokoliv ji potká, on svůj osud proplítá s osudem jejím — zdaž mohla se necítiti v tom okamžiku dvakrát člověkem, zdaž mohla nemíti pojednou v srdci jaro, jasno, květy a zpěv?

„Však si najdem místo, kde budeme moci zahrát si a zazpívat,“ horlil Veník, a jako na důkaz pravdy ihned sňal housle se hřebíku a počal hrát mnoho na hlas, a jako by se s všemi ptáky v lese loučil a jako by jim dával na

srozumĕnou, že sobě musí hledati stráň, les a dutý strom, vše to na jiném konci světa. Krista zpívala s ním, a bylo, jako by ani nebylo možná, by se tito dva lidé kdy rozešli, by tato hra a tento zpěv osamotil se každý pro sebe, když jsou tak přece jen jako jedno, že nemožná si mysliti je na dví.

„Víš co,“ pojednou zvolal Veník s takovou radostí, jako by našel poklad. „Nikam nepůjdem sloužit. Do světa půjdem, já s houslemi, ty budeš zpívat!“

Znali ten svět, co by došli za humna, a chtěli do světa! Však odtud musili jinam, a to již bylo do světa. Chtěli jít lidem sloužit; nyní budou je obveselovat houslemi a zpěvem — jest to snad horší?

Veník nyní jen myslil, jak by dostal své šaty rovněž do ranečku jako Krista, a pak že půjdou. A umluvili se, Krista že bude nocovat v dutém stromě, že bude Veníkovi hlídat housle, aby se mu snad neztratily právě teď, kdy jich bude míti třeba; on v noci že si sem přinese šaty a ráno že půjdou.

Semínko, které není více v ochranném pouzdře, snadno unese vítr; tyto děti ztratily ochranné pouzdro, daly se na vítr a vítr je

unášel. Byli rychle srozumněni o plán i provedení.

Když dnes k večeru hnal Veník stádo domů, hnal je rychle, jako tenkrát, když uslyšel, že zvoní otci umíráčkem. Ale hnal je s pocitem jiným. Avšak měl příčinu jinou, Veníkovi bylo veselo. Dnes sobě přál, kdy by mohl tak něco vyvést, aby na se uvalil hněv svého strýce, Říhy sedláka, takový hněv, by z domu musil, by byl též roven Kristě. To se mu sice nepodařilo, ale záminku měl přece.

Říhová uvítala jej: „Anis se nerozloučil s tou svou nevěstou,“ pravila. „Konečně jsme se jí zbavili, té darmochlebné tulačky, toho tvého mazlíka. Už na ni nebudeme muset shánět bavlnku a dávat pozor, aby ty její měkké ruce nedostaly mozole.“

Na to řekl Veník: „Však vím, proč jste ji vyhnali. Že nás měl nebožtík otec radší než chalupu, a rádi byste se zbavili také mne, protože se vám jedná o chalupu. Ale to se vám nepovede.“

Tato slova rozlítila Říhovou, protože byla pravdiva a že viděla, kterak Veník počíná prohlížeti k jejich zámyslu. A když večer řekla sedlákovi, co Veník povídal, nastal ve stavení

soudný den. Říha se sháněl po Veníkovi, aby ho naučil se selkou mluvit; a když Veníka nenašli, pravil, že mu to schová na ráno, a že to dostane k snídani.

Ale ničeho více nedostal k snídani. Veník se již byl odstěhoval s ranečkem do dutého stromu a když druhý den mu nesl Říha snídani, kdež už byl Veník s Kristou!

A doma ráno nastal poplach. O Veníkovi ani zdání, z chasy nikdo o něm nevěděl a ve vsi se Říhovi posmívali, že bude do žní pást ovce sám.

A tak se dal Veník s Kristou do světa. Časně z rána, když první paprsky se kradly přes vrcholy dubového lesa, stál s ní na cestu připraven. Stáli u dutého stromu jako u své svatyně, jako u svého pravého domova. Tam z chalupy odešli se srdcem lehkým; když měli odcházeti odtud, v srdci se jim přitížilo. Tu byl jejich chrám, v němž bývali anděly i zbožnými posluchači. Ten strom měl kořeny snad i v jejich srdci. A dojista i ta kvítka, která rostla po stráni, také měla půdu v jejich srdci. Nyní se jim přitížilo. A poklekli tu na ten hrobeček, do něhož tenkrát pochovali šípek, proutky a

mateří doušku a z čehož si udělali Veníkovu matku.

„Veníku, ty pláčeš,“ pravila Krista a plakala také.

„Kristo,“ pravil Veník, „jestli se v tom světě rozstůněme, sem se přijdeme uzdravit.“

A bylo jim za těžko, udělati první krok.

Pak ještě vzal Veník Kristu za ruku, pevně ji držel a pravil: „Kristo, jestli se mi ve světě ztratíš, sem tě přijdu hledat, pamatuj si cestu.“

A bylo oběma tuze těžko, jako když jim někdo z prsou bere srdce, kus po kuse.

První krok byl tak těžký, že by jej sotva dovedli udělat dvakrát. Pak byly kroky již lehčí, a když vesnici, řeku, stráň a les ztratili z očí, bylo jim již lehko jako dvěma ptákům. Mládež přece jenom snadno se vpraví a zapomíná rychle.

III.

Ten den putovali dlouho a prošli mnoho vesnic. Pokud se neozýval hlad, snadno se jim putovalo, ale když počal hlad upomínat, musili přemýšlet, jak se ho zbavit. Posud procházeli

vesnice jen jako pro zábavu a nechtělo se jim, postaviti se u dveří a mluviti hudbou svou, že se jim chce jíst. Ale když byla skutečnost mocnější než jejich mladá mysl, jednalo se o rozhodný krok. Bylo již odpoledne, když přicházeli k vesnici nové a umdlévaly jim nohy. Sedli si u vesnice pod vrbami a Veník pravil: „Tady zkusíme štěstí a nyní si sestavíme, co budeme hrát a zpívat.“

A počali sestavovat. V ten čas se ubíraly přespolní děti do této vesnice do školy; slyšíce mladé hudebníky, výrostka a děvče, které by ještě s nimi mohlo chodit do školy, pozastavili se, poslouchali a žeť byli hudebníci a posluchači stejně mladí, smluvili se rychle. Mladé obecenstvo platilo čím mohlo a Veník jim slíbil, že je doprovodí ke škole.

A doprovodil. Krista kráčela vedle něho a Veník hrál, co uměl, do skoku, do výskání, do smíchu. Za nimi klusala školní mládež a do vesnice vtrhnul průvod tak veselý, že cos podobného vesnice neviděla. Ke škole přibyl průvod tak rozmařilý, že ani škola neviděla cos podobného. Mžikem byla škola opuštěna a kolem Veníka a Kristy nahromadilo se posluchačstva, co bylo ve vsi a ve škole dětí. Tu počala

Krista zpívati, Veník na housle, a dětí byly jako bez sebe. Když se mezi nimi rozneslo, že jsou to sirotci, dárky jako by jim pršely. Krejcary, všelijaké snědky a mlsky, jež děti měly s sebou do školy — krejcarů měl Veník hnedle plné hrstě a jídla a pamlsků Krista plnou zástěru.

Tento šťastný počátek naplnil je odvahou i nadějí. Když děti musily již do školy, umluvily se s Veníkem a Kristou, aby sem přišli, až bude po škole. A to byla podívaná! Mladá ta chasa přicházela ze školy s hudebníky; počínala si jako ti velcí, když se dávají domů provázeti z hospod o posvíceních a o poutích. Chodili tak od domu k domu, všude něco zahráli a zazpívali, všude je mládež doprovázela a vesnice byla jako by se do ní přistěhovali s jarem. V domácnostech teprva dostávali darů, že to div mohli pobrat.

Pak hráli také a zpívali písně smutné. Krista zpívala „Osiřelo dítě“, Veník k tomu hrál na housle, a když děti zase rodičům povídaly, že jsou to sirotci: tu z každého oka vyprýskly slzy, staří, mladí plakali na hlas, zrovna jako by byl někdo zemřel, taký vedli nářek. Však jsme již viděli, kterak Veník tuto píseň zahrál při pohřbu svého otce; nyní k této hře se přidružil zpěv

Kristy a ta nezůstala za Veníkem v ničem. Nebyli to kolem nich sirotci, kteří je poslouchali; ale nebylo jediného srdce nedojatého. Dětem bylo, jako by matku již ztrácely a matkám bylo, jako by ležely již v hrobě a dítko je hrabalo špendlíčkem. Až hrozný byl dojem, jaký píseň činila. Znali tu píseň, ale jaktěživi ji neslyšeli tak jako nyní. Jako by ji slyšeli poprvé, a slyšeli v ní zvuky docela nové; ani nikdo netušil, že v ní tolik pláče, že neodolá nikdo. Ve zvucích našich hudebníků oděla se ta píseň v celou velebnost, ba v majestát a člověk byl jako zdrcen.

Po té písni kdy by byli požádali hospodáře a hospodyni, aby jim byli otcem a matkou, ani na okamžik by se byli nerozmýšleli a byli by je vzali do stavení a za své. Mohli vyzvati kohokoliv, nebyli by vyzývali nadarmo.

Již se nemusili starati, co by pojedli. Hned si je brali do domů, na zejtra ten si je vyžádal, na příští den druhý a tak tu mohli na celý týden býti jako doma. Každý cítil, že to nejsou toulaví hudebníci; Veník a Krista byli jako jejich a jako na dračku.

Druhý den ráno zase doprovázeli mládež do školy, po škole doprovázeli ji domů a ve

vesnici bylo, jako by tak mělo býti pořád. Jaktěživa mládež tak ráda nescházela se ke škole a jaktěživa tak vesele nechodila ze školy.

Dožádali si, že v neděli zahrajou a zazpívají v kostele; a, pane, to už dočista všichni lidé místo na oltáři měli oči na kruchtě. Když tak hrávali a zpívali druhdy doma v kostele, byli jim lidé přece již uvyklí, když si povídali „o těch dětech.“ Zde uslyšeli je poprvé a to slyšeli poprvé takto zazpívat a zahrát. V tu neděli byli by si mohli zrovna ve statcích vybírati, do kterého by chtěli na oběd; měli pro ně prostřeno všude.

Bylo to štěstí na ten čas pro ty mladé duše, že cizí lidé k nim se chovali, jako by byli v rodině a jako v domově. Byli ve svých cestách na rozhraní; možná, kdy by to bylo dopadlo jinak, že by byli zabočili a skončili v kalu a blátě, z něhož není vyváznutí. Ale takto nedostali se na toto scestí; cesta je vedla jinam.

Pověst mladých hudebníků šířila se rychle. V sousední obci také se zachtělo mládeži, aby byla provázena ze školy a do školy hudbou; pozvali si je a když Veník s Kristou odcházeli z místa, kde byli započali svou hudební pouť,

mladí i staří je doprovázeli na hodný kus cesty jako by vlastní svoje dítky. Ještě na rozloučenou zahráli „Osiřelo dítě“, a průvod tonul v slzách. Pak Veník zahrál veselý kousek a bylo loučení veselé. Zobjímali je a zvali, kdykoliv přijdou, že je přijmou s náručí otevřenou.

Tak se rozešli. V nové vesnici již čekala mládež, a Veník s Kristou jim již byli jako bratrem a sestrou.

Doprovázeli i tu do školy a ze školy, doprovázeli domů a cestou opakovalo se, co v obci první. Celá vesnice se zaradovala, a když zahráli „Osiřelo dítě“, lidé tonuli v slzách. Tato píseň měla všude moc jako kouzelnou. Lidé bývali bolestí až bez sebe a přece by byli poslouchali až do noci a déle. Dívali se Veníkovi do těch strun, zdali jest to tam vskutku, co z nich slyší. Ale musilo to v nich býti, ač jim bylo nejinak, než že to jde z Veníka. Kristě bylo snadněji přesvědčiti je; ta mluvila skutečnými ústy a tu snadněji uvěřiti v srdce.

V neděli odpoledne sehráli si mladé i staré na náves. Totiž na návsi Veník hrál, Krista zpívala, mládež byla hned kolem nich, za mládeží přišli staří a pak už nevím, kdo ještě zůstal doma. Tenkrát mohli zlí lidé choditi ze

stavení do stavení a pobírati vše, nikdo by jim byl nebránil, protože nikoho nebylo doma, kdo by byl bránil. Ale ti zlí lidé, kteří by si byli vyšli na krádež, slyšíce Veníka a Kristu, byli by nechali braní a byli by šli a poslouchali také. Tenkrát Veník a Krista se pochlubili s celou svou zásobou písní; co jen měli v paměti a co uměli, to zahráli, i mše hráli a zpívali a lidé říkali, že tak svátečně nebylo jim ještě o žádnou neděli.

Pověst jejich rostla. Sotva tuto poněkud začínali domácnět, již je zvali ze dvou, z pěti vesnic najednou, aby také k nim přišli a je potěšili. Celý kraj povídal si o nich, a kdy by do své smrti nebyli šli jinam než do vesnic tohoto kraje, střídajíce vesnici po vesnici, do své smrti nepotřebovali se starati o chleb vezdejší.

I do města přišli, když tam bylo o trhu; a když se postavili na náměstí, lidé přestali kupovati a šli poslouchat. Prodavači až se zlobili na ně, že jim kupce zrazují, ale když je uslyšeli, odpustili jim to a dali jim takové dary, jako ti druzí. Hůře ovšem hleděli na ně jiní zpěváci, kteří si na tržišti postavili celé boudy a na malovaném plátně ukazovali to, o čem zpívali. Neměli u sebe ani živé duše, brzy musili

se odkliditi a naříkali na nepodařený trh. Ale příliš nahlas stěžovati sobě nesměli; naši dětští hudebníci tak posluchače oblomili si ku své straně, že by byli měli zastánců tolik, co měli posluchačů. Mimo to měli ve všech staré přátele: lidé, kteří je tuto o trhu poslouchali, slyšeli je z veliké části již doma u sebe a hlásili se tu k nim jako k dobrým známým, jako ku svým příbuzným.

Nemusím tedy dokládati, že se Veníkovi a Kristě vedlo dobře při tomto putování. Bývali dle toho oděni velmi slušně. Veník v tom kroji, v jakém býval pasákem, jen že bylo všecko na něm nové, padlo mu vše, jako by na něho bylo ulito a byl sám hoch jako kytka. Krista strojila se jako selské děvče, ale ve všem svátečně. Na hlavě krátký hedbávný šátek zavázaný na babku, na krku dukáty, šněrovačku na těle a krátké sukně, tak že bylo vidět pěknou nohu v bílých punčochách a nízkých střevících.

Byli jako na obrázku. Všude je měli za bratra i sestru, a vlastně byli jako bratr a sestra.

Rok jim uplynul jako den, a tři roky jako tři dni. Veník už byl osmnáct roků a Krista patnáct. Hoch jako jasan, na dívku radost se

podívat. Však se dívali na ni, Veník sám se někdy do ní zahleděl jako do studánky.

Stalo se, že zase jednou přišli do města. Ale nebylo to o trhu; v městě hrálo se divadlo, z vůkolních obcí chystali se tam vesničané a mluvíce o tom divadle, vybídli také Veníka a Kristu, aby šli s nimi. Krista podívala se na Veníka a Veník šel s ní.

Cestou tenkrát skoro ani nemluvili; Krista myslila na to, jaké to bude v divadle, a Veník snad také. Hleděli v nevídaný svět a jejich oči se klopily.

Ještě nikdy nebyli v divadle. Když si tam usedli, padalo to na ně jako centy. Viděli mnoho lidí, před sebou oponu, a za oponou snad to bude. Ta opona se pak vyhrnula a uviděli les. A tu si oba zpomenuli na ten les, který se táhl za jejich strání, zpomenuli si na dutý dub a na tu řeku, která běžela pod strání; bylo jim jako do pláče a bylo jim zase jako do radosti. Ale v tom lese za oponou to bylo jinak. Tu přicházeli lidé a hovořili, jednali spolu a našim dvěma posluchačům byl i ten les za oponou milý. Měli v něm celou pozornost. Vše vypadalo jako do pravdy, jako živé; musili se smáti a musili zase býti smutni.

Bylo po hře a tu nastal v síni ševel. Když poslouchali, slyšeli jako svoje jmena volat, a to ze všech úst. Byla to opravdu jejich jmena a než se z toho zpamatovali, cítili se dotknutými rukou, mnohými rukami a než opět se zpamatovali, byli pošinuti tam nahoru za oponu, do toho lesa a na sta hrdel volalo, aby Veník hrál a Krista zpívala.

Byli jako u vyjevení. Ani nevěděli, jak se to stalo, ale zpívali, hráli. Bylo jim, jako by stáli na své stráni, a bylo přece všecko jinak. Když dokončili, divadlo bylo jako jeden jasot, jako jedna ústa a musili hráti a zpívati znova. Bylo jim, jako by byli v pohádce. A když i to se ukončilo, viděl Veník, že kolem Kristy jest mnoho mladých pánů a že mluví s ní o divadle a o věcech, kterým sám nerozuměl, a jimž ona snad také nerozuměla. A pak zase s ní mluvili o věcech, kterým byl nerad a jež slyšeti nechtěl. Pak mu bylo tuze úzko a tu vzal Kristu za ruku a odvedl ji, i z divadla, i z města.

Pak bylo Veníkovi, jako by měl jiné oči. Krista jako by se byla stala jinou, než byla posavad. Hezčí, stokrát, tisíckrát hezčí, než jakou bývala dosud, a než jak jí to povídali v divadle. Veník myslil, že jí to musí říci, ale když hledal

slova, nenašel je, a když je našel, stáhly mu hrdlo. A pak mu bylo, jako by měl jiné srdce. Vlastně tak, jako by teprv nyní se mu cosi ozývalo v prsou, a to bylo jeho srdce. Tlouklo mu hlasitěji, bylo přeplněno a když se tázal, co to v něm, musil si odpovědíti, že to Krista. Chtěl jí to říci, ale srdce bušilo ještě hůře a když váhal, blednul jako stěna a musil z hluboka vážiti dech.

Ani se nepamatoval, jak dávno Krista již s ním jest sdružena. Co mu stačila paměť, byla vždy vedle něho, s ním. Ve škole, ve chrámě, na stráni, na cestách, všude bývala s ním a nemohlo býti jináče. Nyní mu bylo, jako by ta Krista, která s ním jde, byla jinou Kristou, než ta, s kterou chodil. Nebyla více jako opuštěný sirotek, jemuž on byl bratrem. Byla nyní Kristou, dívkou, a když na to pomyslil, chvěl se.

Až do té doby mívali jedno lůžko a když se položili, byli jako dvě písklata z jednoho hnízda. Dnes když přišli do statku, v němž nocehovali, Krista sama si lehla na lůžko, poprvé sama; Veník vyšel před stavení a plakal. Byl poprvé sám v noci a probděl celou noc.

Druhý den sotva troufal si pozvednouti ku Kristě oko. Bylo mu, jako by ona byla mnoho

nad ním a jako by ji musil prositi, aby mu dovolila, by byl vedle ní. Byl smutný, a Krista když se podívala na něho, byla smutna též a klopila oči. A přece sobě ničím neublížili, nic sobě neučinili na příkoř, ani slovem se nedotkli.

Dnes housle zůstaly viseti na hřebíku a Veník byl jako zlomen. Pak chtěl ustavičně, aby se s Kristou setkával, a když se s ní setkal, chtěl, aby byl daleko odtud, jako by byl spáchal zločin. Pak se mu zdálo, že Krista stůně, chtěl se jí optati a když ji uviděl, viděl též, že je červená jako růže, že jest krásná jako jarní den; jenom rty její že chvilkou se chvějí, jako by cosi chtěly šeptnouti, ale sevřely se a nešeptly. Byla smutnější než Veník a nepromluvila ani tolik jako Veník.

Uplynul ještě nějaký den a byli si ještě cizejšími. Veník nezahrál, Krista nezazpívala, nepromluvili, nezasmáli se, nepotěšili se, a přece bylo Veníkovi, že jest šťastnější než před tím. Až jednou ráno pravil Veník: „Kristo, mně se zdá, že budu stonati.“

Krista na něho pohleděla s bázní a řekla: „Proč bysi stonal?“

„Mně se zastesklo, Kristo. Pojďme na stráň k dubovému lesu; mám-li se uzdravit, tam se uzdravím, neli, tam radší zemru.“

„Proč bysi zemřel?“ řekla Krista. „Jsi tak mladý,“ dodala a bylo jí, jako by byla řekla příliš mnoho a jako by těmi slovy již byla spáchala hřích. A odvrátila se od něho a po hodné chvíli pověděla: „Když se ti zastesklo, pojďme. Už jsme tam nebyli tři léta.“

A šli. Šli tam, kde se nejprvé scházeli, kde spolu hráli a zpívali, kde byli jako dva andělé, když jim byl dutý strom svatyní, a odkud nejprvé vyšli do světa.

Cesta tato zpáteční špatně jim ubíhala. Veníkovi jako by se přitěžovalo, čím více se blížil stráni a když se jednou podíval na Kristu, řekl: „Kristo, my jdem každý jako pro sebe.“

Šli každý jako pro sebe, každý jako ve svých vlastních myšlenkách.

Na to Krista vzala ho za ruku a ruce jejich byly jako oheň, a byly vlhké. S řečí a s chůzí to šlo ještě tíže. Ústa měli jako vyprahlá, krok jejich se chvěl a na to se zase pustili a zase šli každý pro sebe.

Když byli cestou unaveni, sedli si pod vrbami u potůčku, který tekl k řece, aby si odpočinuli.

Nohy si odpočívaly, ale v duši bylo jim, jako by se trmáceli dále. V blízkém lese zakukala kukačka, Krista se podívala na Veníka, pak dala se do pláče, hlavu položila Veníkovi na prsa a štkala hlasitě. Veník hladil jí vlasy, hladil ji po tváři, stíral jí slzy a byl jako zmatený. Na to Krista více neplakala; vstala, šla k potůčku, natrhala tam rybí očka a vpletla si je do vlasů. A když ji uviděl Veník, zdálo se mu, že by se mohl pro ni zbláznit — tak se mu líbila.

Pak se zvedli, šli dále a hovořili. Veníkovi bylo, že ta dosavadní tíže s něho spadla, slova že se z pout rozvázala a že může volně dýchati. Jenže to, co říci chtěl, přece vlastně nepovídal, a to ho přece zase jen popletlo, že mu slova uvázla na novo. Ale bylo jim celkem volněji. Již nemohli říci, že jdou každý pro sebe. Již bylo, jako by se vedli.

Když pak zase usedli, aby si poodpočinuli, nevrhnula se Krista více s pláčem na prsa Veníkovi; ale Veník přece vzal jí hlavu do ruky, přece ji položil na svá prsa, hladil jí vlasy, tváře, stíral jí oči, ačkoliv tyto více nebyly vlhky.

Bylo k večeru, když se přiblížili k stráni. Slunce zůstavilo po sobě již jen červánky, den

zůstavil po sobě již jen stín; nastupoval večer a s ním vůně a ptačí zpěv.

Když přišli na stráň a uviděli dutý strom na pokraji lesa, Veníkovi bylo jako dítěti a když si sednul u jeho prahu a Krista vedle něho, řekl: „Kristo, už nestůňu.“

A tu se Veníkovi zdálo, že jaktěživ neměl tak plná prsa, jako právě nyní, a že jaktěživ necítil to, co nyní. Kdy by měl o tom mluvit, nedovedl by to, ale když se podíval na Kristu, myslil, že to vše promluvil. Bylo mu jako do pláče, ale více do radosti. Řeka a vesnice pod ním již braly na sebe závoj; ta kukačka, která jim zakukala dnes u potůčku pod vrbami, jako by je byla doprovodila až sem: kukala tu z lesa.

A bylo jim, jako by včera odešli odtud. Vesnice, řeka, pole, les, dutý strom, vše bylo stejné, v dutém stromě i hřebík vězel, kam sobě Veník věšel housle. Jen když se na Kristu podíval, bylo mu vše jako jiné.. A díval se na ni mnoho, a bylo tedy vše mnoho jiné. Oko Kristino bylo navlhlé a žhoucí a když se jí dotknul ruky, byla opět samý oheň.

Když vyšel měsíc, řekla Krista Veníkovi, že na něho nezapomene nikdy a Veník na to pověděl: „Proč pak bysi se loučila?“

Ale na to Krista zase položila svou hlavu jemu na prsa a plakala a šťkala, jako by se loučila. A líbala ho v tváře, v oči, na čelo, v ústa; bylo to poprvé, co ho líbala.

Pak řekl Veník: „Kristo, buď mojí.“

Na to Krista ještě více ho tiskla k sobě, pak ale náhle se zvedla a odběhla do lesa. Veník seděl dlouhou chvíli sám a bylo mu, jako by byl viděl letěti kolem sebe štěstí a jako by je právě byl zachytil. Držel je v ruce, díval se na ně a nevěděl co s ním. Na to volal: „Kristo! Kristo!“ A když Krista se neozývala, šel též do lesa, nahrabal rukama mech a listí, v náručí je odnesl ke stromu a v dutině jeho ustlal lůžko. Pak seděl na prahu a byl jako na stráži.

Kristy tu nebylo, ale Veníkovi bylo, jako by tu přece byla a jako by ji viděl každým pohledem, a každým pohledem krásnější. Pak tu byla, stála za ním jako stín, ani sebou nepohnula, hlavu měla sklopenou, ruce svislé.

„Kristo, už jsem ti upravil lůžko tu ve stromě,“ řekl Veník a hlas se mu chvěl, že nebyl s to, aby řekl něco více. Krista bez slova šla a ve stromě lehla sobě na listí a mech.

Veník popošel několik kroků k lesu a u lesa ulehl sobě.

Ale nespal. Bylo mu, jako by se musel přesvědčiti, zdali Krista spí; vstal, šel po tichu ke stromu, díval se chvíli a v tom Krista pozvedla hlavu. Veník jako s nožem v srdci couval na své dřívější místo a ulehl sobě znova.

Pak usnul a po celý sen zaměstnával se s Kristou. A bylo mu, jako by kladla svou hlavu jemu na ruku; bylo mu, jako by se zbudil a jako by při tom otvíral víčka na nejšťastnější chvíli svého života. Bylo mu, že jest úplně šťasten, že mu nic více neschází a v tomto štěstí zase usnul. A opět jako by viděl na její tváři horoucnost a oheň a přes oheň a přes tuto horoucnost prostírala se dívčí cudnost, že neměla ni pohledu, ni slov. Snil tak živě, že mu bylo, jako by to ani nemohl býti sen. I když se ráno probudil, nevěděl, mnoho-li se líší skutečnost ode snu; dnešní noc mu byla i skutečností i snem. A bál se, aby byla skutečností, a bál se ještě více, aby byla snem.

Krista se ještě neprobudila, ještě nevstala. Šel ji zbudit a šel ke stromu se vstávajícími

paprsky slunečními, které rovněž zamířily si do dutiny. A když tam s nimi přišel, nejprvé kradmo a pak zřejmě se podíval . . . bylo lůžko prázno, Kristy na něm nebylo. . . . .

Veníkovi bylo, jako by teprva nyní potácel se ve snění, jako by teprva nyní se byl uložil. Díval se opět a opět do stromu, díval se opět a opět kolem sebe, bral si hlavu do rukou, pamatoval se, ale nesnil. Bděl. Protřásl mech a listí, jako by Krista mohla býti pod ním, ale nebyla tam.

A Veníkovi bylo pojednou, jako by celé nebe se sřítilo jemu u nohou, jako by s nebe padaly hvězdy a jako by již musil nastati poslední den. Zsinal jako na smrt, jako by honem se chtěl položiti do hrobu, aby také mohl vstáti z mrtvých, a oči mu podběhly krví, že vypadaly jako krvavé slunce.

A pak si vjel prsty do vlasů a běžel po stráni kolem lesa a volal: „Kristo! Kristo!“ Ale nebylo odpovědi. Pak vběhl do lesa, probíhal les kříž na kříž a volal: „Kristo! Kristo!“ Ale nebylo odpovědi nikde.

Pak bylo Veníkovi, jako by již několik dní běhal tím lesem, jako by byl sestárnul, jako by

nemohl mluvit, jako by se byl unavil a nemohl udělati krok. Na to dovrávoral k dutému stromu a odpočíval si unaven a byl němý. Čekal.

Čekal, že Krista přijde, že se navrátí. Ale i kdy by se navrátila, zdálo se mu, že svět už přece není světem, nebe přece že už není nebem, když slunce z něho již jednou sestoupilo, když se z něho ztratilo! A Krista se nenavrátila.

Veník čekal den a noc, čekal druhý den a noc. V noci spal na tom lůžku z listí a mechu, z něhož mu zmizela Krista. Teprva cítil, že jest sám a dutina stromu ozývala se jeho vzdechy.

A opět si vyšel jako lovec do lesa a jako na lov a volal: „Kristo! Kristo!“ Ale byl lovcem nešťastným. A tu mu bylo, jako by po jedné straně byl od čehosi odťat, a jako by po té straně krvácel.

Od Kristy byl odťat, ona jej opustila a on byl teprv nyní sirotkem.

IV.

Zdá se mi, že tenkrát poprvé byl Veník bez obecenstva, bez posluchačů, když sedě ještě na stráni, vzal zase housle do ruky a zahrál si „Osiřelo dítě“.

Byl osiřelé dítě. Krista tenkrát, když ho zde poprvé doprovázela zpěvem při „gloria“, vypukla v pláč, že jest sirotkem, a Veník ji přesvědčil, že sirotkem není. Pak mu zemřel otec, Krista byla vypuzena z domu, a když mělo počíti její bloudění světem, on ji vzal za ruku, bloudil s ní a ukazoval jí cestu; zase nebyla sirotkem. A když to vše vykonal, ona samovolně odešla od něho, v tu chvíli, když chtěl s ní vkročiti do ráje. Ten ráj se zavřel; čím byl nyní?

Veníkovy myšlenky neměly počátku a neměly konce. Byly jako jediná, nepřehledná poušť. Nikde, kde by sobě spočinul; nic, kam by se podíval rád. Tak málo pro sebe si žádal a když i to ztratil, zdálo se mu, že ztratil celý svět. Sám si ji vypěstoval a když se díval, jak až s kořeny vyrvala se mu ze srdce, viděl, že po těch kořenech srdce krvácí.

Měl chvíle, kdy se mu zdálo, že přece tomu nemůže býti tak, jak tomu bylo. Že jest oblouzen a že Krista se musí vrátit co nevidět. A tak mu bylo, že slyší už její krok, šust jejího šatu; mžikem že uvidí zářící její čelo, její nebeský hled, uslyší slavíčí hlas. Ohlížel se v tu stranu, odkud ten krok a odkud ten šust; a když viděl, že to pouhý přelud, spílal sobě.

Kdy by se ho byl někdo zeptal, jak dlouho sedí takto již u stromu, byl by mu řekl, že celou věčnost, a byl by mluvil pravdu. A kdy by se ho byl ptal dále, jak dlouho chodil s Kristou světem, byl by odpověděl, že dva, tři dni, a byl by rovněž řekl pravdu.

Pak se Veník odtud zvedl a šel zase do světa. Někdy hrál a někdy nehrál, jak mu napadlo. Někdy se mu zdálo, že proto bloudí světem, že hledá Kristu a někdy zase mu bylo, že kdy by ji našel, že by ji teprva zahodil, aby ji více neměl.

Nejprvé přišel do obcí, v nichž druhdy s Kristou býval, a když ho uviděli známí sousedé samotna, ptali se ho, kde nechal Kristu. Tu někdy odpovídal slovem, někdy posměchem, někdy slzou, jak právě byl k odpovědi naladěn.

Ale celkem bylo vidět, že ho každý z těchto spůsobů odpovědi mrzí; sám to také cítil a proto si usmyslil, že do známých vesnic nepůjde, že půjde pouze do cizích.

Ve vesnicích neznámých ovšem nikdo se ho po Kristě nezeptal, protože jí nikdo neznal. Ale i to nebylo mu vhod, neboť pozoroval, že tím také sám méně se po ní táže. Dlouho již netázal se.

Časem ho také mrzelo vůbec vesnicemi se toulati a lidem hráti; unavoval se v tom. Za to když někde našel veselou mládež, buď se k ní přidružil aneb hrál jí, dokud chtěli poslouchati. A hrál jí také do tance, a hrál tak, že kdo by chtěl podle něho vše předržeti, byl by se snad musil potrhat. A tu ač z počátku býval jen zasmušilý, čím déle se radovánky veselé mládeže prodlužovaly, tím býval veselejším. Veselosti mu přibývalo tou měrou, jakou mládež počala umdlévati.

Kdy by při podobných radovánkách byli uviděli Veníka lidé z vesnic, jimž stal se tak milým, když ještě s Kristou jim býval hudebníkem: byli by věru nad ním pokrčili rameny a matky byly by zvolaly: „Škoda toho hocha,

tak mladý a hezký; a byl tak hodný!“ Tu ho lidé počali nazývati „divoký Veník.“

Pak se zase stávalo, že s nikým nepromluvil, že vesnice jen obcházel a že nanejvýš se usadil aneb položil někde za humny pod vrbami, jak to druhdy číníval s Kristou. A tu jako ten, kdo modle se růženec béře a pouští na něm jednu kuličku po druhé, tak Veník vzpomínal si na Kristu a slovo za slovem si předříkával, co s ní kdy mluvil, co pro ni cítil. Každá uspomínka byla jako jednou tou kuličkou z růžence a všecko to uspomínání bylo jako jedinou modlitbou. Někdy ho taková modlitba uspokojila; bylo mu, jako by jakýsi hlad své duše byl nasytil — ale bylo to přece jen zdánlivé. Pak se mu zase zdálo, že jest buď přesycen aneb že ani se sytiti nepočal.

Bývalo také, že nechtěje ani do vesnic známých ani do neznámých, tak se kolem nich potuloval bez cíle a směru, že když pak se při tomto bloudění zpamatoval, viděl, že sedí na stráni pokraj lesa u dutého stromu. Bylo mu to podivné. Jako těžký sen na něm spočívalo, co se událo mimo toto místo a co se zakončilo zde. Pohleděl do stromu a tam ještě bylo lůžko Kristino z listí a mechu, jako by je dnes byl

upravil. A tu se vrhl na to lůžko a zobjímal je celé jako v divokém záchvatu lásky. Pak se na ně položil a bděl i snil. Uvažoval, jak stálý jest ten opadalý list a ten uvadlý mech vedle člověka! Zbaven tepla i světla slunečního, a nestává se místu svému nevěrným! Do dutého, spráchnivělého stromu list a mech položil a nachází jej, kdykoliv sem zajde!

Tu zas mu bylo, že opět není ani možná, aby tak byl opuštěn, jak za to má. Vstal, bloudil zase lesem a volal: „Kristo! Kristo!“ Ale nebylo odpovědi, nebylo ani stopy, nebylo ani stínu. A když zas se vrátil s nepořízenou, nechtěl již do stromu a na lůžko.

Pak se rozhlednul po tom svém rodném kraji a tu jako by byl přece zase ve svém domově. Chtělo se mu, aby zašel k Říhovům a nabídnul se jim, že bude obstarávat pole, že zanechá i těch houslí, jimž nevěděl, máli teď zlořečit aneb jim žehnat. V skutku jednou pod večer přiblížil se do vesnice ku svému rodnému domu a zápasil s sebou, máli tam vejíti. Přišel až na dvůr, na práh u síně, vedle níž byla kuchyně. V kuchyni na ohništi byl oheň, vedle ohniště stála Říhová upravujíc večeři. Oheň šlehal jí do tváře, tvář měla barvu toho ohně a byla

to tvář přísná. Ale byla mu ta tvář přece jako pravdivá, že by jí mohl důvěřovat. Vždyť mu nikdy nic nepřislíbila, vždyť mu jen hrozila a že hrozbu svou vyplnila, právě tím byla pravdivá. Krista mu nehrozila nikdy, nikdy neměla přísnost ve tváři a ve slovech — a což se provinila vedle této stařeny!

Snad by již byl vešel, snad by již byl se nabídnul ku všem pracím, a žádná by mu byla nebyla za těžko. Ale v tom Říhová odnesla večeři s ohniště, nevracela se více a Veník odcházel. Zastavil se jen ještě u okna a oknem hleděl do osvětlené světnice. A tu měl vědomí, že chalupa i s polnostmi jest majetkem jeho, že Říhovům, strýcovi a tetě, jest vlastně vhod, když se toulá světem; že by mohl nyní vejíti v světnici a požádati o svůj statek i účty, kterak v něm hospodařili; že by se mohl zde usaditi a zanechati již potulování, že by mohl býti pořádným člověkem. Pořádným člověkem?

Při tom se Veník obrátil od okna a od chalupy a šel zase na stráň.

Co jest, býti pořádným člověkem? Veník se pousmál. Když s Kristou utekl do světa, tenkrát byl pořádným člověkem. Když ona odešla od něho, konec s pořádností, i kdy by na

statku hospodařil. Snad Krista stala se spořádanou a on by měl nyní také? Fi! To nejde, říci jen tak zhola, budu pořádným člověkem a míti v prsou všecko v nepořádku. Chalupa a usedlost ten pořádek nedělá. A přece ho to jaksi táhlo k chalupě nazpět.

Pak Veník opět odrazil od stráně a kráčel a vrhal se do světa jako ta krůpěj horního potoka, která slepě vrhá se v řeku, aby se dostala k moři.

Byl to opět divoký Veník, který se veselil po celé noci s veselými bratříčky, který jim připíjel od srdce, který je obveseloval hrou i slovem a jemuž do rána nechtělo se nikdy zastesknout. Veník stával se opět středištěm mládeže odrostlé, jen že za to by ho byly více nezvaly matky do domů; byly by spíše zavíraly před ním dvéře, aby jim nelákal syny k pitkám a k hejření.

To ale jen dělal ve vesnicích, jež jsme nazvali cizími, ve kterých ho neznali z té doby, kdy chodil a hrával s Kristou. Když přišel do vesnic známých, býval jiným; býval jako skroušeným, jako by činil pokání za probdělé jinde noci; býval tesklivým a smutným. Tu bylo mu, že přece kráčí ve stopách Kristy a někdy se mu zdálo, že ji stopuje a hledá. Známí jeho

posluchači tušili v jeho zamlklosti cosi truchlivého a mívali s ním soustrast.

A i tu míjela léta; někteří dnové byli sice dlouzí jako moře, ale léta s nimi zatočila jako se vším: udolala je a nebylo po nich stopy. Tři léta uplynula od oné doby, kdy uprchla Krista s lože v dutém stromě.

Tu Veník přišel zase do onoho města, v němž poprvé s Kristou byl v divadle a kde jej a Kristu vynesli na jeviště, aby jim zahrál. A když to divadlo uviděl, obcházel si je ze všech stran a prohlížel si je a bylo mu, že je tak nenávidí, že by neváhal do něho hoditi požár; kdy by to jiný učinil, díval by se s zalíbením na plamenné jazyky, jak tráví a ničí místo, odkud počal tak hrozný převrat v jeho životě. Ještě by těm plamenům pomáhal trávit a ničit, až by nezůstalo stopy po něm, jako nezbylo stopy po Kristě.

Tato nenávist k budově však nevadila mu, aby do divadla nechodil. Byl nyní již dospělejším, než tenkrát, když tu byl poprvé a díval se na věci jiným okem. Bavilo ho, co na jevišti viděl, bavilo ho, že i jiní lidé mají různé osudy, rmoutilo ho, že osudům svým podléhají a ač ho to rmoutilo, vábilo ho to a bývalo

mu, jako by tam byl četl kus vlastního života a jako by tím došel úlevy.

Chodíval do divadla již každého dne a když viděl, že jest třeba také hudebníků v orkestru, nabídl se svými houslemi a byl přijat. Pak z toho orkestru díval se na to divadlo jako z první ruky, pil z něho jako první doušky a když opona padala, zahrál jim. Byl tomu někdy rád a smál se tomu.

Zalíbilo se mu to, že měl rozptýlení a zaměstnání. Ale nelíbilo se mu, když viděl ty divadelní princezny, kterak dnes přísahají lásku tomu a zejtra onomu, kterak dnes líbají a objímají toho a zejtra onoho. To mu bylo tak proti mysli, že by byl někdy nelitoval slov, aby jim mohl říci, kterak o tom soudí.

Někdy také na jevišti byl onen les, jejž tu poprvé uviděl s Kristou a jenž mu připomínal stráň a les, s dutým stromem pokraj lesa.

Někdy také byl dožádán, aby v tom lese zahrál, a hrál, že lidé plakali a vejskali, neboť mluvil z jeho strun i pláč i smích.

Tu měli Veníka ve vážnosti a úctě, vodili ho k mistrům ve hře, s nimiž se učil a hrával po celé dni. Naučili ho již mnohým věcem,

které hrával k jich podivení krásně a dojemně. Ale nade vše přece jen v tom vynikal, když hrál ty své písně, jakým se naučil na stráni. To bylo přece jen, jako by celá stráň z něho dýchala, jako by celý ten les se rozezvučel, jako by mluvila i poupata, jako by hrála i ta řeka, jež hučela spodem. Těch písní nemohli se nasytiti a žádali je vždy a vždy. Ovšem, když zahrál své „Osiřelo dítě", bylo obecenstvo projato jeho kouzlem. Tu bývalo, jako by zase každý člověk byl sirotkem a tuto jako by se byli sešli k společnému hrobu, aby se vyplakali.

Pak přicházela do města zvěst také o divadlech jiných, o divadlech z hlavního města, z Prahy. Noviny o tom psaly a v městě o tom mluvili, v divadle, všude o tom mluvili. A mezi těmi zvěstmi přišla jednou zpráva o jakési zpěvačce, která uměním a hlasem objevila se tak vítěznou, že dosud nebylo jí rovné. Když vystoupí, kytice a věnce že div ji nezasypají a když dozpívá a jede domů, lidé vypřahují koně z jejího vozu a s pochodněmi a jásotem ji doprovázejí domů. Že jest mladá i krásná. Že bývala toulavou zpěvačkou, až se jí kdosi ujal, dal ji dokonale vycvičiti a nyní že jest pravým zázrakem.

Když tyto a jiné věci Veník uslyšel, jako by ho uštknul, neměl již klidné chvíle. Zanechal orkestr, vzal housle a jako by vše hořelo za ním a vedle něho, ubíhal ku Praze. A v Praze se toho teprvé dověděl. Tu kam vstoupil, mluvili o ní. V hostincích, kavárnách chystali se do divadla po celé odpůldne a večer vykládali, mnoholi dostala věnců a kdo jí který hodil.

Veník poslouchal s utajeným dechem. A nemusil počínati nikde rozmluvu, v každé místnosti uslyšel o ní.

Jeli možná, aby to byla Krista?

V.

Dvě hodiny před početím hry obcházel již divadlo, aby mohl sám sobě uloviti nějakou jistotu, aniž by se ptal. Jakmile otevřeli kasu, vzdor tlačenici stál již u ní a když měl v ruce lístek, jako by s ním mohl vstoupiti v království nebeské. Vlastně, kdo ví, zdali v království nebeské; možná, že tento lístek vede také jinam. Ale nebyl by ho dal za všecko na světě a když se na něj podíval, drže jej v ruce, bylo mu, jako by se díval na vlastní svůj život.

Seděl v divadle ještě dlouho před počátím zpěvohry. Viděl, jak rozsvěcují plameny, viděl, jak se schází obecenstvo, viděl, jak se plní orkestr hudebníky a viděl, jak se již také na jevišti hemží nožky. Snad jsou to některé ty nožky?

Vše jako by se točilo kolem něho a on jako by nebyl na světě. A zase to kolem něho hučelo tisícerými hlasy, jako by vítr lámal lesy, strom jako by mu byl pouhým stéblem. Slova kolem něho mluvená splývala v jediný šum, nerozuměl ničemu a byl jako částkou tohoto šumu.

Pak počali v orkestru hráti a pak se vyhrnula opona. Jeviště představovalo les. Pak vystoupila ta, na kterou všickni čekali, a když vystoupila, lítaly kytice a věnce k jejím nohoum; byl to květný déšť a lidé k němu dělali bouři. Při tom dešti a při té bouři nebylo sice lze ničeho rozeznati, ale Veníkovi bylo, jako by byl rozeznal přece. Pak se bouře utišila a pak počal zpěv. Ona zpívala.

Byla to Krista, každým pohybem, každým zvukem. Vždyť znal každý její pohyb, vždyť znal každý její zvuk. A když počala zpívat, měl Veník hrdlo jako stažené, a jako by v něm netlouklo ani srdce. Jako by ani nebyl živ.

Jako by nemolho býti ani pravdou, co přece pravdou bylo; jako by všecko kolem něho bylo pohádkou a on sám v té pohádce. Kéž by to bylo jen pohádkou!

Prvním dojmem, když Kristu uviděl, uslyšel a poznal, byla mu radost, ničím netrpčená. Radost, že ji vidí tak krásnou a že ji slyší tak dojemně mocnou, že mu byla jako bytostí vyšší. Jako by byl dostal křídla a letěl ku hvězdám. Byla to Krista, ale taková, jako by přišla s nebe. Byla to jiná Krista, než kterou znal, ale vyrostla z tam té.

Usmíval se a slzy mu stály v očích. Tak blízko jest jí. Tak daleko byla od něho. Od dutého stromu až sem byla cesta tři léta dlouhá a on tu cestu vykonal. Přes celé světy, přes věčnosti musil jíti, přes noci probděné a prohejřené, přes celé potoky slzí a přes mnohé vzdechy vedla ta cesta, a on ji nyní vykonal. A jest mu, jako by byl v růžích a jako by mu zpíval slavík. A vše to byla Krista.

Tak mu hlasitě tlouklo srdce, až myslil, že to každý slyší, že slyší to i Krista. Ale neslyšel to nikdo, všechněch oči byly obráceny k ní, ani Krista to neslyšela, vždyť neběží k němu.

Když dozpívala, tleskali a volali; Veník netleskal, ani nevolal, ale měl velikou radost. Kdy by byl tleskal, snad by na sebe obrátil pozornost, kdy by byl volal, snad by byl volal: „Kristo!" Měl jen radost, netrpčenou radost.

Pak se tato radost počala trpčiti. Vystoupil zpěvák a tu již nebyla Krista na jevišti sama. Zpěvák ten přísahal jí lásku a ona jemu přísahala lásku, pak se objali a líbali. Tu již byl Veník jako probuzen ze svého snění a jako stržen na zem. Tu již nebyl v růžích, tu počal cítiti jen trní. Tu mu počalo srdce bušiti jinak, ale v tváři bledl.

Pak zpívali spolu, zpěvák a Krista, a zpívali o své lásce, neustále o své lásce. Když lidé zase na to volali a tleskali, Veník nevolal ani netleskal. Teď kdy by byl chtěl volat, byl by zvolal: „Divadelní princezna!" A pak by byl vypukl v po-směch.

Byla to Krista. A nyní se mu to počalo v hlavě ozývat slovy: „Není to Krista." Tatam byla, není jí více. Byla k ní cesta tři léta dlouhá, šla přes smutek, slzy a vzdechy, a nyní když cestu vykonal, pravil si: „Když jsem ji našel, není to ona."

Byla to Krista a nebyla.

Když se zpěvohra končila, slyšel kolem sebe hlasy: „Povezou ji zase domů.“ Běžel z divadla a hledal vůz, v kterém ji povezou. Uviděl vůz, byl naplněn věnci, kterých jí naházeli v divadle a mladí lidé vypřahovali od něho koně, a zapřahali sebe místo nich. Zdálo se mu to nade všecko pomyšlení ošklivé, ale bylo mu to vhod. Zapřáhl se k nim také. Když byla cesta k ní tři léta dlouhá, musil se přece na ni podívati také z blízka, an byl u ní.

A čekal u voje.

Krista vstoupila do vozu a usedla si uprostřed věnců a květin. Mladí lidé mávali klobouky a křičeli. Veník také točil kloboukem a křičel. A Krista se usmívala na všecky strany a klonila se na všecky strany. Usmívala se na všecky stejně a klonila se všem stejně. Veníkovi také připadla část toho úsměvu a část té úklony. Zrovna tolik jako ostatním, mohl se s nimi rozdělit, a rozdělil se.

Při tom křiku když ji vezli, šel Veník skorem vedle ní; mohl k ní promluvit, kdy by přestal křičet; mohl se jí dotknout. Když se přiblížili k některé lucerně a ta vrhala světlo do vozu, vrhal tam Veník též své pohledy; ale jen na chvíli, aby se nesetkal s jejími. Však

nemusil se toho obávat — neměla času k setkání se, musila usmívat se na vše strany a klonit se na vše strany. Pak již déle se na ni díval, protože pozoroval, že všickni dlouho na ni se dívají. Díval se na ni dlouho a nesetkal se s ní. Pak zdálo se mu, že se setkal, ale byla tma, a člověk jest čímsi toliko za světla.

Také člověk v množství méně vidí a méně jest člověkem. Jako v mnohých hlasech zaniká náš hlas, tak také zanikáme v množství lidí jakožto lidé. Množství když jest nemoudré, a nemoudré jest vždy, my se nakazíme množstvím i nemoudrostí. Jediný člověk byl by netáhl Kristu v kočáře; byl by řekl: „Jsou k tomu koně.“ Množství ale zapřáhlo sebe bez rozmyšlení, řeklo: „Já jsem kůň,“ a bylo koněm. V tom množství ubíhal Veník a křičel s ostatními. Přestal být Veníkem. Byl na tu chvíli jedním z těch, kteří táhli a křičeli a točili klobouky.

Pak zastavili u domu a Krista vystupovala z vozu. Stáli u jejího bytu s vozem a mladí ti páni pomáhali jí s vozu a vedli ji po schodech. Jiní sbírali s vozu věnce a nesli je za ní. Veník také sebral jeden a nesl ho za ostatními. Chtěl vidět, jak bydlí, ale šel více jenom z pudu,

jenom jakožto částka toho množství, které neslo věnce.

Mnoho v bytu neviděl, ale seznal přece, že to byt skvostný. V přední síni mladíci věnce skládali a pak odcházeli; Veník učinil také tak, složil svůj věnec a odešel.

Když přišel na ulici, přibližoval se průvod s pochodněmi a zastavil se u domu. Zpěváci zpívali a Krista vyšla ven, na balkon, a děkovala jim, všem vlídně a všem stejně; také jemu platila část a on ji přijal. Slyšel ji mluvit a když promluvila, bylo mu, jako by ji teprvé nyní uviděl aneb uslyšel, neboť v divadle jen zpívala.

Pak se to všecko začalo rozcházet na všecky strany a Veník byl na ulici před Kristiným domem sám. A když byl sám, přestal být členem toho množství, stal se zase člověkem, byl Veníkem.

Postavil se naproti domu a díval se po osvětlených oknech. Však věděl dobře, která to jsou okna, neboť byl před chvílí složil věnec v prvním patře.

A nyní se tam díval a poslouchal, zdali jaký hlas uslyší, a slyšel jich mnoho. Bylo tam hlučno, snad hostina, slavnost a mnoho hodovníků při ní.

Slyšel hovor a smích, viděl lesk. Slyšel zpěv různých hlasů, pak slyšel také zpívat Kristu a tu počal mluviti sám s sebou. Rád by byl se postavil třeba do okna, aby mohl přehlednouti vše. Ale nebylo lze. Domýšlel se tedy všeho, co nemohl viděti.

U oken hořela plynová lampa a když přišel lampář se žebříkem, aby lampu shasil, chtěl ho požádati, aby mu dovolil vstoupiti na žebřík. Byl by se tak mohl podívati do vnitř, byl by mohl uviděti, s kým hovoří, s kým se směje, s kým zpívá. Ale byl k svému místu jako přimrazen a nehnul se.

Pak se ptal sebe sama, co tu vlastně chce a jeli tu na pravém místě. Těžko to říci, těžko odpovědět. Spíše domudrujeme se pravé podstaty ducha; odpovíme na to, co jest člověk, snáze, než abychom řekli, jeli tu Veník na pravém místě. Jest i není. Pudí ho to pryč odtud a drží ho to zde, že se nemůže hnouti.

Když slyšel shora zpěv Kristin, všecko ho nutkalo, aby odpověděl. Zpívala písně se stráně, zpívala to, co zpívala s ním ve vesnicích. Mít s sebou housle, byl by odpověděl, byl by se přihlásil. Některou chvíli myslil, že musí běžiti pro housle a že se musí přihlásiti. Ale nešel.

Pak rozjímal. Kdy by šel pro housle a zahrál pod oknem, bylo by to zvláštní. Krista by ho uslyšela, a co pak? Byla by se zalekla? Byla by zpívala a žertovala dále? Byl by jí zašel žert a zpěv? Dejme tomu, že by jí zašel. Pak by se bylo všecko vyklidilo od ní a Veník byl by tu sám a tamto ona sama. Kdy by dole zahrál, osamotněla by, její hosté rozešli by se, bylo by po všem tom, co vidí a slyší. Tak ve svém rozjímání přišel k tomu konci, že na něm záleží, jak dlouho mají žertovat a zpívat. Kdy by on řekl „dost“, bylo by dost. On jim dává tuto hostinu, on jim ji prodlužuje; zdali kdo z nich si to pomyslil?

Veník musil se sobě až smáti, jakým stal se mocným pánem; až počal míti v sobě pýchu, jak měl vše to v moci, co tam v prvním patře se dálo.

Ale ničeho neučinil, a přece se dočkal, až bylo všemu konec. Páni i dámy rozcházeli se od Kristy a v prvním patře počalo býti ticho. Na ulici, kde stál, nebylo slyšeti živé duše.

Světla v oknech Kristiných shasla a pak se jedno okno otevřelo. Byla vlažná letní noc, okno mohlo zůstati otevřeno po celou noc.

Měsíc svítil právě v tu stranu, kde byla Kristina okna a Veník stál ve stínu protějších domů.

Z okna Kristina vyhlížela hlava, snad její to hlava. Veník stál teď naproti ní a byl sám, i ona byla sama. Pak ta hlava zmizela a neobjevila se více.

Kdy by byl chtěl k ní promluviti, dříve mohl, nyní již bylo konec. A co mluviti? Kde začíti a kde končiti? Musila by to býti řeč velmi dlouhá. Aneb by to musilo býti jediné slovo. A které jest to slovo? Kde je najít?

Kdy by tenkrát před třemi roky, když ji hledal, byla od něho bývala desetkrát tolik vzdálena, byl mluvil k ní. Teď byl od ní na několik kroků a nepromluvil. Teď bylo mu do hněvu, do pláče a do smíchu najednou, a přece neplakal, nesmál se a nehněval se. Kde vzíti tedy tu řeč, která by byla i hněvem, i smíchem, i pláčem?

A přece ji našel. Když byla hlava zmizela od okna a bylo po dlouhý čas ticho, Veník zavolal ze svého úkrytu: „Kristo!“ A v tom slově byl i hněv, i pláč, i smích.

Nečekal dlouho a hlava se objevila opět v oknu a rozhlížela se s velikým chvatem. Roz-

hlížela se na všecky strany, ale že byl Veník ve stínu, neviděla ho. A Veník více sebou ani nehnul. Hlava po nějaké chvíli zmizela opět od okna. Myslila bez pochyby, že to jakýsi klam, zvuk bez podstaty. Na to bylo v prvním patře zcela ticho; snad Krista usnula, snad již spala.

Veník potom kradl se odtud chráněn stínem a jen ještě si umínil, že přijde hlasem svým klamat častěji, ačli si to jinak nerozmyslí.

A pak bloudil ulicemi pražskými a bloudil v pravém smyslu. Bloudil i myšlenkami svými, bloudil svou obrazností. Ještě neustále slyšel hlasy, smích, zpěvy, viděl pochodně a ozářenou tvář a mezi to jako by sám byl zavolal „Kristo!“ A když tu zavolal, bylo vždy po všem.

Pak se mu zdálo, že stojí opět před Kristiným domem, a stál tam. Nikde živá duše se nehnula, dům, ulice pohřížena byla v spánek, nikde hlasu, jako by dnes nebylo bývalo praničeho. Vše, co tu dnes bylo, mluvilo nyní již jen ve Veníkovi, bylo již jen ohlasem, ač ohlas ten byl velmi zřetelný, někdy jako by křičel. Pochodně jako by planuly v jeho prsou, volání jako by se mu násilím dralo z prsou, jakoby měl volati za celý zástup . . . .

Příště, když Krista opět zpívala, byl zase v divadle prvním. Tenkrát když se opona vyhrnula, nebyl na jevišti les; byla to zahrada a bylo v ní hlučno. Jako by byla v té zahradě slavnost a Krista při tom zpívala, hosté se bavili. Jednání na jevišti končilo tím, že v orkestru první houslista hrál solo, píseň, čemuž obecenstvo tleskalo; ale Krista na jevišti musila se tvářit tou písní polekanou, až upadla ve mdloby, načež opona spadla.

Když Krista upadla ve mdloby, bylo Veníkovi, jako by musil vykřiknout za ni. Pak ale obecenstvo tleskalo dále, opona se zvedla, Krista předstoupila, jako by jaktěživa nebyla padla ve mdloby, děkovala se, usmívala se, a to několikrát, kdykoliv totiž opona se vyhrnula. Když toto děkování viděl Veník, nebyl by již vykřiknul; pohrdání zase zahrálo mu kolem úst a jako by to svému sousedu říkal, pravil na hlas: „Divadelní princezna!“

Soused měl tato slova za pochvalu a zvýšil jich význam. „Divadelní královna!“ doložil soused a přisvědčoval sobě, což bylo také jako přisvědčováním Veníkovi.

„Divadelní královna!“ opakoval po něm Veník, jako by sám také ještě dotvrzováním svým mohl zvýšiti výrok sousedův.

Co pak ještě dále se dálo v divadle, to již Veník skorem ani neviděl ani neslyšel. Jemu na mysli utkvívalo pouze ono solo prvního houslisty z orkestru, pak to, jak Krista padla do mdlob, jak spadla opona, jak se opona zdvihla a jak Krista hned měla po mdlobách, že mohla děkovat a se usmívat.

Když bylo po divadle, nebylo dnes heslem, že Kristu zase povezou domů při koních vypřažených. Ale Veník postavil se přece zase zrovna tam u východu z divadla, kde onehdy vstoupila Krista do vozu a čekal. Byl tam vůz opět přichystán, ale Krista nevstoupila do něho; pravila kočímu, že půjde pěšky a kočár vezl pouze její garderobu. Šla pěšky a nešla sama. Šel podle ní mladík velmi statečný, Krista se zavěsila za jeho rámě a hovořili spolu velmi lahodně. Za nimi v jakési vzdálenosti šlo více mladíků, bez pochyby z těch, kteří onehdy táhli vůz místo koní; dnes šli pouze jakožto jakási čestná aneb zvědavá stráž.

S těmito mladíky šel také Veník a z rozhovoru jich dověděl se i jmeno i stav onoho,

který šel s Kristou; ale nedbal ani mnoho toho jmena, ani toho stavu. Dověděl se pak, že ji doprovází skoro vždy; kočár, v němž Krista jezdí, že jest jeho kočárem a že v tomto kočáře jezdí i za dne, kdykoliv a kamkoliv se jí zlíbí.

To už nebylo Veníkovi lhostejno, při tom již plnily se mu tváře krví. Pak ale přece zase jako by mu to bylo lhostejno; pravil jako pro sebe a také jako k svému sousedu: „Já to věděl již dávno.“

Soused bez pochyby že si těch slov nevšímnul, ani toho, kdo je mluví.

Když došli až k domu, v němž bydlela Krista, průvodčí její se s ní loučil velmi srdečně, líbal jí ruku a činili si mnohé poklony. Na to odešel, Krista vešla do domu, a ti ostatní rozcházeli se ku svým domovům; jen Veník zase zůstal a sice na tom místě, na němž stál onehdy.

Byl opět zastíněn stínem protějších domů, ana záře měsíčná padala v plném lesku na dům Kristin a na její okna.

Tenkrát nebylo v tom domě hlučno. Bylo, jako by Krista byla sama. Teď by s ní mohl mluviti. Ale co by mluvil?

Když se tak díval po těch její oknech, za nimiž splývaly drahé záclony, bylo mu, jako by měl zase zvolati: „Kristo!“ Že by se snad otevřelo okno a že by se v něm objevila. Ale nezavolal, a okno přece se otevřelo a Krista objevila se v něm. Dívala se do nebe a do hvězd. Pak odešla od okna a Veník slyšel, kterak sobě popěvuje písně a mezi nimi poznal mnohé se stráně, od dutého stromu. Při tom trnul. Pak zase přišla k oknu, zase chvíli hleděla z něho k nebi a ku hvězdám a pak slyšel Veník, kterak sobě popěvuje pololhlasem „Osiřelo dítě.“

A tu se Veník zachvěl, jako by mu byla zima. Jest přece osiřelá, jest smutná? Zpomíná si? Nestačí jí ten život skvělý, jaký vede nyní? Mohl k ní promluvit, mohl se jí zeptat, mohl se přihlásit, byl by se vše dověděl a snad by se našli.

Mohli se najít, našli se už skoro, a tu si zase Veník řekl, že ji nechce. A opět mu tanulo na mysli solo prvního houslisty, omdlévání, opona, úsměv při děkování, pak doprovázení, důvěrnost, kočár, a k tomu všemu toto popěvování a „Osiřelo dítě“ — a z chaosu toho vyšlo opět jmeno „Divadelní princezna“. Kdy by ji

teď nakrásně chtěl znáti a volati jmenem, nebyl by zvolal „Kristo!“ nýbrž „Divadelní princezno!“ A to bylo při něm výrazem opovržení.

Když pak hlava Kristina opět zmizela od okna a když zpěv i dnešní den pro ni umlknul, ubíral se Veník odtamtud; dnes ne již tak kradmo, aniž se vydal na bloudění. Dnes šel přímo do svého prozatímného bytu a cestou mu pouze bzučelo v hlavě „Osiřelo dítě.“ jak je právě slyšel popěvovati Kristou.

Druhý den doptal se na ředitele orkestru, šel k němu a oznámil se mu co houslista a žádal, aby ho přijal do orkestru. Ředitel dal Veníkovi cosi zahrát a byl s ním spokojen úplně; pravil, že si ho zaznamená a že se přimluví, aby byl přijat. Na to vyžádal si Veník, aby mu dovolil příště, jako na zkoušku před obecenstvem, zahráti ono houslové solo v orkestru. Ředitel dal to solo Veníkovi zahráti hned u sebe jako na zkoušku; Veník hrál, ředitel se usmíval a pravil mu, že se na to těší.

A Veník také se těšil.

VI.

Když přišel oznámený den, divadlo se nelišilo od podoby své, jakou mívalo obyčejně, toliko snad že i napnutost byla o něco menší, než druhdy. Obecenstvo znalo zpěvohru, znalo zpěv Kristin a uvyklo mu již, jako uvykáme konečně všemu. I rozčilení posléze vyrovná své vlny. Krista jim byla zjevem nad míru milým, ale přivykli mu již. Šli dnes do divadla jen jako z obyčeje, ne z nutnosti, že by je tam cos táhlo neodolatelně. Vše, co dnes mohli uviděti a uslyšeti, nemohlo jim býti více ani vovým, ani překvapením. Viděli a slyšeli to již ve svých upomínkách, dnes ty upomínky měly se jen jako pokropit rosou, aby poněkud oživly. Upomínka jest přece vždy jen bledá vedle růžové, plné novosti.

Divadlo tedy mělo vzezření více obyčejné. V obecenstvu nebylo napnutí, byla pouze jistota, pohodlná jistota. Jako když cestujeme po několikáté krajinou; víme již, kdy máme vyhlednouti z vozu a kde s to můžeme odpustit.

Seděl tam sice v orkestru jeden nový houslista, ale což to změní tvářnost divadla! Změní se tvářnost krajiny, jeli tam o jeden strom více,

jeli tam o jeden strom méně? V orkestru! Orkestr není jeviště. Na jevišti známe hned každou změnu — do orkestru, kdož by tam se podíval! Sedíli dnes u bubnu mladý bubeník místo starého, kterého včera pochovali, což na tom? Stojíli u basy člověk s pleší, který před několika roky ještě pleš neměl, což z toho? Ani jediný člověk nevšímnul si té hlavy, dokud měla vlasy, nevšímne si jí také, když jest lysá.

Nový houslista! V orkestru jich sedí mnoho; jeli tam o jednoho více nebo méně, toho si povšimnou pouze členové orkestru, a mezi těmi snad jenom houslistové; tvářnost divadla to nemění. Bývají sice ti tam v orkestru umělci zrovna takovými, jako ti tam na jevišti, ale obecenstvo zvyklo si, dívati se na jeviště, zůstaňme tedy při jeho zvyku.

Opona se vyhrnula.

Když přišlo houslistovo solo, zasedl tedy k němu Veník a hrál. Houslista při tomto solu měl něco volnosti, nemusil se přísně držeti předepsaných not, mohl improvisovati, a improvisovával.

Když Veník začal hrát, trhlo to přece obecenstvem, že se podívalo do orkestru a že znamenalo, že hraje dnes někdo jiný. I ty zvuky

byly jiné. A sotva že poslouchali chvílku, tajil se jim dech. Ty housle najednou byly pláčem a žalobou. Stráně a lesy v nich se rozplakaly a člověk žaloval. A žaloval s bolestí a hněvem.

Divadlem to trhlo znova, trhlo opět a opět. Tvářnost jeho byla změněna jako obratem ruky. Veník si obecenstvo upravil a nyní zahrál „Osiřelo dítě“.

Byl to hrozný nářek a v tom nářku byla jako bouře. Lidé si utírali slzy a trnuli.

A ty housle jako by chtěly říci; „Jako dva kalíšky na jednom stonku jsme srostli a tys, dravá ruko společnosti, utrhla si jeden, a já druhý osiřel.“

A ty housle jako by mluvily: „Jako dva ptáci poletovali jsme spolu po stráni, když se radí o tom, z čeho by upletli sobě hnízdo, a ty, nenasytný chtíči společnosti, vynašels si klece, musils mou družku chytiti, a já osiřel.“

A jako by mluvily dále: „Dvě srdce rostly jsme vedle sebe a jedno v druhé zapouštělo kořeny; já ta srdce pěstoval, že byla jako jedním, ale vy jste to jedno vyrvali, kořeny, které vytrhli jste s ním, zůstavily rány a ty, které jste nevytrhli, bolí ještě více — vy to srdce máte, a já po něm osiřel!“

A pak mluvily: „My byli ta hrající sobě a popěvující příroda, my si stlali písně v spánek a písněmi se budili. Ale vy potřebovali jste umění, urazili jste přírodu a uražená příroda dostavila se a volá tu mnou, že já jsem osiřel.“

A ještě mluvily: „Víru z mého života jste vypleli a co jste zasadili tam? Kdož vás smí ještě o něco poprosit, když srdce škubete mně z těla za živa? Avšak já mám právo pláče, obžaloby, hněvu a kletby a já žaluju na vás, nenávidím vás a kleju jen — já dítě osiřelé!“

A ještě mnohé toho druhu povídaly ty housle. A obecenstvo to slyšelo a rozumělo tomu, trnulo a slzelo. Bylo to jako zavolání k soudu, ruka neviditelná psala ta osudná slova a slova byla jim srozumitelná. Povstávali se sedadel, aby viděli toho, kdo tak strunami svými mluví a prsa se jim prohýbala steskem. Ten, kdo byl ještě před chvilkou v divadle posledním, byl nyní prvním. Ten jediný změnil tvářnost divadla a změnil ji na rub. Byly to pouhé zvuky, ale mačkaly a drtily. Obecenstvo kylo v jednom pohnutí, bylo v jednom rozvlnění, ale bylo tiché. Hrozné to ticho.

A což na jevišti? Na jevišti byla zahrada a v ní společnost.

Když Krista tu píseň uslyšela, opustila společnost, běžela po jevišti až do předu, běžela až k orkestru a na to vrávorala zase až ku své společnosti. Ale nedalo jí to tam sedět. Vyskočila opět, zalomila rukama, vzepjala je k nebi, pak jimi tiskla si hlavu, pak tiskla je ku srdci, pak přeběhla jeviště jako šílená, pak jako kdy by do sebe klesala, pak se zase vzchopila násilně, jako by mocí udržeti se chtěla, ale v tomto přepnutí jako by jí byly síly se přetrhly jediným rázem: vykřikla hlasem, jenž každé srdce rozrýval a klesla na zem náhle zlomená, klesla do mdlob.

Byla to mimika nade vše pomyšlení výtečná, byla to mimika, jako by každý její pohyb byl tesal sám stvořitel světů.

Tak zůstala ležet a Veník ještě hrál a obecenstvo bylo unešeno výtečnou hrou Kristinou a bylo jako roztřeseno výtečnou hrou Veníkovou.

Tak si opět zahráli spolu.

Opona zůstala chvíli ještě vyzvednuta a když ukončil Veník, spadla. A tu se zvedl v divadle takový hřmot, taková bouře jásotu, že cos podobného nebylo tu vídáno ani slýcháno.

Obecenstvo bylo dojmem jako bez sebe. Opona se zvedla. Ale Krista tam ležela ještě, neděkovala, neusmívala se.

Opona spadla, ale obecenstvo bouřilo dále a tu ti v orkestru pravili Veníkovi, že pochvala platí jemu, aby se obrátil k obecenstvu a děkoval. Veník se obrátil, děkoval a usmíval se, děkoval a usmíval se i jmenem Kristy.

Obecenstvo chtělo ještě vidět Kristu a tu ti z orkestru pověděli Veníkovi, že musí na jeviště a poděkovati se se zpěvačkou. Vynesli ho téměř na jeviště a když se opona zvedla, viděli z obecenstva, že Veník klečí u Kristy; volal: „Kristo! Kristo!“, ale to v obecenstvu nebylo slyšeti pro veliké jeho hřmotění.

Pak opona spadla a pojednou jako by do obecenstva vrazil nůž a jako by každý člověk ten nůž cítil ve svých prsou.

Pak předstoupil kdosi před oponu, a oznamoval, že Krista upadla do skutečných mdlob, a v obecenstvu střídalo se ticho s bouří.

Pak již nepředstoupil nikdo před oponu, ale do obecenstva jako by vjel blesk a ten blesk zahřměl: „Krista jest mrtva.“

Na toto uhození blesku bylo obecenstvo omráčeno.

Zatím na jevišti vyskočil Veník od Kristy a bloudil nyní po jevišti, jako před tím Krista. Pak zase klekl vedle ní a již tak klečeti zůstal. Kristu křísili, lékařové přikvapili a zazdálo se, jako by byla ještě naděje. Krista pozvedla oči, cosi jako by šeptala, cosi jako by hledala rukou a nikdo tomu nerozuměl.

Veník volal „Kristo! Kristo!“ A Krista jako by sbírala hasnoucí síly ve světlý paprsek, utkvěla očima na Veníkovi, tkvěla na něm s úsměvem a řekla: „Našli jsme se!“

Veník klečel jako ve hrozném vytržení a mluvil: „Kristo! Kristo! Našli jsme se!“

Pak ji odnášeli z jeviště, ven, do vozu a Veník šel s nimi. Ve voze seděl dříve než ji tam položili, a když ji tam kladli, vzal ji do své náruče. A držel ji měkce a teple, že mohla býti jako v růžích, držel ji na svém srdci, dechem svým dotýkal se dechu jejího, okem svým zachycoval paprsky oka jejího a chvílemi, jako z hlubin duše, ozvalo se: „Kristo, našli jsme se!“

Ale Krista jako by nemohla více mluviti slovy: duše její mluvila jen pohledem a úsměvem, i v tom pohledu byl úsměv. A přece

ještě se vzchopila k slovům: „Já věděla, že přijdeš, ale nenadála jsem se tě.“

Vůz jel pomálu — byla to smutná sláva, ve které dnes jela domů, a přece se usmívala. Úsměv tenkráte platil jedinému, byl pravdivý a srdečný, byl jako celou bytostí, byl celým životem, ale životem, jenž plál již poslední zásobou. Krista to věděla, Veník to tušil a volal: „Kristo, neodcházej, budeme si povídat!“

„Pozdravuj dutý strom!“ řekla Krista. „Chtěla jsem tě tam najít, tys přišel dříve — také dobře.“

Přijeli před Kristin byt, Veník v náruči svém vynesl ji, nesl ji do pokoje, tam ji položil a Krista ještě hledala jeho tvář rukou. A tvář byla úsměvem, pak oči stuhly, celá bytost již domluvila, nepohnula sebou více.

Veník zas klečel vedle ní, ale ona již nemluvila. —

Obecenstvo rozešlo se z divadla, mnozí obstoupili byt Kristin, mluvili o ní a o houslistovi, a po Praze rozletovala se zpráva, že jest Krista mrtva.

Bouře z divadla přešla nyní v město a tím že se rozprostranila, ubývalo jí jaksi ždrcující síly.

„Ranila ji mrtvice,“ pravili jedni. „Nešťastně padla,“ mluvili druzí. Na souvislost s hrou Veníkovou aneb s Veníkem nepřipadnul nikdo. Veník přisvědčoval. „Nešťastně padla,“ říkal.

Pak byl Veník u Kristy sám; v hlavách jí hořely svíčky a ty bděly s Veníkem. A tu se Veník zahleděl do té tváře — ach tak si byla podobna, tak byla krásna a tak jako by mohla přece jen ještě promluvit. Ani jako by nespala. Jako by jen tak z žertovné přetvářky zamhouřila oči a sevřela rty, kteréž může ihned otevříti, jakmile se jí zlíbí.

Veníkovi bylo, jako by ji viděl na loži z listí a mechu v dutém stromě. Lůžko z listí a mechu jí kdysi ustlal a ona s něho odešla, Toto lůžko, na němž ležela nyní, jí ustlal také. s toho se nehýbala.

Tu se Veník zeptal jejího stínu: „Kristo, pročs mne tenkrát opustila?“ Ale Krista neodpovídala, ani její stín, Krista jen se usmívala. A Veník žaloval: „Tys mne tenkrát přece jen opustila!“ Ale mrtvá Krista i k jeho otázkám i k jeho obžalobám tvářila se stejně, usmívala se, a nad tím projel Veníka mráz.

Pak se zahleděl znova do té krásné mrtvoly a tázal se znova: „Což se tak příliš krásně

spí na lůžku bohatém, na polštářích hedbávných, žes opustila tak na kvap to moje lůžko z mechu a listí?“

Na to bylo Veníkovi, že ji musí vzíti s sebou a donesti na lůžko z mechu a listí, že snad na něm procitne, že se vzchopí . . . Pak myslil, že by bylo snáze, jíti k dutému stromu, vzíti odtamtud listí a mech a ustlati jí tím — že snad by procitla také. Ale k tomu i onomu předsevzetí Krista tvářila se stejně, stejně se usmívala, jako by chtěla říci: „Jsem se vším spokojena, co učiníš,“ aneb zase také jako by pravila: „Bláhový, o mne již jest postaráno.“

Tu stala se mu Krista tím poklidem tak záhadnou, že se odvrátil a řekl si, že se nebude více tázat. Netázal se a vzal do ruky housle, i prohlížel si je, kde že to v nich vězí, že mluvily tak břitkými ranami, až usmrtily Kristu? Vzal jako by na zkoušku smyčec do ruky a jemně jezdil po strunách. Jen tak jako by je hladil, aby znova nemluvily smrtí, jen tak asi, jako by si na ně pohrával, jen tak asi, jako onehdy Krista, když večer přistoupila k oknu a dívala se k hvězdám pološeptem a polohlasem zpívala „Osiřelo dítě.“

Veník také přistoupil k otevřenému oknu, také se díval k nebi, tím směrem asi, jako onehdy Krista, když ještě mohla se dívat, a struny jeho vzdychaly šeptem „Osiřelo dítě“. Slyšelali ho Krista, jako on tenkráte slyšel ji? Šel se k ní zase podívat a ona rovněž se usmívala jako dříve a jako by pravila: „Já to vím, ale což z toho?“ Tak lehce brala všecky ty jeho otázky a myšlenky, že musil si z těch otázek odpočinout.

Pak hladil ji vlasy, jako tenkrát u potůčku pod vrbami, když jim kukačka zakukala; a Krista klidně usmívala se i k tomu, jako by chtěla říci: „Máš měkkou ruku.“ A oči políbil jí, po kterých ale nyní netekly nijaké slzy, a v ústa ji políbil, na nichž ale všecko políbení již bylo vychladlé. A v ničem se mu nezpouzela Krista, ke všemu se usmívala a ke všemu jako by mluvila: „Jsem spokojena se vším, co učiniš.“

Usmívala se, nechť Veník činil cokoliv, nechť hloubal o čemkoliv, nechť se tázal, nechť naříkal — na všecko měla jen úsměv.

Vzal opět do ruky housle a pravil obraceje se s nimi ke Kristě: „Dýchaly kdys životem, teď z nich vane smrt. Kristo, přilákaly

tě kdys, nyní tě zavraždily.“ A Krista usmívala se dále.

A usmívala se ještě, když ji přinesli rakev a když ji položili do ní a do květin. Usmívala se, když přišli zpěváci, s nimiž druhdy s jeviště k nadšení strhla obecenstvo, a když nad ní zapěli písně pohřební na rozloučenou. Usmívala se, když přišli kněží a odříkávali modlitby takým hlasem, jako by již se sypaly hroudy na její rakev. Usmívala se ještě, když víko kladeno na rakev, i když víko to již ji počalo přivírat, i když v posledním záblesku již vyměňovala světla svit za věčnou tmu. Víko zakrylo její tvář a zakrylo její úsměv. A Veník v duši ji viděl, kterak usmívá se dále i v rakvi i ve voze, do něhož ji kladli.

Tu když viděl, kterak koně s ní se počali pohybovat, byl by nejraději je vypřáhl a Kristu sám dotáhl až na hřbitov. Tuto zdálo se mu nedůstojno, že ji táhnou koně, jako tenkrát bylo nedůstojno, když ji táhli lidé. Lidé kráčeli za rakví, Veník kráčel mezi nimi. Bylo lidí nesčíslné množství a Veník byl jich částí; teď to cítil, že jest jich mnoho. Sám kdy by mohl Kristu odnesti, sám, kam by chtěl, bez obtížných svědků a oddati se bolesti své. Ale

v tomto množství ani bolest není pravá. Tváří se pouze, a hloub to nejde.

To uviděl brzy. U brány městské až na několik odešli všichni a když počaly na rakev padati hroudy, byl tam on jediný a několik hrobařů. Pak i hrobaři odešli a Veník zbyl sám. A tu mu bylo, jako by zase teprv mohl s Kristou mluvit, jako by mohl rozvázati svou bolest a jako by i v té bolesti byl teprva zase svým.

Stál dlouho u hrobu a přicházel tam po několik dní — živý to pomník. Večer chodil k bývalému Kristininu bytu a nahlížel do oken, která zůstala ještě otevřenými. Ale z okna nikdo již nevyhledl, ani do ulice, ani k nebi, ani ku hvězdám.

Pak bylo Veníkovi, že už vše vykonal; odešel z Prahy, zaměřil k domovu a přišel jednoho večera na stráň, pod níž ubíhala řeka a na níž stál dutý strom pokraj dubového lesa.

VII.

V dubovém stromě ještě ustláno bylo lůžko z listí a mechu. Položil se na ně a byl úplně sám. Už ani myšlenky jeho neměly podstaty; počal se usmívati všemu jako Krista.

Byl podivně zemdlen a ačkoliv byl teplý letní večer, zdálo se mu, že jest zima.

Ptáci nezpívali už tím plným hlasem, tím zvučným proudem jako z jara; jen chvílemi ozval se jejich hlas, jako by jen chtěli se prohlásit, že jsou ještě zde. Když pak vzal Veník housle do ruky, bylo mu, že jsou ty housle také již vyznělé jako ti ptáci. Co jimi chtěl říci, to již pověděl; svoje plesy v nich vyplesal, svoje žaly v nich vyžaloval; teď nevěděl co s nimi. Byly v nich již jen zvuky, písně již domluvily.

Řeka šuměla jako vždycky a nad sousední vesnicí, jeho to rodištěm, šnášel se již spánek. Ten spánek také zaťukal o dutý strom, a jako by se pokoušel o Veníka.

Ale snad jenom ten strom spánku rozuměl, Veník se mu vymknul. A tu počal zase přemítati a tázal se sama sebe, musiloli vše to být, co se stalo, a nebyloli možná to předejíti.

Na to si odpovídal, že se tak musilo stát a že se dorozuměli. Vždyť se Krista usmívala a usmívá se ještě i v zemi.

Pak bylo mu to divno, že on a Krista, kteří vyrostli jako na jediné větvi, tak daleko od sebe se odvrátili, že jeden druhého ani uviděti, ani dotknouti se nemůže. Aneb jako dvě hory vedle sebe: dopolovic jsou jako srostlé, od polovic jich vrcholky od sebe se dělí a nikdy více se nesetkají. Snad jenom v bouřných mracích, kdy jedna na druhou pošle blesk. Jako on poslal blesk na Kristu a usmrtil ji.

Pak mu bylo v tom dutém stromě teskno, aneb že snad mu bylo teskno na tom lůžku, které tak marně počínalo býti lůžkem. Ulehl sobě před strom, na ono místo, kde tenkrát s Kristou pochovával svou matku, totiž šípek, proutky a mateří doušku, až z toho byla jeho matka. A na tom hrobečku bylo mu lépe.

Bylo mu, jako by vše to kolem sebe viděl a slyšel, co vídal tu a slýchal tehdáž, kdy pásal tu ovce. Jako by viděl tu malou Kristu, která za jeho houslemi zpívá „gloria“ a pak pláče, že ji od sebe odhání a že jest sirotkem.

A počal se znova usmívat tomu, asi tak, jak viděl usmívat se Kristu.

V to zakukala kukačka a byl ten její hlas osamotnělý v tom lese, v němž už málo co znělo, jako osvědčením osamělosti, jako by zvonila na smutek. „Nemáš již asi komu zakukat," pravil Veník a usmíval se.

Pak poletoval kolem stromu netopýr, jako by něco hledal a Veník se mu pousmál a pravil: „Hledej, brachu, hledej." Pak uviděl, že jsou dva netopýři, viděl, že se našli a ve stromě ozval se pískot netopýrů mladých. A na to řekl Veník: „Jak jest to asi u netopýrů?" A zase dodal: „Jsem také dutý strom."

Pak počal se dívati na obzor a dole viděl řeku, která se matně leskla a nad sebou viděl bledou oblohu a bledé hvězdy. Do těch hvězd opět se zahleděl a hleděl v tu stranu, kam asi Krista hledívala a počal rozličné popěvky si pošeptávati. Stráň a život na ní v jeho upomínkách počaly poskakovati, jako bludičky v noci — tak asi byly ty jeho popěvky.

Pak si řekl: „Co platno, když přijde podzim, ptáci musejí odtud."

Pocítil znova zimu. Na to opět ohledl se do stromu na lůžko z mechu a listí a pravil: „Co s tebou?"

A vstal a vyhrabal snad přes polovic toho lůžka. „Usmívej se také,“ pravil a udělal si z něho oheň. Bylo mu zima a ohříval se, a usmíval se a pravil si, že to veselé, kterak se ohřívá na Kristinu lůžku. Pak snášel a přikládal, až z toho byla hezká hranice a hořelo to vysoko a usmívalo se to, jak pravil. A usmíval se také. A bylo to ještě veselejší; od hranice chytil starý dutý strom a hořel jako velikánský ohnivý sloup, na všecky strany metaje jiskry. Celý obzor se rozplamenil, kouř táhl se žhavý k obloze a Veníkovi bylo, že jest to ještě veselejší, a že se nyní na něho usmívá vše, celý svět.

Tu vzal ještě jednou housle a jako by sebral všechen svůj život v jediný štipec, počal jej houslemi rozhazovat.

Bylo to krásné divadlo. Dutý strom svítil a praskal a Veník hrál k tomu světlu. Hrál a nápodobil všechy ptáky, kterých tu již nebylo. Hrál krásně, jako Krista, než upadla do mdlob, a Veník se usmíval.

Pak ve vsi závzněl zvon, z onoho kostela, kde hrával s Kristou, zvon zavzněl na poplach.

Když lidé ze vsi přibíhali ku stráni, hrál ještě Veník pod stromem, že to vypadalo, jako v písni, kde hoří lípa a jiskry její padají na

dívku pod ní ležící; jen že tuto hořel dub a pod ním byl Veník.

A když lidé počali stékati stráň, dutý strom s hrozným praskotem se sesul a v sutinách těch umlkla Veníkova píseň. Lidé to zrovna viděli, jak jej to pohřbívá a vzkřikli jako z jednoho hrdla podél celé stráně.

Rodina netopýrův poletovalo kolem.

Pak dohořelo vše, zhaslo vše, umlklo vše, dva lidské životy vyzněly, a na tváři smrti zkameněl úsměv.

Dutý strom, Kristino lože, Veník, housle — vše bylo jeden popel.

Poldík rumař.

I.

„Hi! hista!“ volal Poldík na koně; on totiž jezdil s povozem do Podskalí, odtamtud rozvážel do města v letě písek, v zimě led.

Byla to cesta po léto, po celou zimu, po mnohé roky stejná, jednotvarná. V letě vozil písek k staveništi a když byl dům vystavěn, vozil k staveništi snad v jiný konec města — ta změna udála se v letě. V zimě, když zásobil sklepy sládka jednoho, rozvážel led třeba k sládkovi sousedu, někdy o ulici dál — ta proměna udála se v zimě. Jinak, nechť zboží vltavské, písek a led, rozvážel kamkoliv, pouť jeho k Vltavě vždy se ústila k ulici Myslíkově, tehdáž Žitné, šla kolem Šípkových mlýnů, až ho dovedla k Náplavce.

Když povoz jeho došel do těchto ulic, mohl si Poldík sednout do vozu a mohl usnout: koně

jeho byli by našli cestu, jak říkáme, slepě. Neznaliť skoro jiné cesty. Byli jako ten okov u studně: jednou ho spustíme dolů, pak ho touže cestou táhnem nahoru, ani o píď jinak, vždy stejně. A kdyby se byli ráno zbudili v některé z těch ulic, Poldík ani by byl nemusil hnouti rtem; byli by jako automati šli směrem, který měli před sebou: buďto k Náplavce, aneb od Náplavky k staveništi. Tak důkladně znali tu cestu, že věděli již sami, kde jest hospoda, kde jest kovárna, kde jest hokynář a kde Poldík kupuje tabák.

Velmi často u hospody zastavili bez vybídnutí Poldíkova; teprv když pán jich trhnul oprati, pokřiknul aneb zaklel, strkali se s povozem dále. Ale velmi často se také stávalo, že pán netrhnul oprati, že nekřiknul a nezaklel; volně uvázal oprati k vozu a loudavým krokem zahnul do hostince. Totéž dálo se u kovárny; tu obyčejně zastavili sami na jisto, poněvadž když ztratili podkovu, Poldík klel už dříve a to bylo znamením, že v kovárně dostanou jinou. Co se týče hokyně, v skutku Poldík teprva na jich zastavení někdy se vzpamatoval, zabočil do krámku a u dveří zvolal: „Za dva!“ To mělo rozličný význam dle saisony roční: buď za dva

krejcary višně, buď hrušky, švestky, jablka — aneb když nic podobného již na krámku nebylo: za dva krejcary hořké. Tu snad již nemusím k vůli důkladnosti doplňovat, kterak se to dálo s tabákem. Ale nejednou Poldík tam ve krámku nacpal si čerstvého, zapálil si a pak se mu zdálo, že svět jest o fajfku tabáku lepší.

Nechci se míchati v koňské svědomí; ale i koně Poldíkovi po takové zastávce viděli svět lepším, proto že si na chvíli odpočinuli. Znalif ty skromné štace, kde jako by mohli sobě říci: Tamhle to zase zkusíme, půjde-li to.

Nakreslím ty koně, ačkoliv jste je viděli stokrát; ale k seznání mého reka jsou nevyhnutelni, ačkoliv i jeho jste viděli stokrát. Životopis jejich neznám, bývali-li v ekvipáži, snad ve válce, snad vítěznými s reky, snad na útěku. Nyní byli koňmi, proto že je pán bůh koňmi stvořil. Jinak byli více skelet, jen tak pro jmeno potažený koňskou koží; a kdyby u zvířat bylo jako u lidí, že na večer vysvleknou se ze svého šatu: v stáji vždy byli by přenocovali jakožto dvě kostry, na nichž mohl učenec vykládati vědu. Jinak za dne koňský kožich nic nevadil u počítání žeber. Na vlas mohl's udati, kde začínají a přestávají, kde by mělo aneb

mohlo býti břicho, kde jsou kyčle a podobné věci, jež i malíř hledí přioditi masem.

Byli tedy kost a kůže, jen že i toto porovnání není pravé. Kůže jejich na mnohých místech byla odřena, zejmena na žebrech a kyčlích, kudy se táhly řemeny, na místech i rozedřena, což platí o krku, kde seděl chomout. Časem táto rozedraná kůže vyzývala fantasii k rozličným porovnáním. Vypadalať jako prosedělá pohovka starého venkovského faráře a scházelo jen, aby z ní koukaly žíně aneb to, čím pohovka byla vycpána. Též vypadala jako starý štucel z minulého století, který by v tomto století již nehřál, proto že si nezachoval chlupů.

Byli to tedy koňové od pravzoru Pegasa velice vzdálení, asi jako pomahač od stavitele, jako v orkestru bubeník od skladatele. Těmto tvorům Poldíkovým kdyby byl připjal sám Apollo křídla, a sice originál křídel poetův — za celý svět by jimi nepřeletěli ani Myslíkovu ulici, neřku-li aby se byli pustili do letu nad ni. Když stáli a Poldík vyzval je mlasknutím a bičem, aby se hnuli, mohl's napočítati hezký počet sekund, nežli jejich chtění sdělilo se všemu náčiní, než postraňky se natáhly, než o tom zvěděla přední kola, než vůz zaskřípal a pobídl i

kola zadní, a než všecko to se hnulo: koně, vůz a Poldík.

A když se hnuli, byl jejich krok nad míru vážný. Snad ani kolečka v hodinách nejdou tak docela stejně, neboť vídáme na hodinách, že buď předbíhají aneb se opozdí. Poldíkovi koně nepředběhli by za celý rok ani o minutu, ale k jejich chvále musím dodati, že by se byli také ani o minutu neopozdili. Pomalý, stejný, rozvážný krok stal se jim vlastností tak mocnou, že ani Poldíkův bič, ani zaklení v tom nic neměnilo. Poldíkův bič zdál se jim nutností jako ten vážný krok; kdyby ho byli v jistých rozměrech necítili a kdyby byli v týchž rozměrech nezaslechli jeho zaklení, byli by dozajista, po lidsku mluvíce, zvolali: Proč už zase nezaprásknul, proč už zase nezaklel?

Na jejich stejném kroku, vždy loudavém, mohl anatom se popásti, které to svaly kterou nohu napínají; času byl by měl k tomu dosti.

Tím pravidelným pohybem nebyli sami vinni. Píce dostávali zrovna tolik, aby se mohli udržeti v kůži a ta je držela tak pohromadě, že Poldík přece se časem i kamarádům chlubil, že táhnou „jako šrouby". Snad kdyby byli dostali píce víc, byli by táhli jako namazané šrouby

;

ale neudála se nikdy taká příležitost, aby byli mohli jí o něco více v krev a maso proměniti; proto můžeme mysliti i to, že o více píce nestáli, i kdyby jim byla bývala předložena.

Krokům těch zapřažených koní velice se podobal krok Poldíkův. Byl už tak podle toho povozu vycvičen na krok rovněž zdlouhavý, pomalý, váhavý. Ani v neděli, když za povozem nešel, neudělal krok čerstvější, bystřejší. Měl to jejich tempo zrovna ve svém těle a byl rovněž pravidelný, jako kolečko v hodinách. Ale že obyčejný krok lidský jest o hodně čerstvější, než krok rumařských koní, stal se i Poldíkův krok jaksi jednotvárně klátivým: při každém vykročení nohou vrchní tělo učinilo totiž pohyb, jakoby chtělo o půl kroku na zad. Klátivá chůze stala se vůbec chůzí jeho; i v neděli, když se trošku naparádil, klátil se vrchním tělem, jako by jím dohražovati chtěl pomálost kroku skutečného.

Stávalo se arciť také, že Poldík musil udělati kroky čerstvější, když se koni zapletly oprati aneb postraňky pod nohy, když kůň ztratil podkovu aneb cos podobného-li se přihodilo. Ale jakmile věc spravil a povoz se hnul, zůstal státi a vyčkal, až povoz dojel tak daleko, že Poldík zase šel na svém místě. Pak mu bylo, jako by

se byl namohl a teď že zase v kroku pravidelném musí sobě odpočinouti. A odpočinul si.

Někdy se stávalo, že s tím, kdo jel za ním, promluviti chtěl důvěrné aneb nutné slovo; tu nechal povoz jeti napřed, zastavil se a počkal, až tam ten ho dojel. Když promluvili, musil Poldík své koně doháněti, a to byla ovšem distance asi třiceti krokův. Takovéto momenty nutně rozproudily i jeho krev i jeho krok, i měl na několik třicítek krokův látku k přemýšlení, kterak se opozdil, kterak se namohl a stáloli to za to.

Často se takové zastávky aneb opozdění nepřihodily. Nemělť jich Poldík třeba. Nebyl jen krok jeho odměřený, váhavý a kolíbavý, stalať se odměřenou, váhavou a kolíbavou celá jeho povaha, veškeré jeho myšlení a smýšlení, počínání a konání. To již musilo býti cos nad míru důležitého, vskutku nutného, jestli že Poldík se zastavil, aby svého následníka s povozem vyčkal a do rozmluvy s ním se pustil. Obyčejně, co chtěl věděti od některého kamaráda, dověděl se pouhým pohledem, tak že k slovu ani nedošlo. Pouhými pohledy vyměnili si, jedouce kolem sebe aneb za sebou, celé dialogy. Tak v sobotu šimla kamarádova pokulhávala.

V pondělí uviděl ji Poldík a již šimla nekulhala. Podíval se na toho, kdo s šimlou jel, a ten pohled znamenal: „Šimla z toho brzy vyšla.“ Tam ten podíval se na Poldíka, přimísil do pohledu něco spokojenosti a pohled ten znamenal: „Už nekulhá.“ Anebo viděl dopoledne šimlu, ana nemá podkovu a když ji potkal odpoledne, neměla ji ještě. Tu Poldík podíval se na vozku, a ten pohled znamenal: „Ještě nemá podkovu!“ Ten, jehož se týkalo, rovněž odpověděl pohledem a Poldík v tom slyšel aneb viděl tato slova: „Máme dnes na kvap, ještě jsem neměl kdy.“

Pravidelnost Poldíkova jevila se i v tom, kdy ku svým koním promluvil. Jako by byl počtář počítal dvacet Poldíkových kroků: po tomto rozměru trhnul opratí, zaprásknul bičem a zvolal: „Hi!“ Na to mohl vzíti každý jed, že se to nestane ani o krok dříve ani o krok později. Jen některé doby musím vyjmouti. V pondělí, když koně po odpočinku zapřáhnul, zvolal při prvních dvacíti krocích snad dvacetkrát: „Hi!“ — to jakoby chtěl jim nahraditi, co v neděli promeškal. A to jediné jest mi důkazem, že slovo to nevolal také ve spaní vůbec a v odpočinku. Rovněž častěji se pokřik ten

ozýval každého dne z rána při prvních krocích a potom odpoledne, po obědě.

V tomto Poldíkově „hi" spočíval celý slovník. Obyčejně bylo jen přinavyklým pobízením, majíc zvuk čistý, jadrný. Ale když Poldíka něco dojímalo, zlobilo, mrzelo: dojista i koně to zvěděli, neboť jim to Poldíkovo „hi" pověděl přízvukem úsečným, násilně vyraženým. Rovněž těšil-li se na něco aneb měl-li kus radosti za sebou, zvěděli to koně, neboť tenkrát sotva bylo to „hi" slyšet; jako by je jen šeptal, jako by bylo jen jeho monologem. V takých dobách se stávalo, že se stavěli koně u hospody sami. Ale neobyčejného cosi musilo lomcovati duší Poldíkovou, jest-li že „hi" prodloužil a udělal z něho „hista"; tu koně sebou trhli, udělali i několik rychlejších kroků a jen tenkrát bychom mohli o nich říci, porovnávajíce je k hodinám, že se o něco předběhli. Však tyto nepravidelné úkazy byly tak řídkými, že se v délkách roků téměř ztrácely. Jenom nám, jakožto biografům Poldílkovým, jsou i tyto nepravidelnosti věcmi důležitými, jak později uvidíme.

II.

A přišla doba, že Poldíkovy nepravidelnosti málem se staly pravidlem.

V poledne stavěl se s povozem nedaleko Náplavky v stínu vysoké zdi; on i koně slavili chvíli polední. Koním uvázal na huby pytlíky s ovsem, sám pak čekal, až přijde Málka.

Nosilať za ním oběd sousedčina Málka, z téhož domu, kde bydlel Poldík, aneb vlastně kde jen s koňmi přenocoval. Totiž vařívala a nosívala oběd dříve sousedka sama, ale když se rozstonala, nosila jej dcera a tu si teprvé povšimnul Poldík, že má sousedka dceru. Pak sousedka umřela a Málka přinesla oběd plačíc.

Poldík byl by plakal s ní, neboť při vší zdánlivé ztvrdlosti byl srdce měkkého. A tenkrát přivedl to na tato slova: „Chudák.“ Tím myslil zemřelou matku. Ale když Málka plakala ještě víc, podíval se na ni a řekl: „Chudáku, už neplačte, odbyla si to.“

Když odpoledne vyjel s pískem, pořád jakoby měl Málčiny slzy na svém srdci; někdy po dvacátém kroku stáhlo se mu hrdlo a „hi“ zůstalo jen jako záměrem: uvázlo v hrdle a jako

by je měl říci s pláčem. Práskání dálo se neurčitě, bič byl svislý jako prapor, když se vzdává čest. Klení bylo takové, že si z něho koně pranic nevybrali, stavěli se pořadem i u hospódy, i u kovárny, i u hokyně, i u tabáčnice.

Když šla Málka druhého dne s obědem, Poldík díval se již z daleka, zdali ještě pláče. Neplakala a za to, když přišla, Poldík se trochu usmál. Chutnalo mu a když poobědval, řekl: „Málko, vy dobře vaříte.“ Na to i Málka se trochu pousmála a Poldík přidal koním ovsa. Odpoledne na to bylo slyšeti Poldíkovo „hi“ od jednoho konce ulice až na druhý, práskal, jako by vyháněl o sv. Janě čarodějnice, a klel jako by více jen z žertu, tak že si z toho koně také nevzali mnoho. Bylo mu i do čerstvějšího kroku, tak že předbíhal povoz až do polovic koní, načež se zastavil a s jakýmsi úsměvem vyčkal, až ho povoz dohonil.

Už nikdy více Málka neplakala přinášejíc oběd, ale přece Poldík vždy díval se jí vstříc, aby viděl, kterak se tváří. Málka usmála se někdy již z daleka a na to zdálo se Poldíkovi, že vaří ještě jednou tak dobře a že mu oběd chutnal výborně. Neříkal to sice mnohými slovy, ale bylo to na něm vidět; když skládal první

talíř do košíku, usmál se, usmál se i po druhém jídle a na konec dodal: „Vy jste výborná kuchařka, Málko.“ I Málka se usmála, ale sklopila oči; když odcházela, podal jí Poldík ruku a dosti dlouho dával jí s bohem. Tenkrát přidal koním hodně ovsa.

Odpoledne na to mohl každý na něm ty nepravidelnosti viděti z daleka. Tvář jeho vypadala, jako by pořád ještě obědval a chválil Málku, jaká jest kuchařka. Pomlaskával si, i „hi“ vyměnil často za mlasknutí a když zapráskl, bylo to jen jako na označení, že jest rád, že si umí zaprásknout. Zaklel s takou tváří, jako by si byl řekl: „Ani nevím, k čemu člověk kleje!“ A tu déle zaměstnával se v mysli Málkou než čímkoliv jiným. Stávala se jaksi majetkem jeho vědomí a Poldík si liboval, že má čtverácké oči, že má ve tvářích důlky, když se zasměje, že jest v tváři červená, zdravá, že jest děvče, které stojí za to, aby za ním se ohlednul.

Potom se stávalo, že mu nebylo dosti, aby jí podával ruku na dlouhé s bohem. Vítal ji také ruky podáním, když přinesla oběd, pousmál se při obědě častěji a říkal: „Tak, tak, Málko, to je hezky!“ Potom vždy koním přidal a přidával, tak že nyní již ani jediný kamarád nešel

kolem nich, aby je byl pohledem svým nezměřil a pak týmž pohledem nehodil Poldíkovi asi tato slova: „Hleďme, chce míti z herek ještě koně!“ A bylo tomu tak. Táhli sic ještě jako herky, ale byli by mohli již také všude zaklusat jako koně. —

Jednou, nevím jakou náhodou, opozdil se na své jízdě k polednímu odpočinku. Dosud totiž vždy býval dříve na poledním místě s vozem, dal koním ovsa a pak teprva přicházela Málka. Ale při tom opozdění stalo se, že Málku cestou dohonil a sice ještě několik ulic před Náplavkou. Když ji dohonil, řekl: „Málko, svezte se s obědem!“ To povídal s jakousi pýchou, neboť nemůže každý říci: „Málko, svezte se!“ Vzal jí oběd z ruky, postavil do vozu, pak pomáhal Málce, aby tam vylezla, ukázal jí, jak se má posadit, pak vylezl sám a stoje řídil povoz.

Pane bože, jelo se to! Poldíkovi, držícímu opratě, pořád bylo, že drží Málku a že jí pomáhá do vozu. Tvář mu zrovna hrála, oči mu zrovna zářily. Tenkrát pletl „hi“ i „hista“, práskal jako by jel na posvícení, klel jenom tak že musil. Potom vždy s úsměvem ohledl se na Málku, jakoby se ptal: „Nu, kterak se to jede?“ Bylo mu tuze milo, že se Málka rovněž usmívá

odpovídajíc: „Hezky, Poldíčku, hezky!“ Tu ovšem mohl si již Poldík také něco dovolit; pobídnul koně, zamlasknul jim takovým spůsobem, že si zpomněli na mladá léta, že z pomálého kroku udělali krok čerstvější, že si místy i poskočili, že vůz drnčel po dláždění, až Poldík musil s nohy přeskakovati na nohu, až Málka se bála nevědouc, máli držeti více košik s obědem aneb máli sebe držeti rukama vozu. Toť ovšem líbilo se Poldíkovi nade vše, tento strach, který jest zároveň smíchem. Nevím, co všecko mlaskáním svým přisliboval koním; ale rozuměli mu a po tuto jízdu setřásli se sebe několik let. Však i Poldík stal se mladším; sotva by se dovedl upamatovat, kdy byl tak mladým, jako dnes.

Nu, a když pak se zastavil nedaleko Náplavky, ve stínu vysoké zdi! Zrovna s vozu seskočil a když se podíval na Málku, a na tváři zbyl jí jen smích a důlky a ona povídala: „To jsem se svezla!“ — tu bylo mu, jako by zrovna zejtra měl býti svátek. Teď jí dokonce také pomáhal s vozu, Málka se chopila jeho ruky s velikou upřímností, druhou rukou podepřela se o jeho rameno a seskakujíc dala se jím snésti. Poldík byl sám s sebou tuze spokojen;

ani by si byl jakživ nepomyslil, že se dovede k děvčeti takto míti.

Co stalo se dnes náhodou, stalo se zejtra opět, pak pozejtří a pak po mnoho dní. Náhodou vždy dohonil o polednách Málku v některé ulici, vysadil ji na vůz, ujížděl s ní, usmíval se na ni, mlaskal na koně, až drnčel vůz po dláždění a pak ji zase sundal s vozu a obědval. Tenkrát koně Poldíkovi měli se tuze dobře, tak že jim už nebylo ani o nějaký ten rychlejší krok. Patrně bohatli i rychlostí i zásobou životní a dávali to na jevo.

V tyto doby, to pochopíte, měl i Poldíkův krok cosi bystřejšího i určitějšího do sebe. Byl jako na rozhraní k něčemu lepšímu, byl trochu jako do švihácka, do světa, ač ovšem každý na první pohled poznal při něm původní jednotvárnost a těžkost.

V tyto doby stalo se, že když jednou Poldík pomáhal Málce s vozu, jakýs jeho soudruh jeda okolo, potutelně usmál se i na něho i na ni a ptal se: „Nu tak, kdy pak z vás bude párek?“ Na tuto otázku měl Poldík odpovědít nějak žertem a Málka mlčením. Ale stalo se, že Málka odpovídala smíchem, až řehtavým smíchem, a Poldík že byl jako by ho polil krví, že neodpověděl ani

slovem, že se zarazil, jako by byl vinen číms špatným.

Možná, že některá čiperná čtenářka tuto jeho nesmělost již odsoudila a pravým jmenem pojmenovala; já ovšem ničeho nenamítám a jen tolik dodávám, že mi nenapadlo, abych stavěl jeho vlastnosti ve světlo příznivější, než v jaké staví se samy.

Ale pravda jest, že ač na tuto otázku se zarazil a začervenal, že mu otázka přece uvázla v hlavě. „Kdy pak z vás bude párek?“ neustále mu bzučelo v mysli a každé „hi“, každé „hista“ bylo jako otázky této výrazem, každé zaklení bylo jako odmítání všech překážek, každé zaprásknutí jako by dotvrzením, že může býti z nich párek. Ba ještě více. Kdykoliv od té chvíle Poldík podíval se na Málku, vždy viděl na ní tento smích, který jako by vždy byl původcem otázky: „Kdy pak z nás bude párek?“

Tak se věci vyvíjejí samy ze sebe.

V ty doby řídčeji stavíval se v hospodě a u hokyně. Měl sice doma ustřádaný a uložený leckterýs groš, ale zdálo se mu přece, že musí teď k tomu, co má nastřádáno, přikládat nové drobty, aby měli jmění do prvních počátků. A přikládal a střádal a v duchu si vypočítal,

kdy by to as tak mohlo býti. Málka se mu líbila, o tom nebyl více spor.

V neděli mu nosívala oběd do stáje ke koňům a tu jednou povídal Poldík: „A snad bychom mohli, Málko, obědvat v neděli u vás, pospolu.“ Myslil, že tím řekl velmi mnoho a že jest to jaksi výsledek té otázky mnoho probírané, kdy z nich bude párek. Ale každý, kdo jen poněkud zná se ve výrazech myšlenek, poznal se mnou již na první slovo, že řekl velmi málo. —

Tak asi to také posuzovala Málka a smějíc se odpovídala mu na to: „Co vás napadá, Poldíčku, pokud jsme jen takto. Co by tomu řekli lidé!“

Málka řekla mnohem více než prvé Poldík; ano vedla ho o značný kus dále k cíli, snad i dále, než na dívku se slušelo. Ale žeť byl Poldík vlastně jen myšlení těžkého, váhavého, kolísavého, netušil ani, že tak daleko ho posunula, aby on ještě řekl slovo a pak aby byli u cíle. Poldík z její odpovědi jen tolik vyrozuměl, že ho od svého stolu, tedy od společného stolu zamítá a nic více na to nepověděl. „Prozatím tedy ještě ne,“ myslil si a potom dále rozvažoval, kdy to bude možné. Ač byl tenkrát

oběd nedělní a ač si Málka dala na něm záležeti, přece Poldík málo se usmíval a málo kuchařku chválil.

Když se naobědval, řekla Málka: „A což Poldíčku, nechodíte v neděli nikam?“

Tu zase Poldík se usmál, neboť tomuto bližšímu projektu snadněji porozuměl. „Málko, chtěla byste?“ řekl.

„Mohli bychom se podívat do Nuslí aneb na Lišku — budu hned přistrojena.“

Poldíkovi už zase zdál se svět o celou neděli hezčí. Vida, na to také nikdy nepomyslil a teď ho k tomu Málka vybízí sama. S jednou věcí ho odmítla, ale za to k druhé svoluje a skoro se mu zdálo, že to druhé má větší ceny. Co oběd? Trvá chvilku. Ale když si s ní vyjde, trvá to celé odpoledne, až do večera.

Pak přišla Málka a byla nastrojena, co mohla nejlépe. Až se Poldíkovi srdce zasmálo, jak jí to slušelo, až myslil, že nad Málku není. Až byl pyšný, když s ní si po ulicích vykračoval, až mu bylo do mladictví po jejím boku, až téměř zapomínal na zdlouhavý, kolíbavý krok a vykračoval si, jako by ani nechodíval vedle rumařského povozu, za svými koňmi. Ani nemyslil, že jest takové svěžesti schopen. Byl tomu

rád, když to poznal a měl za to Málku ještě radší.

Po tom došli do některé zahrady, zasedli k stolu a Poldík Málku častoval. Bylo mu to nad míru milé, že má vedle sebe bytost, která ráda s ním sedí a která si libuje, že si vyšli a že jsou tu pospolu. Poldík se usmíval na ni jako na obrázek a po toto odpoledne bylo mu, jakoby jí pořád měl říkat, jak ji má rád. Ale neřekl to, nýbrž vše, nač se zmohl, bylo: „Tak tedy, Málko, kdy pak z nás bude párek?“

„To vy musíte vědět, Poldíčku,“ odpověděla Málka. A tu Poldík myslil, že ví už vše a že mu není třeba ničeho více.

III.

Od té chvíle považoval se Poldík jako zaslíbeným, jako zavázaným slovem. Vše, co konal pro domácnost, neslo se již směrem tím, už na sebe nepomyslil, aby v myšlenkách také nebyla Málka; však víte, jak se to myslí v podobných případech.

Stalo se jednou o polednách a později ještě několikráte, že ze stínu vysoké zdi Poldík musil

na poledne zajeti asi o sto kroků dále, až k řece, na Náplavku, na břeh. Měl z toho radost, když Málka jej na starém místě hledala s obědem, ale nenašla; a Málka měla radost, když jej přece našla u samého břehu. Zde se to líbilo Málce; řekla Poldíkovi, aby zde stával častěji v poledne, tu pod stínem vysoké topole; tu že jest lépe než tam u zdi.

A bylo zde lépe. U břehu stálo lodí s pískem, co se jich tam vešlo; kolem nich kroužily loďky menší, na nichž plavili se pískaři. Co dále bylo vidět na vodě, vše bylo lepší, než tam u té pusté, vysoké zdi.

Málku tu znali jakožto Poldíkovu nevěstu a dle toho s oběma žertovali, když Poldík bral Málce z košíku oběd.

Druhého dne Málka již sama nesla oběd až ku břehu. A ještě více se jí zde líbilo než včera. Nevím, kam musil Poldík na chvíli odejíti; ale za jeho nepřítomnosti přiblížila se Málka až k samé vodě a povídala jako pro sebe: „Hned bych se chtěla převážet na vodě!“

Byla-li tato slova pouhou samomluvou, také nevím; ale zachytil se jich jeden z pískařů a pravil: „Tu sedněte na loďku a převážejme se trochu.“

Málka se na něho podívala a neodpovídala. Snad že považovala celou věc za žert. Ale pískař tomu rozuměl do opravdy. „Jenom na chvíli,“ pravil, „než se Poldík vrátí, jsme zase u břehu.“

Než se nadála, již stála menší lodice zrovna u břehu, u Málčiných nohou; potřebovala jen jednu nohu zvednouti a byla na lodici. Ten mladík pískař stál uchystán, jako by s křídly a jakoby celá jeho postava byla vtělenými slovy: „Pojď a poletíme!“ Byl jako vtělený úsměv, jako vtělený žert. Vše na něm hrálo, vše mělo se k veselí, jemuž těžko bylo odolat. Oči samý šprým, slova jako veselá písnička — Málka se ani nenadála, a již seděla na jeho loďce.

Loďka dostala křídla; několik rázů a byla u prostřed řeky. Řeka se usmívala, nebe se usmívalo; když se Málka podívala na mladého přívozníka, usmíval se též. Vše se usmívalo, Málka také se usmívala.

A teď se dívali z prostřed řeky, kdy se Poldík vrátí ku břehu.

„Ale což,“ pravil mladý přívozník, „než se vrátí, to ještě můžeme se někam podívat.“ A opět vesloval, jako by letěli; jako hračkou byli v Podskalí, nedaleko Vyšehradu, a jako hračkou byli zase nazpět. Zastavili se opět uprostřed řeky

a tu Poldík vracel se právě k povozu svému ke břehu.

Když sem přišel, pokřikovali na něho ostatní pískaři: „Nevěsta odjela, Poldíku, tam hle ti ji unesl Frantík.“ A smáli se.

Poldík se podíval, kam ukazovali pískaři; tam z loďky na něho se smáli Frantík a Málka. A sice Frantík volal: „Už ti vzkazuje, že o tě nestojí!“ A Málka volala ku břehu: „Počkejte, Poldíčku, hned jsem tam!“

Poldík asi také se smál, všichni se smáli a žertovali a takž mohli bychom říci, že tam na břehu měli veselé poledne.

Chvíli Poldík čekal na Málku; ale když Frantík stále jen byl s ní uprostřed řeky, zavolal na ně: „Málko, už musím jet!“

„My také!“ volal z řeky na břeh Frantík, smál se a než se kdo nadál, již zase ploul s Málkou proti řece; loďka brzy se skryla za větší lodi, zmizela zrakům a snad již zase byla někde pod Vyšehradem.

Poldík ještě stále čekal na Málku, že snad brzy se vrátí. Ale nevracela se a pískaři počali se Poldíkovi posmívat do pravdy.

„Šla trochu na cesty,“ pravil jeden, „chce ještě užiti svobody.“

„Frantík jí ukáže svět,“ řekl druhý.

„Co škodí, Frantík zná svět, a umí ho ukázat,“ zas jiný.

Asi toho spůsobu bylo i ostatní posměšné poznamenání. Tu Poldík náhle obrátil povoz, naložil písek a více nečekal. Když vyjížděl, bylo jeho první slovo „Hista!“ Koně dostali po silných ranách, až vyhazovali zadními kopyty a mimo to Poldík klel jako do zásoby. Ale tu jako by se byl vydal z té zásoby. Pak přešlo hodný kus cesty, několik ulic minulo, a Poldík ani nepokřiknul, ani nezaklel, ani nezapráskal. Shlížel stále na dláždění, jako by na něm něco byl ztratil a nyní to hledal.

Byl již dávno ten tam, když Frantík vrátil se s lodicí, na níž byl převážel Málku. „Zejtra můžete se zase převážet,“ pravil mladý převozník Málce, když vystupovala na břeh.

„Poldík už vám odjel!“ povídali pískaři.

„Že vám to napíše na vrub,“ podotkli jiní.

A smáli se, Málka také se smála. Málka myslila, že Poldíka potká, že se omluví; ale nepotkala ho.

Den na to zůstal Poldík na poledne zase jen u vysoké zdi a tam čekal, až Málka přijde s obědem. Vlastně ohlížel se již cestou, jde-li

za ním, aby ji svezl. Ale neuviděl ji a hezky dlouho trvalo, co na ni čekal. Jinak nebylo na něm vidět mrzutosti; snad že z toho včerejšího již se vychodil a vyspal.

Přivítali se a když Málka vyndala z košíku oběd, pravila: „Já se zatím na chvilku podívám k vodě.“ A odešla.

Tu měl Poldík jako po obědě. Jedl, nejedl, sám to nevěděl; ale brzy se sebral i s koňmi, aniž by čekal, až se dostatečně nasytí, hodil košík i se zbytky oběda do vozu, zajel ku břehu pro písek a ptal se jen jako mimochodem: „Kde je?“

„To se zeptej Frantíka, až se s ní vrátí,“ řekl některý z těch pískařů, kteří nakládali na jeho vůz.

Poldík již se neptal, aniž čeho promluvil. Jen, když vyjížděl, dal košík Málčin i s nádobím na loď, na níž byl složen písek a pravil jako ke všem, kdož na lodi byli: „Až se Málka vrátí, řekněte, že zejtra nebudu obědvat.“

Tato řeč zdála se pískařům poněkud příliš opravdivou, aby ještě mohla býti považována za žert. A za žert dosud měli všichni to, co se tu před nimi dálo.

„Ale, ale,“ počali chlácholit někteří, „kdo pak to bude brát hned tak do opravdy!“

Ale Poldík již málo dbal o to, co povídají — zmizel s povozem svým tak rychle, jako prvé Frantík s loďkou, na níž převážel Málku.

A tenkrát opravdu dlouho se nevracela Málka s Frantíkem. Musili zajeti někam až za Vyšehrad aneb kam, odevšad mohli býti již zpátky. Poldík již zde byl po druhé pro písek, když pískaři volali: „Tam hle jedou.“

Poldík se neohlížel, kdo jede a kde jedou; jenom spěchal, aby byl dříve s nakládáním hotov, než loďka sem přistane. A byl hotov právě, když přistávali, když smějící se Málka vystupovala z loďky, na níž zbyl smějící se švarný přívozník. Leč jakkoliv Málka rychle vystupovala z loďky, tak rychle přece nešla, aby mohla stačiti Poldíkovi, který tenkráte zrovna ujížděl, sypaje na koně všecko klení a práskání, jako krupobití.

Když si Málka brala nádobí i se zbytky nedojedeného oběda, pravili někteří z těch, co nakládali písek: „Poldík vám vzkazuje, že zejtra nebude obědvat.“

Málka na tato slova trochu se zarazila, ale zpamatovala se, když ten její přívozník pověděl: „I jen přineste oběd, zejtra se zase svezeme.“

Tenkrát snažila se, aby Poldíka ještě dohonila; snad cítila, že jest povinna omluviti se, ne-li dokonce vyvleci se z podezření. Ale Poldík jako by tenkrát ani byl neměl rumařské koně, sám jako by byl neměl rumařský krok — zmizel a nebylo po něm stopy.

Když večer Poldík přišel domů, Málka se chystala navštíviti ho u koní, tam domluviti to, co vlastně ještě nepočala. Ale Poldík sotva že koním zasypal, zmizel ze stáje a z domu, tak že rovněž po něm nezůstalo stopy a Málka se ho nedočkala.

A když nesla na to druhý den oběd za Poldíkem, nenašla ho ani u vysoké zdi, ani na Náplavce na břehu. Čekal tam sice již švarný přívozník s loďkou a vybízel ji pohledem i kýváním i slovy i smíchem, aby sedla, že už čeká; ale Málka se obrátila a šla ulicemi nazpět, kudy myslila, že Poldíka potká. Nepotkala ho, ale uviděvši jeho povoz u hospody, u níž nejednou stával a v níž často popíjeli soudruhové jeho: vešla za ním a na stůl před něj stavěla oběd.

„Co pak tu chcete?“ pravil zhurta Poldík, jako když chce zaklít na své koně.

„Nesu za vámi oběd, Poldíčku,“ pravila Málka a chtěla úsměvem všecko udobřiti.

„Do hospody se nenosí oběd,“ odpovídal Poldík.

Ale Málka nedbala této námitky, přece postavila oběd na stůl a vybízela Poldíka, aby jedl.

„Do hospody se nenosí oběd,“ řekl Poldík opět zhurta a při těch slovech vše, co stálo na stole, shodil, tak že na zemi mezi střepy válel se všechen boží dárek pomíchaný.

Na to Málka se dala do pláče a v slzách mluvila, to že nezasluhuje, aby si to pamatoval a že jí udělal hanbu přede všemi tu v hospodě. Pro trošku toho vození se na vodě že dělá takový rámus, ona že bez toho celý rok nikam nepřijde a teď že se trochu projela. A podobně mluvila. Pak dodala, že schvalně teď zase půjde na vodu a Poldík že nezasluhoval, že se tak o něho starala.

Ale Poldík dnes nebyl žádnému důkazu přístupen; když Málka řekla, že zase půjde na vodu a nešla, vstal a pravil: „A to hned jdi, sice z tebe nadělám střepy jako z tvého obědu!“ A to mluvil každé slovo, jako by bylo kamenem. Víme, že Poldík málo kdy mluvil, a že nikdy neřekl o slovo víc, spíše o několik slov méně. Když tedy vyřknul slova ta s takou určitostí,

nezbývalo než míti je za pravdu. Málka dala se do pláče ještě většího, ale již nemluvila a odešla. Ostatní, kdo zbyli v hospodě, i s hospodským, postavili se kolem Poldíka, jehož vesměs si vážili jako člověka nad míru řádného, a domlouvali mu vlídnými slovy, aby se udobřil. Než se vyspí, že bude všecko zase v pořádku, někdy že se podobné věci přihodí, ale člověk že to nesmí tak brát, že kam by došel a t. d.

Poldík seděl u svého stolu a zakrýval si obličej oběma mozolovitýma rukama a ani se nehnul. Poslouchal-li, co ostatní, sdílejíce poněkud osud jeho, k němu mluví, nevím; ale když mluviti přestali, Poldík neodpovídal, ani sebou nehnul, tak že po ukončení oněch dobře míněných slov nastalo v hospodě mlčení, jemuž jsme navykli říkati „trapná pausa“. A po té pause začali ti ostatní mluviti mezi sebou věci lhostejné, jež se týkaly buď zaměstnání, buď práce jejich; ale při svých lhostejných rozmluvách všichni měli oči upřeny na Poldíka, tak že každý jen dost málo lidských obyčejův znalý, kdo by sem právě teď byl vstoupil, byl by musil uhodnouti, že rozmluvy tam těch jen proto jsou tak bezvýznamny, že chtějí šetřiti toho, jenž má tvář pohříženu ve dlaních. Rozmluvy

jejich chodily jako po špičkách, aby nevzbouřily to, co nedávno vypuklo velmi prudce.

Do těchto rozmluv mírných udeřil Poldík náhle touto samomluvou: „Mamlasové, lháři! Tu nám kážou, že bůh hledí na srdce! Nic nehledí na srdce! Kdo má srdce, nechá mu ho dráti, škubati po kusech a pak ta lidská rota se těm kusům směje jako ukřižovanému Ježíši. Ano, hleď na srdce, jak mi ho derou, ale nech ho dráti! — Všecko povídání nestojí ani za to, abych to napsal na papír a papírem zapálil si fajfku!“

Na tato slova všichni přítomní hleděli jeden na druha, ukazujíce sobě po čelech, jako by mluvili: „Přeskočilo mu.“

IV.

Málka tenkrát přece šla zase k vodě, když ji Poldík tak nemilosrdně od sebe zahnal. Šla tam s úmyslem, že snad Poldík brzy sám tam přijde a že bude s ním u vody pořízení snadnější než v hospodě. Ale Poldík nepřijížděl, aspoň nepřijížděl tak rychle, jak si Málka myslila.

A když přijel, nebylo tu již Málky — byla již s Františkem na loďce a s loďkou bůh ví kde.

Tedy nedohodli se již.

A musíme říci, že se Málka na vodě zpamatovala brzy. Vůbec se jí život na vodě líbil mnohem lépe než život na ulici. Také až dosavad se jí líbil život s Františkem lépe než s Poldíkem.

Na ulici jednotvárné vození písku, nehybné, líné, klátivé — zde na vodě život v skutku dostal křídla, rychlá, letná, rozmanitá. A jako ulice byl Poldík, a jako voda byl Frantík. Než u Poldíka myšlénka stala se slovem, potřebovalo to času. U Frantíka bylo slov co pohledů, mohl mluviti bez ustání a pořád ještě nedomluvil. Než Poldík se rozhoupal, aby jí řekl, že ji má rád! Frantík jí to řekl hned, bez rozpaků, řekl jí to každou chvíli a opakoval to neustále. K čemu Poldík skoro stonal, Frantík odbyl to jako hračkou. Než jí řekl Poldík, že z nich bude párek! A tu hle švarný přívozník řekl, když poprvé sedala na jeho loďku: „Škoda, že už mne Poldík předešel, z nás byl by párek!“

I dnes to opakoval Frantík, když Málka vstoupila na loďku.

„Však už z nás nebude párek,“ odpovídala Málka, a tu ovšem myslila, z ní a z Poldíka že nebude párek.

„Je-li možná!“ divil se Frantík.

A na to Málka vypravovala, co se přihodilo. Frantík ovšem místo jedné útěchy měl útěch deset a každá byla taková, že sama o sobě mohla dostačiti. Když toho dne se rozcházeli Frantík s Málkou, podali si ruce, Málka musila slíbiti, že v neděli hned z rána přijde na břeh, pak že s loďkou pojedou někam na celý den. Málka slíbila, těšila se na neděli nesmírně a když neděle přišla, ještě před umluvenou hodinou stála na břehu na určitém místě.

Na to přišel Frantík, lehký, obratný jako ta jeho loďka, samý úsměv, vyfintěný po způsobu pražských šviháků, jež pozná každý na první pohled. A zrovna taková byla dnes jeho loďka. Lehká, obratná, vyfintěná, měla fábory, vlajky, — šátky byla oděna a rozličnými květinami — loďka švihák jako on. Málka byla by nemusila míti oko, ani trochu gusta, aby se jí tato věc nebyla ihned zalíbila. Neboť k vůli komu jest toto vyšňoření? Málka nebyla z těch, které by to bylo nedojalo.

Pánové a dámy! Jestli že již někdo z vás odsoudil Františka co člověka lehkovážného, snad i svůdníka a podobným způsobem Málku, snad co svedenou — prosím, abyste se neukvapili.

Jest to věc nade vše pomyšlení přirozená, že Málce ihned se zalíbila více živá, proudivá Vltava, než zdlouhavé, jednotvárné ulice. A Poldík byl tou vtělenou pražskou ulicí, a Františk byl tou vtělenou vodou vltavskou. Tedy zápasili tu téměř dva živlové podstatně různí: usedlost, odměřenost, pravidelnost ulice, po níž se svou károu s odřenými koňmi pohybuje se loudavým krokem Poldík, těžký jako jeho písek, s něhož kape voda; a tuto lehkost, pružnost, zrovna vzletnost vltavské hladiny, po níž jako myšlénka poletuje Františk, lehký, průhledný, jemný, veselý jako ta voda, která tu přes písek plave.

Jest tedy odvracování se Málky od Poldíka a nachylování se její k Františkovi pochodem tak přirozeným, že nevím, kolik děvčat by se zde bylo osvědčilo stálejšími, aby byly nešly Málčiným krokem. Námořníkům ženské srdce pravidelně zrovna letí vstříc, nenámořníkům jen jde vstříc, ale krokem zcela volným. Považujme Františka za kus námořníka, ovšem pokud naše Vltava při tomto přirovnání obstojí. Arciť

že snadnost, získati si srdce ženské, má také slabou stránku svoji: že ho snadno pozbudem. Ale i ona váhavá pravidelnost pobřežní má takou stránku: že se k ní málo hodí mysl ženská, a že muž při ní často jest jako opuštěn, sám, při vší stálosti i povahy i zaměstnání.

Málce se na vodě líbilo nesmírně. Kudy plouli, lidé na březích se zastavovali dívajíce se na vyšperkovanou loďku a ptajíce se druh druha, kdo asi ten párek. Bylo jasno na nebi i na vodě; břehy stály v plné zeleni, po březích procházeli se s děvčaty hoši v nedělním oděvu a v nedělním rozmaru. Kde Málka chtěla, loďka se zastavila, kde chtěla, letěla jen mimo. Obědvali spolu v zahradě, pod širým nebem, a tu již Málka vyznala sama sobě, že s Poldíkem neužila po celý čas tolik, co tuto s Františkem za jediné dopoledne.

Odpoledne se jí líbilo teprva. Plouli dále proti vodě a úsměv celého světa jako by se byl snášel na ně. V pobřežních vesnicích hrály hudby, zvuky jich doletovaly až sem na vodu. Hoši, kteří se procházeli po březích, poznali Františka, poněvadž tu byl vůbec známý, a z daleka již volali na něho pozdravem, mávali čepicemi a šátky. U jedné vesnice pobřežní do-

konce odvázali loďky, jeli jemu vstříc, pozvali ho k sobě, ano vyhrožovali, že dále ho nepustí, nevystoupí-li s nimi na břeh a nedovolí-li, aby si s tou „jeho“ u muziky každý aspoň jednu písničku zatančil.

Frantík i Málka byli ochotni, vystoupili na břeh a zašli k hudbě, provázeni vesnickými mladíky. U hudby jakmile se Frantík objevil, zavzněly zrovna intrády, celá společnost k němu se obracela, s Málkou tančili a oběma prokazována pocta neobyčejná. Až do večera tu setrvali a večer ploul Frantík s Málkou na zpět. Až k loďce provázela je hudba a hoši zpívali veselé písně. A když plouli, Frantík rozžal světel rozličných na lodi, že vypadala jako ovita růžemi, zářícími do modrotemného večera. A u prostřed růží v úsměvu dleli Frantík s Málkou, nad nimi v úsměvu se klenulo s hvězdami nesmírné nebe a před nimi ploula v úsměvu jasná hladina Vltavy. Přívozník, proto že plouli po vodě, nemusil ani hnouti veslem; voda sama je nesla, Frantík s Málkou mohli se jen držeti za ruce, mohli se dívati na sebe a na svůj úsměv.

Málce bylo, že jaktěživa nic tak krásného neužila, jako tento večer na vodě; možná, že měla pravdu. Vyslovila si to šeptem, proto že

nahlas by to bylo vyznání odvážné: že by tu na vodě chtěla zůstati tak dlouho, dokud svítí měsíček na nebi. A měsíc svítil jako dvojnásobně; bylo ho viděti na hoře a odrážel se z Vltavy a na vodě byla jeho zář jako vylité stříbro. Kam Františk uhodil veslem, zář ta se rozstříkla jako na stříbrné třepení, jako na jiskry a na stříbrné kapky a k tomu vlnky žblunkaly hudbou šeptanou a přece dojemně jasnou.

Měly-li pro Málku břehy za dne mnoho půvabu, měly ho za takového večera ještě mnohem více. Na březích bylo pološero, z něhož zvedaly se domy, kopce a vůbec všecky předměty bělavým leskem. Zrak to pološero neprohledl, a přece se oko nechtělo od něho odvrátiti, jako by tam bylo viděti vše, co kdy duší a myslí táhlo.

Tento den a tento večer měly taký dojem na Málku, že vytiskly z její duše snadno obraz Poldíkův načisto, který, jak jsme pozorovali, bez toho tam byl zavěšen jen jako ze zvyku a nikoliv z nutnosti duše, jež by se ho zachytila veškerou bytostí svou. Ba nebylo třeba než ještě několik podobných dní a večerův a Málka se odvracela od Poldíka jako od čehosi škaredého, jako by utíkala z polosesutého sklepení,

ověšeného pavučinami; i obracela se k Frantíkovi jako k světlému místu, které z tohoto šera ji chtělo vyvésti.

Netajím se tím, že poměr Málčin k Frantíkovi byl velmi nebezpečný a že bych tu mohl upadnouti v pokušení, zaplésti romantickou historii. Neboť nitky, které tak lehce se svážou, jako náklonnost Málčina a Frantíkova, obyčejně zrovna tak lehce se rozvážou, jen že následuje na jedné straně k tomu omrzelost, na druhé dokonce zklamání, ne-li úplné roztříštění všech nadějí, jimiž děvče zachytá se za život.

Avšak takovéto romantiky není nám třeba, a v tomto případě nebyla by pravdiva. Frantík stokrát opakoval již Málce, že budou spolu párkem, mužem a ženou, a Málka stokrát při tom tiskla mu ruku jako na znamení souhlasu. A pak si to říkali pohledem a políbením, a pak už ani pohled a políbení nemusily to říkat: bylo to mezi nimi již tak pevné, že to viděli, jako tu cestu, po níž společně kráčejí.

Tak se tedy stalo, že v Podskalí chystali se pískaři a loďkáři k Málčině a Frantíkově svatbě. Po celý týden u Náplavky o tom se mluvilo, po celý týden se umlouvali, kterak svatbu tu oslavit. Neboť byl Frantík vždy jako

jejich duší — v letě na loďce a na lodi, v zimě na ledě, kde vyhledával, upravoval a opatroval kluzištč, na nichž pak sám jezdil jako ten vítr po poli a po rybníku. K tomu Frantíkovi po léta prorokovali, že se neožení jaktěživ, že jest k tomu příliš lehkomyslný, do větru a mnoho nestálý, s ním že by žena prodělala pravou křížovou cestu. A Frantík se nyní ženil!

Tedy shlukli se všichni pískaři a loďkáři a umlouvali se, jaký mu ustrojí svatební večer. O přípravách k tomuto večeru bylo slyšeti na břehu, na vodě, kde vůbec lidé byli zaměstnáni; jen když Frantík přišel na břeh, umlkali vykládáním o přípravách.

Ale Poldík přece to slyšel, co vše se chystá. Bylo mu to ovšem již jako cizí věc, tak se tvářil; ale škubalo ho to do srdce i v srdci, byl přece jen, jako by mu k prsoum sáhal žhavým železem. Podle svých zásad byl by ovšem nedal za Frantíka fajfku tabáku; ale Frantík přece jen byl s něho; jinak dovedl se míti k Málce, jinak dovedl ji k sobě připoutati a u sebe udržeti — to snad ho rmoutilo nejvíc, že byl Frantík dovednější.

Tak přiblížil se den, kdy byl Frantík s Málkou oddáni, přiblížil se večer, kdy jim na

počest uchystána na hoření Vltavě slavnost neobyčejná, málo kdy vídaná.

Jako tenkrát, když poprvé v neděli vyploul s Málkou Frantík, byla jeho loď vyparáděna po švihácku a večer na to leskla se v různých světlech jako růžemi: tak byly dnes vyfintěny loďky, co jich bylo v Podskalí a ty vesměs čekaly, až večer se k nim dostaví svatební párek. A sotva že snesly se nad vodu první stíny, zaplály všecky loďky jako jedním ohněm, rozděleným na nejrůznější částky. Záplava šířila se daleko na břehy, zajala celou hladinu Vltavskou, metala rozličné lesky až ku hvězdnatému nebi.

A uprostřed seděli Frantík a Málka, mladí snoubenci.

Loďky jako by byly jedinou velkou lodí, těsně pohybovaly se vzhůru až k Vyšehradu, až i ty staré stěny, až i ta stará skála nakazila se záplavou a vypadala jako vážná tvář s mladým úsměvem. Hned na to souvislé toto tělo lodic rozpadlo se, každá loďka jezdila o sobě, všecky kroužily kolem nejozdobnější loďky snoubenců, na některých spustila hudba, na jiných vystřídal se s hudbou zpěv, na všech panoval jasot, na všech výskali, zapalovali pochodně, mávali jimi — Vltava byla tak oživena, tak vy-

fintěna, že nebyla ani sobě podobna. A to vše, že se ženil Frantík s Málkou.

Břehy byly téměř obstoupeny zástupy zevlujících diváků, kteří oči své napájeli pěkným divadlem. I Poldík byl mezi nimi, uschován a nepoznán. A chvílemi bylo mu, že by nejlépe bylo, kdyby svoje srdce něčím prohnal, pak zase, kdyby prohnal něčím to srdce tam těch, kdož se veselí, a pak dokonce zdálo se mu, že zaslouží toho posměchu, v němž tuto souhlasí lidé, Vltava a klenoucí se nad nimi nebe, a pak mu dokonce bylo, že by zasluhoval ještě mnohem horších věcí, než toho posměchu, za jakýž si vykládal tuto slavnost: že by měli všichni vesměs vyzvednouti ho a ukazovati na něho a volati: „Tepejte ho, že ani neví, co jest život! Tepejte ho, neboť ani nezaslouží, aby žil!“ A pak zas ty příčiny viděl tam v těch ostatních, a domů se potácel jako by byl vejpůl.

V.

Koňům Poldíkovým vedlo se nejlépe, když láska jejich pána k Málce rostla, až dostoupala svého vrchole. Tu se Poldík rád s nimi pozdržel, přál jim na ulici i doma, proto že chtěl,

aby se jimi mohl pochlubiti co majetkem, hlavně, aby s nimi mohl pozaklusat, když si Málka sedne k němu na vůz. Tenkrát Poldíkovi koně byli na cestě přetvořiti se. Žebra počala se přiodívati lehkým masem, uši si někdy zastřihly, podkova si zahrabala. Kamarádi, kteří potkávali Poldíka, dívali se na něho očima, v kterých stála tato slova: „Poldík umí býti koňařem.“

Tuto musíme podotknouti, že Poldík časem koňařstvím se zaměstnával, a že když vzal si s koněm práci, obyčejně se mu to dařilo.

Totiž tak. Vedlo-li se rumařské herce bídně, že ji pán chtěl již vésti k pohodnému, napadlo mu ještě: „A což abych ji dovedl k Poldíkovi?“ Od Poldíka pak vedla cesta dvojí: buď herku spravil na obstojného koně a pak si pán opět svůj majetek odvedl, aneb ji nespravil a pak si pro ni přisel pohodný. „Spravovalť“ koně Poldík obyčejně ráno a večer, pokud byl doma; v neděli, kde míval celý den pro sebe, vyváděl ty komoně na dvůr, aby se přesvědčil, co s nimi dále.

To bývala podívaná na toto komoňstvo, které by se docela bylo hodilo k vojínům Falstaffovým, kdyby totiž z těchto pěšáků měli státi se jízdní. Některý kůň byl v samém plátně, jiný měl celou stranu namazanou jakýmsi mazem, blátem, jiný

měl v tomto mazu jen prsa, jiný přední nohy, jiný pouze jednu nohu. Podobalo se, jako by sochař byl si z hlíny vytvořil modele koní a modele ty jako by se měnily na živé vzory své: těžkoť bylo rozeznati, zdali více hlíny, zdali více koniny jest před námi.

Toto nedělní provádění po dvoře míválo dosti diváků. Sešliť se majetníci zvířat, jimž Poldík prodlužoval život a snad i trápení; za druhé obecenstva, pravých to diváků, bývalo dosti. Jim předváděl Poldík svou nemocnici jako předvádí v jízdárně mistr své vycvičené vzory. Arciť takové divy rekonvalescenti Poldíkovi nedělali, jako zdraví jich druhové v jízdárně, ale poměrně přece divy a snad i mnohem větší. Neboť jestli že před týdnem sotva se dokulhal kůň sem, a šelli za týden, za dvě neděle krokem, někdy krokem bystrým, třebať ještě bylo pozorovati, na které nohy pokulhával: učinil poměrně za ten týden přece jen nad míru mnoho, tolik, že už i našel své obecenstvo, které se mu obdivovalo.

Ale toto zaměstnání bylo Poldíkovi jen zcela vedlejším. Oddal se mu jen s uměleckým posvěcením, to jest, když měl právě chuti. A tu stávalo se také, že pán svou herku vedl sice

k Poldíkovi, ale že potom přece zase ji odvedl přímo k pohodnému, a to z té příčiny, že Poldík koně nepřijal. „Já teď žádného koně nepřijímám,“ říkal Poldík; „kdo pak by teď přijal koně?“ A někdy zase přijímal vše, co přišlo, prováděl po dvoře, jak se to uzdravovalo a pak uzdravené odváděl do jejich domovů.

Když Poldíkovi se Málka zpronevěřila, ty tam byly zlaté časy jeho koní. Ta špetka bystrosti, kterou tak pracně nabyli, byla hnedle zmařena — z koní opět stávaly se herky. Poldík neměl se již komu jimi pochlubiti, hněval se, že vůbec kdy byl tak pošetilý a dal si s nimi práce. Byla to opět ta odměřená chůze po pražských ulicích, již nic nevyrušilo ze všední rovnováhy.

Ale když se Málka s takou okázalostí provdala za Frantíka, Poldík nemohl již ty koně a vůz ani viděti. Měl tolik jasného názoru, že viděl, kterak nestejný zápas podnikl on co rumař s Frantíkem pískařem. Nebyla tím jeho mysl vinna, že prohrál, ale ta všední loudavost, kterou byl sám tak prosáknut. Zdálo se mu, že není nic opovržlivějšího nad toto zaměstnání jeho — vždyť sám jím opovrhoval. A tenkrát kdyby ten svůj vůz byl mohl zavésti i s těmi

koňmi někam na horoucí skálu, aby po všem nezůstala ani památka, byl by to udělal bez rozmyšlení.

Tenkrát sám v sobě ztratil všecku podstatu a jistotu; nebyl to on. Koně musili býti jím jako popleteni. Počal dle methody zcela jiné a kdo znal methodu jeho dřívější, musil říci, že to není methoda pražádná. Co mu bylo teď dvacet kroků? Co mu bylo „hi“, „hista“, co mu bylo zamlasknutí, pokřiknutí, šlehnutí bičem, zaklení? Míchal a pletl to všecko jedno do druhého; klel, kde měl říci „hista“, bičoval, kde měl zaklíti, mlaskal, kde koně se nadáli biče. Zastaviti už docela se nesměli podle chuti, neboť pak spustil na ně pojednou spoustu všeho toho, co měl jako v zásobě, jako když přijde vítr, hromobití a kroupy pohromadě na jednou. Koně už pak chodili kolem hospody, kolem tabáčnice, kolem hokyně, kolem ostatních ctihodných firem v těchto končinách jako vrtohlaví — odvykli se zastavovati a byli rádi, jen když tak zhola ještě se dostali dále.

Tu opět již znatel neznatel mohl na nich počítati žebra, podle srsti mohl udati, co zavinilo řemení a co zavinil chomout. Poldík snad

to ani neviděl, kam ty jeho koně spěchají a že by je mohl sám vésti k pohodnému.

Jednou ho na to kdosi z jeho soudruhův upozornil. Jeda kolem něho zastavil se a pravil určitými slovy: „Už nejsou jako byli.“

Poldík se na ně podíval a skoro se zarazil. „Už nejsou jako byli,“ řekl sám, a tu mu jich bylo od srdce líto.

Kdyby sám nebyl Poldíkem, byl by je vedl k němu, k sobě; nyní uvažoval, nemáli je vésti k pohodnému a to bylo tolik, jako celým tím svým živobytím praštit.

Vedl je k sobě. Přestal být rumařem a stal se koňařem. Jakmile se rozneslo, že Poldík zase spravuje necelé koně na celé, měl návštěvy od rána do večera, vodili mu pacienty a Poldík přijímal je tak dlouho, dokud mu stačily stáje. Tenkrát mohl se zrovna státi boháčem, kdy by se byl vrhl pouze na toto zaměstnání — a přece Poldík cítil se při něm nešťastným. Přicházel jím tak docela ze svého návyku, ze svého kroku a chodu, ze svého spůsobu, i byl dlouho na váhách, nemáli zase se toho vzdáti a chytiti se zase rumaření.

Ale zůstal již při spravování koní, a to proto, že když ty svoje brzy spravil na koně

důstojnější, náhodou rychle a dobře je prodal a to již jako by byl prodal sebe. Než by navykal koním jiným a než by ty jiné naučil navykati sobě: raději ani nechtěl se viděti na světě. A mysliti na to, že by musil dojížděti na Náplavku, mezi pískaře, mezi nimi že by mohl se objeviti Frantík a vedle něho Málka a že by mohl uviděti úšklebek na jejich tvářích: to byl přece zase rád, že tam již nemusí a tu hned jako doktor navštívil všecky svoje svěřence, cítil se novým člověkem, a byl tomu rád.

Pravili jsme, že v tomto pěstování koní Poldík pracoval jen když měl chuť. Nyní mu ta chuť ani neustávala a byl tudíž skoro umělcem pravým. Za rok za dvě léta vedlo se mu tak znamenitě, že žádný rumař se nemohl s ním porovnati; Poldík co rumař jaktěživ byl by to na taký stupeň nedotáhnul.

Tedy když se mu počalo nad očekávání dařiti, počalo se mu také stýskati. Kam se podíval, viděl božího požehnání; ale býti při tom samoten, zastesklo se mu.

Tuť by arci mnohý nezkušený čtenář mohl nyní říci: aha, spisovatel mu hledá novou nevěstu! Nehledá, moji milí — myšlenkám na nevěsty dal už Poldík výhost na vždy. To by

se byl raději probodl prvním nožem, který mu do ruky přišel, než by ještě některé ženské řekl: „Kdy pak z nás bude párek?“ Z této strany byl již vyhojen jako ti jeho koně, kterých více neměl. Kdy by byli potřebovali do kalendáře nového svatého a kdy by tím svatým měl se státi jen ten, kdo na ženskou už ani se nepodívá: Poldík se mohl hlásiti a byl by se tím svatým stal.

Ale posedlo ho cosi jiného, podivínského a tím se přestal cítit samotným, opuštěným. Vyprošoval si totiž rumařské děti, hochy. Když znal rumaře, že má syna, který už s otcem počíná procházeti se podle koní, došel Poldík k otci a řekl: „Čím chceš míti syna?“

Řekl-li rumař: „Čím by byl? Rumařem bude.“— „Dobrá,“ řekl Poldík; „ale mohl bys mi ho svěřiti na čas, aby se naučil rozumět koním.“

A dostal hocha, neboť který rumař byl by se vzpíral, aby syn mohl se přiučiti vědomostem tak vzácným, jakými byly vědomosti Poldíkovy? A jakmile ho Poldík dostal, říkal sám sobě: „Vyhráno!“

Ovšem že každého toho hocha svědomitě cvičil v poznání koní a v léčení jich. Ale ne-

néně, a snad hlavně cvičil je v tom, aby jim rumaření zošklivil a na místě toho aby jim vštípil lásku k pískaření. To bylo jako jeho evangelium. Když usedli ve stáji, pravil k hochu: „Chceš ještě býti rumařem?"

„Nechtěl bych, ale budu muset," říkal hoch.

„Muset! Nebudeš muset. Muset býti tím nejhorším! Jezdit ve všech slotách pořád jednou cestou a býti všem lidem za posměch! Podívají se ti na koně — smějou se, podívají se na tebe — smějou se. Herka kůň, herka ty — co jest k rumařskému vozu zapřaženo, všecko jest herka. A kdybys se chtěl ženit, ani ti nedají dceru. Jako by ji zapřahali do tvého vozu, tak jim bude. — Pískař, to jest mi něco jiného! Vyjede si na vodu, celý svět směje se na něho. Pískařem buď!"

A druhého dne zase se ptal: „Chceš ještě býti rumařem?"

„I což o to," řekl hoch, „já bych chtěl býti radši pískařem, ale nemám loďku, a rodiče mi ji nedají."

„Což, loďku! Lidé loďky prodávají a já ti koupím loďku, i vše, co ještě potřebuješ."

Pak se zas ptal třetího dne: „Chceš ještě býti rumařem?"

„Ne, jestli že dostanu loďku, budu jej pískařem.“

„Dostaneš ji; ale kdybys měl přestat býti pískařem, loďka jest moje.“

„A, kdož by přestal býti pískařem, když má loďku?“

Na to řekl Poldík rodičům, že hoch ku podivu brzy se naučil koním rozumět. Hoch pak dodal, že půjde zejtra pískařit a když Poldík vyložil co a jak, obyčejně dostal také svolení rodičův.

A tu pak Poldík vedl příštího dne mladíka mezi pískaře a bylo mu, jako by ho vedl na svatbu. Šel krokem zrovna mladickým, oči se mu leskly, tvář se mu leskla, slova se mu leskla. Slova vybíral jako dvacetníky z drobných a bylo vidět, že byl s těmi vybranými spokojen. A když hoch dostal loďku a zarejdoval s ní a Poldík uviděl na tváři jeho radost: tu mu až slzami se oči zalily a radostí byl by se dal do zpěvu. Srdce mu bušilo, nohy málem poskakovaly i říkal si jako v radostném vzlyku: „Svět se bude na tebe smát, kamkoliv se podíváš. Najdeš si snadno nějakou Málku, žádná tebou nepovrhne. Vyrval jsem ti duši, rumařské řemeslo!“

Hned na to hledal Poldík novou duši, kterou by vyrval rumařskému řemeslu a dělal s ní na vlas jako s tam tou. Měl jich tam již tolik, že nechť šel na procházku v kterou chtěl stranu, odevšad se k němu hlásili mladí pískaři jako k otci, tak že někdy sám sobě notoval: „Nejsemli já také pískařem, když tam mám tolik dětí?

VI.

Byla to tvrdá slupka, drsná, ten Poldík; ale jeli srdce jádrem naším: bylo v té slupce jádro vzácné.

Mnoho let přešlo. Poldík už se koňaření nevzdal, ano byl vyhlášen již i co autorita ve svém oboru, byl volán ke koním jako lékař, měl práce, sotva stačil. Jmění jeho rostlo velmi pěkně, mohl si již i udělati svátek, kteréhokoliv dne by se mu zachtělo. Mohl si i vyjížděti a vyjížděl si, neboť dostával do správy také koně vyššího druhu, jenž bývali zapřaženi ke kočárům: ty pak Poldík, uzdravovalili se, tím zkoušel, že je zapřahoval do kočáru svého, jejž si schválně k tomu pořídil. A vyjel si, aby lidé viděli, co

dovede za tolik a tolik neděl, dní — mělť se čím chlubiti.

Vyjel si jako pán, jenž má i svého kočího. Kočím býval vždy některý ten hoch, jehož přijal k sobě, aby ho uzdravil „z rumaření na pískaření“.

Co se těch hochů týče, přivedl se tím Poldík v pověst dobrodince; byloť to pěkné, šlechetné, že ujímal se dětí chudých a že je zaopatřoval vším, čehokoliv potřebovali. Ale nesmíme utajiti, že za podivína platil také, a sice právě pro tyto svoje pěkné skutky. Bralť k sobě jen rumařské chlapce a předělával je jen na pískařské. To už pak na něm viselo jako zvláštní příznak a lidé chválíce jeho skutky přidávali také: „Což Poldík! Kdy by k němu přišla od rumaře německá myš a prosila ho, že by se chtěla dát mezi pískařské, Poldík by se jí ujal.“ Jiní dodávali: „Jeho by mohl ošiditi, kdo by chtěl. První fláma přijít a říct: nerad jsem rumařem, raději byl bych pískařem — Poldík mu otevře dům i srdce.“ Ale pak zase všichni končili tyto rozhovory takto: „Jen že kdo pak by ho šidil! Kdo pak by byl takový dareba chlap!“

V těch letech stalo se, že Frantík zemřel. Srazil se kdesi s vory, přišel pod ně, vyplaval sice, ale nastudil se tak, že více nepovstal. Málce zbyl chlapec asi sedmiletý. Byla to rána pro Málku ukrutná. Tam na vodě, kterou nejvíce milovala, kde i muže svého našla, tam jí muž zahynul! A když se poohledla, ani na pohřeb jí nezbylo po té nenadálé ráně.

Tenkrát to byla pro Poldíka zkouška nesmírně těžká. Pudilo ho to k ní, a pak zase to v něm mluvilo: „Což, ona tě zničila s chladnou myslí — ať také zkouší! Nač pak mít srdce? Nemám srdce!“ Ale přemohl se, šel k ní a pravil: „Máte mnoho smutku a starosti, Málko, já vám zaopatřím pohřeb a potom se vyrovnáme. Lidé by vás šidili, jste ženská, mužský se tak snadno nedá.“

Byl to těžký kámen, který mu po těch slovech spadnul se srdce. A zaopatřil pohřeb velmi slušný, postaral se, že se ho súčastnili všickni, kdo písek na Vltavě přivážejí ke břehu a kdo odvážejí jej od břehu.

Když Poldík po pohřbu přišel domů, říkal si: „Nebohá Málka, nikde ničeho nic, hocha na starosti! Kam pak do práce! Co na plat!“ a chtěl se rozběhnouti a říci Málce, aby mu

toho hocha dala, že si ho vezme jako jiné hochy a že jí ubude starosti. Byl by šel, ale pak si zase pravil: „Co s klukem! Bude po tátovi, o rumaření ani slyšet a jenom být na vodě! Jaká to zásluha chtít někoho uzdravit z rumaření, který rumařem býti nechce!“ A jen proto, že si tuto věc nemohl a neuměl srovnati v mysli, otálel a pro hocha si nešel.

Ale jednou se k němu doneslo, že Málka churaví a že se neví, jak to dopadne. Tu již Poldík šel rovnou cestou k Málce a řekl; „Málko, dejte mi toho hocha; mně může dělat dobré služby a vám ubude starostí. Hoch bude jako můj.“

Na to řekla Málka: „Děkuju vám, Poldíčku, za vaše laskavé nabídnutí; ale hocha k vám nedám.“

Uhodit vedle Poldíka z čista jasna a uslyšet tuto odpověď, bylo asi stejno. Tedy ještě i nyní tak jím opovrhovala, že ani dítě nechtěla mu svěřit, ačkoliv churavěla a byla v nouzi.

Možná, že každý jiný byl by sáhnul po klobouku a ihned byl by odešel. Chtěl i Poldík odejíti, avšak srdce jeho dostoupilo o značný krok výše; přemohl se a pravil; „Nu, Málko, a což, kdy bych ho chtěl přece?“ Myslil si u

sebe: „Což pak jest možná, aby mně ho nesvěřila?“

Na to řekla Málka: „Já vám ho přece nedám.“

Pak již Poldík opravdu sáhnul po klobouku a odcházel; jen ještě na místě s bohem! řekl: „Nemyslil jsem si to.“

A tu pohleděla k němu Málka skoro s bolestí a řekla: „Nemějte mi za zlé, Poldíčku. Ale vidíte, vy chcete mít z každého hocha pískaře.“

„Nu, a je to neštěstí?“ pravil s urputností Poldík a jako by v tom bylo i kus výčitky k Málce.

„A já z něho nechci míti pískaře,“ řekla Málka.

„Váš hoch nemá býti pískařem?“ tázal se Poldík a bylo mu, jako když je se vší svou latinou hotov. „A čím pak?“ dodal.

„Otec jeho na vodě zahynul; ani bez pláče se již na vodu podívat nemohu. Já bych to odstonala každý den, kdy by moje dítě mělo býti po celý den na vodě.“

To byla příčina, s kterou i Poldík musil souhlasiti, měla do sebe platnosti. Odložil zase klobouk a pravil: „Nu arciť, máte pravdu. A čím pak má býti?“

„Rumařem, Poldíčku, rumařem,“ odpovídala skoro s vroucností Málka. „Nuž a tu poznáte, že ho k vám dáti nemohu.“

Rumařem! Vedle Poldíka uhodilo podruhé a snad ještě prudčeji než poprvé.

„Snad o někom ale víte,“ pokračovala Málka, „který by ho vzal k sobě; však já bych pracovala dvojnásob, abych se mu odměnila.“

„Pracovala by dvojnásob a nemůže pracovati za jednu!“ s povzdechem pomyslil sobě Poldík.

A tu v něm vznikla myšlénka obrovská, ba možná, že i obr byl by se cítil pod ní slabým. Poldíkovi šla při ní hlava kolem a jako by veliká tíže byla mu schvátila i nohy i ruce, ano i jazyk a slova. Věděl, co by říci mohl, ale v tom okamžiku myslil, že to ani říci nelze. Bylot toho dnes na něho příliš mnoho; krok za krokem šel výše, ale nyní zároveň cítil, že dostoupneli ještě výše, zavrávorá a snad spadne.

Dostoupil té výše, zavrávoral, ale nespadnul.

„Vím o takovém,“ pravil; „já jsem takový, já vám z něho udělám rumaře.“

Když tato slova Poldík vyřknul, bylo mu, jako by byl vyřknul svolení k zločinu a přece zase cítil, že se v něm hnulo cosi, co mu do-

dalo křídla, jako by s ozářenou loďkou se plavil po Vltavě a jako by měl ze všeho nesmírnou radost. Málka na něho hleděla jako na člověka zcela nového, jako by to nebyl Poldík a pravila: „Dělali vám křivdu, Poldíčku; povídali o vás, že jste podivín, že nikoho nechcete míti rumařem — hle, jakou křivdu vám dělali.“

Tato slova utvrdila Poldíka v tom, že dostal křídla, ač mu také pravila, že podniká cosi, co jest docela proti jeho spůsobům.

Nu a tak se stal Poldík zase rumařem a myslím, tím že dostoupil nejvyššího vrchole, jakého u vzletu svém dosíci mohl. K vůli krásnému skutku: postarati se o dítě opuštěné, o dítě z otce nenáviděného a matky rovněž nenáviděné — k vůli skutku tak krásnému rozlámati a odházeti veškerou theorii osobní choutky, nevávisti a nechuti: jmenujte mně něco vznešenějšího, šlechetnějšího, já to neznám. A nechť si vaši rekové na parketách dodeklamují se nevím jak daleko do uznání vašeho — Poldík rumař může se vedle každého postaviti směle, a i s těmi nejpřednějšími stojí na rovni.

Nenáviděl rumaření až do nejhlubší duše a nyní vodil Frantíkova syna, jmenem rovněž Frantíka, zase podle vozu s pískem, štěpoval

mu lásku k povolání, k němuž lásky neměl, poukazoval mu k výhodám, z nichž neuznával nižádnou a zamlčel mu nehody, z nichž znal číslo tak veliké.

Ale vpravil se do toho zase. Koňaření provozoval dále, ne však v těch rozměrech, nýbrž zase jen jako umělec, když totiž měl k tomu chuť. Ale s malým Františkem nyní den co den probíral podle povozu „hi!“ „hista,“ měl radost, když se to v něm ujalo, učil ho zamlasknout si, pokřiknout a měl radost náramnou, když Františk si poprvé zaklel, ovšem docela ve slohu Poldíkově. Rumaření již zase počalo ho těšit.

Koně jich již zase se zastavovali u hospody, u kovárny, u hokyně i u tabáčnice, jen že to byli koně jiní, o něco bystřejší než ti tam a pak že v hospodě byl jiný hospodský, v kovárně jiný kovář, u Náplavky skorem také jiní pískaři — jeho to odchovanci. Žeť na všech těch štacích nastalo divení nesmírné, když se objevil Poldík se svým povozem, ačkoliv mohl jezditi s kočárem, můžeme sobě pomysliti.

Teď lidé dokonce nevěděli, jeli podivínem, anebli jím není a v hospodě mohli jsme několikrát do týdnu zachytiti tyto rozmluvy:

„Pořád povídali, že Poldík z rumařů dělá pískaře, a tu to máte, rumaří a k tomu s pískařským chlapcem."

„To je to, že s pískařským chlapcem. Je to Málčin hoch, a nevíte, že ji Poldík chtěl mít za ženu?"

„Pleskačky. Cizí chlapce učil by na pískařství a rumaření střádal by jen na —? Dejte si pokoj, pleskačky!"

Ale i jinak dávné časy se poněkud obnovily. Málka když se uzdravila, přinášela zase za nimi oběd, nejprvé ovšem jen za synem, ale brzy i za Poldíkem, proto že Poldík jednou povídal: „Když spolu jezdíme, musíme také spolu obědvat." Někdy si na Málku, šlali s obědem, počkali, naložili ji na vůz a pak s ní ujížděli; jen že tenkrát musil koně vésti malý Františk, aby matka na své oči viděla, jak daleko dospěl. Tu se Poldík při každém jeho pokřiknutí, zaprasknutí pozasmál a vypadal velmi spokojeně. Jen jedno mu vádilo. Františk totiž před matkou bál se zaklít. Tento nedostatek čehosi, co náleželo k celku, nemohl Poldík zamlčet a proto říkal: „Málko, umí už mnoho, ale ještě mu schází trochu kuráže." A to vlastně znamenalo: kdyby zaklel, bylo by dobře.

Pak Frantík povyrostl a tu mu Poldík svěřil koně a povoz docela. Sám již nerumařil více, oddal se pouze pěstování koní. Byl již stár, nemohl už tak dobře vedle povozu, „hi“, „hista“ nešlo mu již od plic a koně poslouchali lépe, když to řekl Frantík. „Ať tedy Frantík převezme po mně všecko,“ řekl Poldík a tu mu na vždy odevzdal svoje někdejší zaměstnání.

Když Poldík slabnul stářím, Málka se k nim přistěhovala a ošetřovala ho jako otce a když zhasnul, dcera a syn nemohli pro otce zaplakat srdečněji, než Málka a Frantík. A neznám tak snadno pohřbu, jehož by se účastnilo tolik lidí, mezi nimiž tak velký počet mohl říci a říkal slzami i slovy: Byl naším otcem.

A večer po pohřbu — což to bylo na Vltavě? Celá Vltava pokryta lodicemi, na nich světla všech barev, pochodně, na lodicích smuteční písně, smuteční hudba — velká to panychida, nejupřímnější, nejsrdečnější.

Tak žil a zemřel Poldík rumař.

Na vejminku.

I.

Ve tři hodiny odpoledne šel v Bišicích po návsi kostelník, měl v ruce velký klíč a šel směrem ku kapli.

Kdo ve statcích stáli u okna a viděli kostelníka, nejprvé jen k sobě pravili: „Kam pak jde starý Vaněk?“ Potom zavolali na ženu, na čeládku aneb kdo byl na blízku: „Hleďte, hleďte, Vaněk jde ke kapli. Snad někde nehoří, snad někdo nezemřel?“

„A kde by hořelo? Kdo by byl zemřel?“ odpovídali tamti otázkami, ale na každém bylo patrno, jako by jedno neb druhé už musilo býti skutkem.

Potom, kdo stáli u oken, vyběhli před vrata, na náves a dívali se za Vaňkem, zdali nejde do kaple. V tom klíč jeho zarachotil ve dveřích, dvéře se otevřely a Vaněk zmizel v kapli.

„Co pak chce Vaněk v kapli?“ ptali se pak soused souseda přes náves; každý popošel několik kroků jako k středu návsi a teď si odpovídali, že nikdo neví, protože oheň nikde není vidět a ve vsi nikdo nestonal.

V tom z kaple zavzněl umíráček.

„Dej mu pán bůh nebe!“ povídaly sousedky, křižovaly se a počaly se modlit.

Sousedé vyndali z úst dýmky, smekli čepice a od čela k prsoum dělali kříže. Každý byl jako socha, jenom rty poněkud pohyboval; ve vsi nic se nehnulo, umíráček se houpal a mluvil a ještě nikdo nevěděl, komu to.

Najednou umíráček utichnul a sousedé a sousedky, jako prvé od oken se táhli na náves, tak nyní od návsi táhli se ke kapli; každý jen říkal: „Pán bůh s námi, kdo pak to?“ Netrpělivost jich rostla, protože starý Vaněk ještě se v kapli zdržel, bez pochyby, aby zas navázal ku zvonu provaz, který pro spuchřelost tak často se trhal.

A když Vaněk z kaple vyšel, a ve dveřích zaskřípal zase jeho velký rezavý klíč, zaznělo jako z jedněch úst: „Komu pak to? komu pak to?“

„Dej mu pán bůh nebe — starý Lojka," odpovídal kostelník a vytáhnul klíč ze dveří.

„I pro pána, snad ne?" u velikém divení opakovali si sousedé.

V tom přišel sem, košík maje v ruce, Véna, jenž byl v obci za posiláka, u Lojků bydlil a takto platil za potřeštěného a prostořekého; ten se tázal: „Komu že?"

„Vašemu starému pantátovi na vejminku," odpovídali soucitně sousedé.

„Našemu — na vejminku?" ušklíbnul se Véna a dal se do smíchu. Ač ho měli všichni za potřeštěného, přece je urážel, že se smál při takovémto případě.

„To není k smíchu, Véno," kárali ho.

Ale Vénu jako by lechtal. „Jak pak není k smíchu, když je? Vždyť mne tuhle ráno poslal do města, tuhle s košíkem, abych přinesl tuhle punč a rosolku — na sladké drží. Vyprovodil mě až před vrata, dal mi do ruky drobné a povídá: „Kup si tam také něco na zub, Véno, abys cestou nechal na pokoji moje flašky!" A já jdu zrovna z města, nesu mu punč a rosolku — podívejte se, a on že by zemřel? Kdo pak by to vypil? To že není k smíchu?" A zase se smál, že by smíchem

byl málem nakazil ostatní posluchače, kteří teď nevěděli, na čem jsou a tázavě obraceli se ke kostelníkovi.

Kostelník, protože se opovážil uvesti v lehkost jeho úřadní reputaci, šel rovným směrem k Vénovi, jako by ho chtěl vzíti za límec. Na očích bylo mu vidět, že by mu nejraději vytahal za uši anebo za vlasy; když stál od něho asi na půl stopy, že nosem dotýkal se nosu jeho a očima jako bodal do očí jeho, spustil tuze z ostra: „Už to pít nebude. Komu já jednou odzvoním, má to jisto. A až odzvoním tobě, budeš to mít také.“

Tato řeč a způsob nejen že přesvědčila sousedy, ale přesvědčila i Vénu. Postavil, skorem upustil košík na zem a dal se do pláče, že jím opět málem nakazil aspoň všecky sousedky, až sobě utíraly oči a sousedé, že si povídali: „Je blázen, ale srdce má dobré!“

Po chvíli zvednul Véna košík, vzal z něho láhev s rosolkou a polovzlykaje mluvil k sousedům i k sousedkám: „Co s rosolkou, když zemřel? Teď není ničí. Ach sousedé, pomozte a vypijme to na jeho zdraví!“ Sám udělal první zuňk a pak to podával ostatním.

„Co s ním, když je blázen? povídali si zase v polosmíchu a mezi tím již vyzývali kostelníka, aby povídal, jak se to stalo, že starý Lojka tak nenadále zemřel.

„Usnul, usnul," povídal kostelník. „Tak to na něho přišlo jako zívnutí, jako škytavka."

„Pán bůh s námi!" volaly některé sousedky, neboť se jim zdálo, že kostelník mluví učeně jako doktor.

„Byl u něho Franěk, mladší vnuk," pokračoval kostelník, „víte, měli se tuze rádi. „Fraňku," povídá, „až umru, hodinky budou tvoje. Potom co je tamhle v šupleti a v té škatuli, je také tvoje, jest to samé stříbro, které jsem pro tebe nastřádal." Franěk povídá: „Dědečku, kdo pak by mluvil o smrti, vždyť jste tak zdráv," a plakal. „Myslíš?" pravil Lojka, „ale jsem starý, bez mála sto roků."

„Sto roků," dotvrzovali sousedé, „velký to věk."

Kostelník pokračoval: „Pořád se mi dnes zdá, že mám na sobě hlínu, Fraňku," zase za chvíli Lojka; „hochu, odhrň mi tu hlínu." — „Nemáte, dědečku", Franěk na to a zase plakal. — „Že ne? Tak tedy mne vyveď na pavlač." A ačkoliv ráno ještě chodil jako jelen a byl

čerstvý jako ryba, nyní na Fraňka se tak podepřel, jako by dobře nemohl udělati krok. Franěk se sebral, jeť mu třináct let, vyvedl ho na pavlač a Lojka se podíval po celém dvoře, jako by se vším se loučil. A když to tak jedno po druhém, stavení, dvůr, stodoly, nářadí si prohlédl, pravil: „Inu, což je všecko platno!“ — Pak dal Fraňkovi znamení, aby ho vedl nazpět do světnice. Když ho přivedl asi do prostřed, byl Lojka ještě těžší; i povídá: „Vari, vari!“ jako by něco chtěl odhrnouti rukou — v tom sklesl mrtvý vedle Fraňka na zem.“

„Usnul, usnul,“ dotvrzovali sousedé a v očích se jim třpytila slza soustrasti i zároveň jakéhosi podivení a pohnutí, že to tak krátká smrt. Tu kostelník šel od nich směrem k Lojkovům.

Na to celý ten proud sousedů a sousedek, jak byli u kaple, táhnul se k statku Lojkovu, jenž byl na druhém konci vesnice.

„V takovém stáří lidé neumírají, usínají,“ pravil jeden ze sousedů a hned povídal, kde se také cos podobného přihodilo: byl také kdesi kdosi skoro sto roků stár a zemřel při obědě. Pak zase věděli jiní, že v takovém stáří lidé vědí hodinu své smrti napřed a dotvrzovali to příklady. Příklady ty ovšem nehodily se dobře

na starého Lojku, protože ráno ještě poslal do města pro rosolku a pro punč.

A nyní před statkem začali sobě vykládati jeho životopis.

„To je co říct,“ povídá jeden, byl to bišický rychtář, „takový věk a ještě letos o žních sekal sobě svůj vejminěk. A to tak: nasekal do řady tolik, jak byl dlouhý. Když toho bylo tolik, říkal: „Co platno, už to tak nejde,“ a lehl si na to, jak byl dlouhý.“

Sousedé se pousmívali a povídali: „Inu ovšem, jak pak by to ještě tak šlo — sto lét!“

„Když tak jednou ležel,“ pokračoval opět rychtář, „jdu s kosou okolo a povídám: „Pomáhej pán bůh, dědečku.“ Lojka poznal, že se posmívám a odpovídá; „Líné tělo, nelež, také pracuj!“ Vstal a dal se do sekání. Já si vedle něho sedl na mez a čekal, až opět svou částku poseče. Když posekal, zase lehl.“

„A což mu to nemohl dát syn sedlák posekat?“ ptali se někteří, ačkoliv to věděli, že tak se nestalo, protože snad už několikrát i druhdy tak se byli tázali.

„Mohl, nemohl,“ odpovídal zase rychtář, „ale nedal. Vždyť víte — vejminkář! Málo kde syn dá na otce, když je otec vejminkářem!“

Když byla tato věta vyřknuta, bylo opět patrno, že jest tu Véna. Stál u statku přemýšleje, co s rosolkou, když nikdo nechce pít. Ale jak zaslechnul o synu a vejminkáři, byl jako bez sebe. „Namrskat vám každé ráno, sedláci, že nevíte co s otcem, když jest na vejminku! Já mít na půl dne moc v rukou, já bych vás honil do kola! Na dvě léta hned by každý z vás byl na vejminku! Syn nemůže dát otci posekat korec pole, protože je otec na vejminku! Hrom do takového syna, z čista jasna!“

„Ten blázen má pravdu,“ pravili někteří sousedé, „ale jest tomu tak.“

Jiní zas pravili: „Jak pak to mluvíš, Véno? Co pak nejsi u Lojků v stavení?“

Na to řekl Véna velmi rozlícen: „Jsemli já u Lojků v stavení, pracuju za sebe a nepotřebuju nikoho, aby pracoval za mne. Také za sebe mluvím, a nepotřebuji, aby mluvil někdo za mne!“

Sousedé jen zase řekli: „Ten umí odseknout — raději ho nechat.“

Tu ujal se slova rychtář. „Inu, staří lidé jsou někdy k smíchu; za jejich časů bylo prý vše jinak. Když Lojka ležel na posečeném žitě, pravil: „Teď už, kmotře, ani nejsou takové zimy,

jako bývaly. Za mého mládí padali vrabci se střech, koroptve, zajíci mrzli jako hroudy; nejednou myslili jsme, že se na dvéře škrábe kočka, a on to byl zajíc. Kde pak teď cos podobného slyšet?“ — Na to já povídám: „Dědečku, letos měli jste zamrzlou studnu.“ — Jak ležel, tak si podivením sedal a pravil: „I pro pána, letos zamrzlou studnu? To za svého mládí se nepamatuju, aby byla bývala zamrzlá. Pán bůh s námi!“

Na to se všickni sousedé smáli prostosrdečně, každý nějakým slovem dotvrzoval, kterak staří lidé svoje časy liší od našich. Pak rychtář pokynul ostatním, aby se sestoupli k němu a pravil ne tuze nahlas: „Na to jsem řekl starému Lojkovi: „Je mi to divno, dědečku, kterak vy o tom nevíte, že jste měli letos zamrzlou studnu?“ — „Milý kmotřínku,“ praví on, „já už po mnoho let nesmím vážit ze synovy studně vodu — selka to nedá.“

Na tato slova přece jen nastalo zděšení všeobecné.

Véna sice nebyl do tohoto užšího kruhu potažen, ale spustil jako by slyšel všecko: „Nedat nabrat vody! Žába ucouvne, aby se mohl pes napít a syn zavře otci studnu!“

„Vidíte, umí to pojmenovat, a je blázen!“ pravili sousedé, divíce se Lojkovi sedláku, ač i to s tou vodou byli již nejednou slyšeli, a sice od Vény.

„Když jsem tenkrát seděl na mezi,“ počal zase rychtář, „ptal jsem se Lojky: „Dědečku, vy už asi mnoho pamatujete císařů.“ — „Císařů i pánů,“ odpovídal Lojka. „Já pamatuju, když císař Josef oral a pak pamatuju, když všichni páni to dělali po něm. Jen že císař oral koňmi a páni orali námi.“

Tu se sousedé zas smáli a pravili: „Což o to, on uměl slovo postavit a vlepit ho do očí nízkému i vysokému, jen že to raději dělal těm vysokým.“

„Já ještě více pamatuju,“ připletl se do řeči Véna; „já pamatuju, že oráme jeden druhým; a jak každý hospodář lituje, že i svým vejminkářem nemůže orat. Co byste, synové, dali za to, kdybyste s tátou mohli před pluh!“

To se zdálo přítomným přece nad míru, počali se na Vénu škubat posuňky; ale někteří přiznali, že alespoň u Lojků bylo by to pravda.

Tu pravil jeden: „Jen to je mi divno, že starý Lojka mohl si tak přát, když bylo na vejminku tak špatně.“

„Inu což,“ vysvětloval rychtář. „Snadno si přát, když je z čeho. Měl dobrý ze všeho rozum. Měl sám pro sebe dosti peněz, o nichž říkával: „to jsou, abych nemusil nikoho o nic prosit.“ A dobře, že je měl, a nedobře, že je měl. Dobře, protože syn hospodář vejminek mu zadržoval a starý by byl musil míti nouzi, kdyby naň byl musil čekat; nedobře, protože zas starý Lojka cestou právní neodpustil synovi ani čtvrci sejpky. Z toho ty různice. Ale co mu přibývalo, všecko ukládal a všecko dostane Lojkův Franěk.“

„Ten hoch bude řádit,“ pravil zase některý jiný. „Ten na dědečkovi zrovna visel, celé dni i noci býval u něho, až i matka pro to na něho se hněvala. Trvám, že měl dědečka mnohem radší než otce i matku.“

„A kde pak by děti neměly radši dědečka a babičku než rodiče?“ podotkli zase.

„Máte hned jeho staršího bratra, Josefa!“ odpovídal onen.

„Co pak ten nemá nikoho rád!“ pronešen soud, jak se zdá, všeobecný, poněvadž nikdo neodporoval.

V tom ze dvora zavzněl pláč srdcelomný, že vším sousedstvem to trhlo; pohlíželi pootevře-

nými vraty do dvora a povídali si: „To je Franěk, vždyť jsme to řekli!“

Franěk vyběhl na náves prostovlasý, tváře od slzí mokré a v očích ještě slzí plno a štkal přervanými vzlykáním slovy: „Dědeček nám umřel, naši mne od něho vyhánějí! Ach já nešťastný!“ A plakal, až se zajikal.

Při naříkání tom sousedé umlkli; jenom Véna se jal opět mluviti: „Víme, proč tě vyhánějí! Chtějí hrabat! Nahrabou!“ A posuňkami počal nápodobiti je, kterak hrabou do kapes. V tom však se Véna zarazil, poklepal si rukou na čele a pravil: „Pantáto rychtáři, co bych byl zapomněl! Když jsem dnes ráno šel do města, dal mi starý Lojka tento papír a povídá: „Až přijdeš z města, dej to kmotru rychtářovi.“ A já teď pro leknutí zapomněl na papír!“ Sáhl do kapsy, kde míval úřadní listiny, vytáhl složený arch a podal jej rychtářovi.

Rychtář arch rozevřel, přeběhl jeho obsah a praví: „To je Lojkova poslední vůle. Všecko odkazuje tobě, Fraňku, a je tu vše pojmenováno až na každou drobnost!“

Snad že ani Franěk neposlouchal, co rychtář mluví; seděl u vrat na zemi, ruce si položil na patník, hlavu na ruce a plakal bez ustání.

Ale ostatních se zmocnilo veliké udivení, což bylo patrno z hototo rozhovoru:

„Ukažte, kmotře rychtáři, ukažte!“

„Na mou věru, všecko pravda!“

„A až se Véna vrátí z města, měl vám to odevzdat!“

„Nu, vždyť to odevzdal.“

„A to že nevěděl starý Lojka, kdy umře!“

„Na vlas to věděl, že umře dnes.“

„Vidíte, já vám povídal, že staří lidé vědí na vlas, kdy umrou. Komu je sto let, každý to ví. I tu rosolku dal přinést, aby měli o pohřbu.“

Okolnosti se tak stýkaly, že jenom podporovaly toto všeobecné podivení.

Pak pravil rychtář: „Dodatkem vyzývá mne nebožtík, abych před svědky jeho pozůstalost ohledal a všecko vzal pod svou ochranu. Nu, sousedé, chtějíli se dva z vás postaviti za svědky, půjdeme tam hned k nebožtíkovi a pozůstalost ohledáme.“

„Proč pak ne, proč pak ne?“ odpovídali sousedé a hnuli se do dvora k Lojkovům, ale ne dva, nýbrž všichni, jak tu byli. Každý si myslil: „Kdo ví, nevybeřeli mne rychtář za svědka; a neli, co škodí, budu svědkem přece.“

I sousedky se hnuly za sousedy do dvora, jen že tu na dvoře oddělili se mužští od ženských: sousedé šli za rychtářem po schodech na horu na vejminek, sousedky zůstaly dole na dvoře.

Mezitím, co Franěk vyběhl na náves a sousedé ubírali se na vejminek, ukládali na postel syn Lojka a jeho manželka mrtvolu nebožtíkovu; když ji uložili, střídal se mezi nimi tento rozhovor:

„Třicet let, co mu sem nosíme vejminek — konečně si oddechnem na vejminku sami," pravila Lojková.

„Ubližovali jsme mu," pravil hospodář Lojka a sepjal ruce.

„My jemu? On mnoho nám! Snad nebudeme nyní, když zemřel, říkat černé barvě, že je bílá, když mohla být černou za živa!"

„Má to odbyto; kdo ví, co čeká na nás!"

„A to by se mně líbilo, abys ty nyní počal soudit, co jsi po třicet roků schvaloval. Břemeno s ním ukládáme do hrobu; nepřetvařuj se, víš to jako já."

„Byl bych radši, kdybych nevěděl."

„Jste vy mi mužové! Živých se nebojíte a když zamhouří oči, dostáváte strach. Proč bych sobě neulevila nyní? Nebála jsem se ho dokud

žil, pravím mu to i nyní, když zemřel: mně jest o jeho smrt lehčeji. Ráda znala bych statek, kde by si neoddechli, když odejde vejminkář, a ještě takto!“

„Byl mým otcem!“

„A soudil se s tebou o každou měřici vejminku. Ničeho nepotřeboval, tolik ještě sobě ponechal a nám zadržel, že mohl z toho býti desetkrát živ — a soudil se s synem.“

„Ale já s ním žil dříve v míru a radosti, přece mně všeho líto.“

„Taková slova nemluv, sedláku. Což nakládají jinde s vejminkáři jinak? Co vejminkáři se dá, pro statek jest ztracená věc, dokonce nepotřebujeli ničeho, jako tvůj otec nepotřeboval.“

„Ty vždycky přehlušilas mé svědomí, ženo.“

„Když ti mluví svědomí páté přes deváté! A ten zde nazval mne přiběhlou světačkou, to bylo svědomí?“

Tak a podobně vedla si ta žena u mrtvoly stoletého starce, svého to tchána. Hrob, který obyčejně příkoří uzamyká, neměl tohoto účinku na ni.

Pak padly její oči na stolek, o němž věděla, že uzavírá tchánovo značné jmění; ohledala stolek, našla klíček u šuplíku, ukázala jej

muži a povídala s radostí: „Vidíš, klíč máme v rukou; bude to naše, bude to také náš vejminek a nikoli Fraňkovo! A ty bys zde byl nechal hocha, aby si je byl vybral!“

Tomuto pokynutí manžel porozuměl; přistoupil ke stolku, aby ženě pomáhal u prohledávání a aby také na své oči viděl, mnoholi všeho jest, poněvadž nikdo vlastně nevěděl, co starý Lojka pozůstavil.

Ještě neotevřeli šuple, když slyšeli po schodech kroky, mnoho kroků. Poslouchali, klíček zůstal v rukou jako ke stolku napjatý; v tom vstoupil do světnice vejminkářovy rychtář a za ním skoro všichni sousedé.

Při té příležitosti také Franěk se připlížil do světnice dědečkovy, klekl zase u mrtvoly a volal jen: „Dědečku, dědečku!“

Rychtář pozdravil: „Sousede Lojko, potěš vás pán bůh. Tuhle si přečtěte, co jest napsáno a pak mi vydejte klíče.“

Na ta slova selka zbledla a skoro třásla se: „Tu vidíte, sousedé, klíč v mé ruce; ráda bych věděla, kdo smí říci: můj je to klíč!“

„Ani vy to nesmíte říci, kmotra,“ pravil rychtář klidně; „počkejte, až si váš muž přečte, co jsem mu dal.“

Když hospodář Lojka přečetl poslední vůli šel k ženě, vytrhl jí klíč z ruky a pravil: „Vezměte, kmotře rychtáři.“

„Ale pak se také postarejte o pohřeb, kmotře rychtáři,“ řekla selka a vypukla v pláč. Byl to pláč hněvu, málomocnosti.

„Postarám, kmotra, postarám,“ pravil rychtář; šel k mrtvole, vzal jí míru, pak vzal Fraňka za ruku, dal mu tu míru a řekl: „Jdi, synáčku, k hrobníkovi, aby podle toho vykopal pro tvého dědečka hrob.“

Franěk vzal tu míru, šel jako pěna, a rychtář a svědkové konali povinnost s Lojkovou pozůstalostí.

II.

V Bišicích měli kapli, při ní starý hřbitov, ale na ten již nepochovávali. Hřbitov pro nynější nebožtíky byl asi na čtvrt hodiny od vsi, jaksi na samotě.

Táhlo se totiž od Bišic k západu návrší na půl hodiny délky; bylo po obojím svahu oseto, rozděleno v pole, k nimž hřbetem tohoto

návrší vedla vozová cesta. Skoro uprostřed návrší, od vozové cesty stranou, rozkládal se hřbitov, kamž pochovávány mrtvoly z celé farnosti, mimo Bišice ještě z několika to osad.

Čtyry vysoké zdi, do čtverhranu vystavené, obílené, z daleka o tom mluvily, že jsou zdmi hřbitovními; vysoký, uprostřed těch zdí pnoucí se kříž rudě natřený s plechovým Kristem to dotvrzoval; několik menších křížů, které jen tak podle zdi vrcholem svým do okolí vykukovaly, rovněž to dosvědčovalo. Kdy by mohl mrtvý vstáti z hrobu, potřeboval jen si sednout na hřbitovní zeď a byl by uviděl svou rodnou vesničku, své rodné stavení, nechť byl sem dovezen z kterékoliv obce. Naopak také osadníci z kterékoliv obce na první pohled mohli uviděti bydliště svých zemřelých, mohli upomínkou je navštíviti.

Jinak u hřbitova byla ještě dvě skrovná stavení vedle sebe. Jedno o třech zamřížovaných oknech a v tom bydlel hrobník, jedno o jednom okénku nezamřížovaném, a tam bydlely kosti. Bylo záhodno, že měl hrobník, o samotě bydlící, okna zamřížovaná, aby se nikdo zlý k němu neprolomil; bylo by bývalo zbytečno, dáti mříže i kostnici — kdož by se tam byl oknem ve-

dral? Stranou něco lebek narovnaných a něco hnátů neurovnaných — to byl poklad, o nějž zloděj nestojí.

Za dne bývalo kolem hřbitova veselo. Lidé pracovali v polích, hovořili, zpívali, hvízdali, volali na sebe přes pole, odpovídali si přes pole — a zvuk, slovo jest zřídlem všeho veselí. Z pole do pole letěly koroptve, někdy po cestě až k hřbitovu běžel zajíc a napásl se na hrobech lidských předků za to, že ti pojídali předky jeho. Pak letěl z polí do modra skřivánek a zvonil tam písničky na radost sobě a na rozkoš nám. Pole zelenala se rozličnou zelení, červenala a bělela se jetelem, žlutila se řepkou, rděla se mákovou setbou — a uprostřed toho všeho skvěl se hřbitov, uprostřed hřbitova pnul se k nebi rudý kříž s plechovým Kristem.

Za večera, za noci bylo tu méně veselo. Na poli člověk nepracoval, nemluvil, skřivánek spal, zeleň polí splynula s šerou barvou večera a noci. A tu ty kříže, jež povyhlížely přes hřbitovní zeď, jako by byly hlavami a ty hlavy jako by se podpíraly o ruce a to vše jako by povyhlíželo přes zeď, na vozovou cestu, na toho, kdo po ní se ubírá. Rudý, veliký kříž uprostřed zvedal pustá ramena, na něm za větru drkotal plechový

Kristus, z hřbitova vyletěl netopýr . . . potom nezbývalo tomu, kdo šel kolem, než aby se ohlednul ke kostnici, nevyčnívali tam také cosi z okna a pak ještě aby se ohlednul k stavení hrobníkovu, svítíli v oknech, anebli okna také přepustil nějakým těm přeludům.

Za večera, za noci neradi tudy chodili vesničané a nutněli koho vedla cesta buď podél návrší, buď s jedné strany na druhou, raději sobě zašel pěšinkami, nevím jak daleko, než aby se pustil kolem hřbitova. Na toť aby tu měl někdo bydleti den jako den, noc jako noc, po celý rok, po všecka léta — zlatý palác mohli mu tam vystavěti a nevím, zdali by v celé kolatuře byli našli člověka k tomu spůsobilého.

Logika mívá někdy skoky. Každý pochopí, že místo, jehož v noci každý se střeží, jest místo nejbezpečnější. Dítě by tam mohlo obstát, slaboch by odtamtud mohl zahnati deset srdnatých. A přece by se byl každý dospělý měl za slabého, aby se tam usadil co hrobník; přece každý sobě myslil, tam že musí býti hrobníkem silák, aby snesl klidně všecko to: vyčnívání křížů přes zeď, drkotání plechového Krista na rudém kříži, poletování netopýra, pustotu kostnice a podobné věci.

Podivnou shodou stalo se, že hrobníkem byl největší silák z celého okolí, Bartoš, o němž by mohly jíti knihy. Kdy by byl Bartoš řekl, já se budu potýkat s duchy, každý byl by se vsadil, že vyhraje Bartoš — takový člověk patří za hrobníka na osamělý hřbitov, žádný jiný. Tím tedy snad se stalo, že logika lidu zvrátila se, totiž: poněvadž nynější hrobník Bartoš byl silák, měli za to, že za hrobníka se tam hodí jen silák.

Co jen bylo o jeho síle očitými svědky vypravováno! Jednou jeli v neděli Bišicemi, když byl Bartoš na pivě, vojanští dovolenci na voze a v rozpustilosti oháněli se lišní a tloukli každého, kdo k vozu se přiblížil. Z toho povstal ve vsi poplach, lidé vyběhli z hospody a mezi nimi Bartoš. Bartoš vpadl do koní, zadržel je a zadržel i povoz. Ale tím mnoho nepořídil, poněvadž k vozu nemohl, vojáci každého tloukli. „Pojďte držet koně, pojďte držet koně!“ volal Bartoš na sousedy. A když sousedé drželi koně, Bartoš vlezl pod vůz, opřel se zády o něj, vyzvedl jéj, převrhl jej, že vojáci vypadli a teď si je občané podávali. Jaktěživi tolik ran nedostali ani od nepřítele, co tuto.

V osadách těch býval obyčej, odrážeti se břichem. Jen jednou dali se s Bartošem do zá-

pasu toho, nikdy po druhé: na dva sáhy odrazil každého, a pak ještě každý zavrávoral a div nepadnul.

Také se tam potýkávali na háček. Jeden i druhý dal prst do háčku, za ty prsty se vzali, každý se postavil na jednu stranu stolu, a pak táhli, kdo koho. „Pojď na háček!“ zkusil s Bartošem každý jen jednou. On poprvé vždy povolil, ale podruhé táhl soupeře i se stolem; soupeř pak po dva dni musil ošetřovati palec ve studené vodě.

Jakou měl sílu, takovou měl lest. Šel jednou v zimě v noci domů, zahalen v plášti. Napadli ho čtyři a aby se jim nevymknul, zaobalili ho do jeho vlastního pláště. Ale Bartoš utrhl spodem s pláště řetízek, jenž mu u krku sloužil za sponku, vyklouznul jim jako ouhoř a pak popral všecky.

Aby se nikdo nedivil, že býval hrobník napaden, hned musím říci, že se o něm vědělo, že nosívá s sebou peníze. Tenkrát ještě nebyly kasy, spořitelny. Majetní lidé ukládali peníze u Bartoše, protože bydlel na hřbitově a protože byl tak silný. Zakopávání peněz Bartošem vyšlo z obyčeje, zakopávali je k němu. Nešel tedy skorem nikdy Bartoš ani do vsi, ani ze vsi, aby nenesl v kapsách stříbra i za několik set. Jak

kdo potřeboval, tak to přinášel a odnášel. Viděti z toho také, že na jeho spolehlivosti stavěli jako na skále.

Šelli ze vzdálenější vesnice v noci a musilli jíti lesem a zdáloli se mu to nebezpečno, lehl si někde za křovím, vysypal si peníze do bot a tak přespal do rána. Aneb byloli chladno, lehl si někde u kopky hnoje, strčil nohy do něho a přespal také.

Jednou už ho hnedle měli. Tu on se obrátil a vzkřiknul: „Jestli nepůjdeš, hned ti ten nůž vrazím do těla!“ Chlapi dostali strach a utekli, ale Bartoš měl v ruce jen kolík místo nože.

O mladých jeho kouscích zvláště mnoho vypravovali. Byl jednou v hospodě při muzice a hoši se hádali, komu mají muzikanti zahráti sólo. Když se nijak dohodnouti nemohli, přistoupil Bartoš ke stolu, za nímž seděli muzikanti, uhodil pěstí o stůl a zvolal: „Mně zahrajete!“ Muzikanti spustili a Bartoš počal se již otáčeti s nějakou děvicí v kole. Ale hochům to nedalo dobře dělat. Jako jeden muž shlukli se proti němu a chtěli mu překaziti tanec. Bartoš pustil tanečnici, chytil nejprvnějšího z hochů jednou rukou za krk, druhou rukou za pas, vyzvedl ho nohama vzhůru, počal jím se ohánět,

na slepo tlouci do ostatních, tisknout je ke dveřím, až je vytisknul; pak toho, jehož držel za krk a za pas, hodil mezi ně a pravil: „Tu ho máte, ten vás kopal!“ Pak se ohlednul po své tanečnici; ta strachy byla pod lavicí v koutě, celá se třásla. Bartoš povídá: „Jen pojď!“ a pak k muzikantům: „Vy jste nám nedohráli sólo!“ a provedl ji. Jaktěživa se holka tolik nevytančila jako tenkrát. Chasa se dívala okny, kterak s ní tančí Bartoš a tančil, dokud mu stačil dech. Když už nemohl, zavolal na ty, kdo stáli venku: „Teď pojďte, teď můžete tančit vy!“

Ale nebyl Bartoš jen silákem tak z hruba, aby týral lidi. Jaktěživ pranici nevyvolal, jaktěživ nedal ránu první; za to dalli, byla zapsána v pamětech lidských. Avšak nebyl ani vůči pánům v kancelářích jiným, jen že tam měl zase jazyk na svém místě, tloukl do nich slovy. Nebál se vůbec nikoho, ani sprostého, ani pána, pána ještě méně než sprostého.

Za sousedy nosíval peníze na ouřady a do měst; kdo pak je tam bezpečněji donesl, kdo pak tam lépe pořídil, než Bartoš! Ale bůh uchovej, aby směl ouřadník dotknout se ho i jen křivým pohledem! Aneb snad mu na úřadě po-

hroziti drábem! Čtyři drábi mohli přijít a ani jediný, ani všichni dohromady byli by se neodvážili na něho. Jeho snad byl by ani arest nepřijal, i ten byl by se ho bál.

Jednou jeli sousedé do Prahy s obilím a vzali si Bartoše s sebou jako za kasíra. Bartoš stavěl se u brány, aby platil clo. Kde pak věděl celný, co je Bartoš hrobař! Nevšímal si ho a dělal, jako by počítal. „Bude to?“ křiknul Bartoš, až celnému vypadl papír z rukou. „No, no, nebuďte krobiánem,“ praví celný. „Tisíc láter, vy jste krobiánem!“ pravil Bartoš, a nic víc. Celný také už nic neříkal, ale zlostí třásly se mu ruce, když dával Bartošovi nazpět drobné a tím se stalo, že mu jeden desetník upadl ven z budky, na dláždění. „Desetník schází!“ povídá Bartoš. — „Máte ho na zemi!“ praví celný, a nutí se do jakési kuráže. „Já se země nic nezvedám!“ praví Bartoš. Celný hezky musil z budky, zvednout desetník a dodati ho jemu do ruky. „Tak, teď mám všecko,“ pravil Bartoš a odcházeje od budky pravil, že to mohl celný slyšeti: „Já tě naučím lidem házeti peníze na zem!“

Kdysi měl na úřadě vyzvednouti peníze a tenkráte byl kasír nováček, také Bartoše neznal.

Úřadník pravil, že peníze má doma v bytě, aby šel napřed, on že hned přijde za ním; Bartoš šel do bytu. Úřadník však nešel dlouho, až Bartoše to mrzelo. A když přišel kasír, dal se do hovoru se svou paničkou, Bartoše neviděl. Bartoš vstane a začne v pokoji otvírati okna, otevřel všecka. Úřadník na něho spustil, co to? „Mámli čekat," pravil Bartoš, „musím mít čerstvý vzduch, puch není pro mne!" — Teď se vložila do toho panička a rozkřikla se: „Podívejme se na toho zrzavého" — „Ano, podívejme se," honem do řeči Bartoš, „a potom hned budeme se dívat na tu volatou!"

Již nepipnul ani úřadník, ani jeho paní, která honem si hodila šátek přes krk; za minutu měl Bartoš vysázené peníze do krejcaru.

Jednou přišel na právní úřad a tam ho jakýmisi kliky háky chtěli odbyti, aby přišel po druhé. „Nač pak bych chodil po druhé, když jsem tu dnes!" zhurta odpověděl Bartoš. „Co že?" pravil úřadník. — „Že odtud nepůjdu, dokud nebudu vyřízen!" Úřadník zavolal na drába. Jak to slovo vyřknul, Bartoš pokročil ke stolu, za nímž seděl úřadník a pravil zostra: „Drába na mne? Tu mne máte!" Pak uhodil holí na úřadníkův stůl, až kalamáře vyskočily

a zvolal: „Co pak hledám spravedlnost u nějakého lumpa?“ Tenkráte se sběhl celý úřad, ale jakmile viděli Bartoše, pošeptali něco úřadníkovi, jekož se věc týkala a za pět minut byla záležitost Bartošova vyřízena. Rozumí se, že už ani drábové nepřišli, a kdy by byli přišli, bylo by to zrovna tak.

Komu by se zdály tyto Bartošovy odpovědi a výpovědi drsnými, tomu nemohu pomoci. Jen ještě pravím, že jen stejnou mincí splácel, a že splácel jen tenkrát, když ho zrovna k tomu vyzývali. Ale kdyby zaznamenány byly hrubosti, všecka utrhačná slova, jichž si před časy (každý ví, jak je tomu dávno) úřadníci dovolovali na lid, mohla by z toho býti kniha větší. Také se stávalo, že si sousedé na hrubost úřadníkův stěžovali před Bartošem. „To je divná věc,“ říkal Bartoš; „já už si dávno nestěžuju.“

Přišel jednou do úřadu a úřadník kouřil. Bartoš také vytáhl si nacpanou dýmku a zapaloval si. „Myslíte, že jste v ratejně? obořil se úřadník. „Ano,“ odpověděl Bartoš, „je tu kouře, jako od pacholků.“ A prošlo mu to.

Jinak byl Bartoš, jak říkáme, z gruntu srdce dobrý, i šprýmovný. Asi sto kroků od hřbitova, na vozové cestě, stálo několik hrušek,

které náležely bišickým sousedům; ale ovoce dávali Bartošovi za rozličné služby, tak že mohl Bartoš říci, že jsou hrušky jeho. Jednou v neděli odpoledne dva hoši z Bišic, když myslili, že Bartoš není doma, vylezli na hrušku a česali si do kapes. V tom kde se vzal tu se vzal, blíží se Bartoš. Hoch, který ho nejdříve uviděl, seskočil a křičel na druhého, aby si pospíšil, že jde Bartoš. Ale ten druhý se opozdil; zrovna když seskakoval, Bartoš ho doběhl, chytil za límec, až hoch ve vzduchu nohama třepal; hroze mu bitím stále jen říkal: Já tě naučím se opozdívat!“ A pak hocha propustil beze všeho.

Jako sobě lidé vypravovali o Bartošovi co siláku, tak o něm mluvili co o hrobaři. Nejednou ho viděli plakati, když kopal hrob a nejednou ho slyšeli míti kázaní nad otevřeným hrobem. Nejednou viděli ho sedícího na hrobě, an s nebožtíkem rozmlouval. Ale ne snad jen s tím a oným, nýbrž se všemi, které znal — navštěvoval je po pořádku, aneb po kterém se mu právě zastesklo. „Musím jít dnes ke Klímovi,“ říkal, „už se mi po něm stýská.“ A pak Klímovi připomenul všecko, kde s ním chodíval, kde se spolu potulovali, kdy byli u muziky a p. Když

byl se svým vypravováním u konce, říkal: „Tak, teď povídej ty, Klímo, jak se tam máš!“ Na to chvíli poslouchal a když nešla odpověď, dělal, jako by odpověď byl slyšel a říkal: „Vždyť jsem si to myslil. Podívejme se! Aj, aj! Tak vy to tam máte tak! Nu, to jest něco jiného, když tomu tak.“ A podobně.

Zvláštní rozjímání míval, když po sedmi letech „přišla na někoho řada,“ že musil ho vykopoti z hrobu. Když se dokopal k rakvi, zaklepal na víko a zvolal: „Jsi tam, Václave?“ Na to sobě za něho odpověděl: „Jsem!“ — „No tak polez ven!“ mluvil zase za sebe; pak s největší šetrností otevřel víko a prohlížeje si mrtvolu, která byla jen jako pavučinou potažená, mluvil: „A to tě tam hezky krmili! Ty vypadáš! To tě vlastní děti nepoznají, až se s tebou sejdou! A tak na sebe nic nedržet! Kdy pak jsi se česal? Jakou pak to máš na hlavě módu? Teď už se tak nenosí! Takhle se česat!“ A podobně mluvil; pak zase rozjímal s ním život minulý a tu se nejčastěji stalo, že Bartoš plakal, jako by mrtvolu teprvé do hrobu spouštěl. Obyčejně toto vyhrabávání končil tím: „Není ti tam dobře, špatně tě sklížili, mně se zdá, že už nebudeš držet po hromadě?“ Na to

se mrtvoly dotknul, ta se rozpadla v kosti a v něco hlíny.

Tento muž jak byl citliv k mrtvolám, byl ještě stokrát citlivější k živoucímu. Nebylo stesku, pro nějž by byl neměl útrpnost, nebylo neštěstí, aby jeho se bylo nedotklo. Ale nebyla to snad útrpnost lichá, na odiv stavená; byla to útrpnost, za kterou, byloli to možná, bez rozpakův následoval čin.

Jednou přivezli na hřbitov rakev nuzně stlučenou; ku hrobu nedoprovázel ji nikdo, leda tříleté děvčátko. V rakvi ležela služka jakás, říkali jí Kačka. Byla nemanželské dítě, a děvčátko, které ji doprovázelo k hrobu, byla její dceruška, rovněž nemanželská. Kterak by na takový funus mohla jíti poctivá duše?

Tenkrát byl Bartoš truc kněze. Odříkal nad hrobem nějaké ty modlitby a žeť dceruška plakala nad rakví, pravil: „Vykrop ji, děvčátko, vykrop, mamince se bude lehčeji spát, neboť slzy dětské jsou to nejkrásnější vykropení.“ Když ji chtěl spouštět do hrobu, viděl, že tu má k pomoci pouze čeledína, který Kačku přivezl na žebřinovém voze. „To už vás tam nebylo míň?“ hněval se Bartoš.

„A kdo pak by šel na funus takové —“ řekl čeledín a ušklíb' se hloupým spůsobem.

Na to Bartoš se zamlčel a zahrabával mrtvolu. Když byla zahrabána, děvčatko naříkalo, že nikoho nemá, ve vsi že ji nikdo nechce.

„A proč ji nikdo nechce?“ ptal se Bartoš čeledína.

„A kdo pak by o ni stál, o takovou —“ řekl zase čeledín a opět tím hloupým spůsobem se ušklíbnul.

„Co, takovou? Ty halamo!“ osopil se na čeledína Bartoš. „Stvořil ji někdo jiný než tebe? Budeš ty se činit soudcem, že přišla na svět tak a ne jinak? Ty to víš, kdy je kdo takový a kdy není takový!“ A pak mu dal ještě něco nádavkem.

„A vždyť to říkají všichni,“ omlouval se čeledín.

„Všichni takoví halamové, jako ty!“ osopil se Bartoš. A pak se obrátil k děvčátku a ptal se, jak mu říkají.

„Stáza,“ řekla holčička.

„Nepůjdeš už s ním, Stázičko,“ řekl Bartoš, a vzal ji za ruku. „Zůstaneš tady, u mne a u maminky. Chceš?“

„Chci.“

A od té chvíle měl Bartoš Stázičku za svou. Byla u něho již šest roků a říkala mu „tatínku“. Byla devět roků stará, když Lojkův Franěk přinesl Bartošovi míru, aby podle ní kopal hrob jeho dědečkovi.

III.

Byla to pro Fraňka těžká cesta, donesti na hřbitov dědečkovu míru. Dosavad ani si toho nebyl vědom, že jest hřbitov. Býval tam, když někoho pochovávali, když mu zpívali, nad ním se modlili a za ním plakali. Ale což se to dětí tkne? Vyjdou ze hřbitova, uvidí zelená pole, květoucí meze, uvidí po mezi běhati hříbě, a už tam to na hřbitově není pravda.

Ale nyní tam nesl míru dědečkovu, teď to bylo pravda. Teď viděl, jak přes zeď vyčnívají kříže do krajiny, jak uprostřed se zvedá červený kříž a na něm plechový Kristus, viděl, kde bydlí hrobník, kde jest kostnice — teď ta všecka zeleň kolem něho nebyla pravdou, jenom hřbitov k němu mluvil. Byla to řeč jako nějakého obra; Franěk sotva rozuměl několika slovům, a

byl jen naplněn jakousi hrůzou, která mu smáčkla srdce i hrdlo.

Vrata, jimiž vcházelo se na hřbitov, byla brdlínková, natřená touže barvou, jako uprostřed ten veliký kříž. Když Franěk přišel až ke vratům, zastavil se u nich a díval se brdlínkami na hřbitov. Díval se na něj, jako na toho hrozného neznámého, s nímž seznámiti se musí. Díval se na jeden hrob po druhém a myslil si: jak asi bude vypadati dědečkův? Pak se díval, kde který leží. Některý byl do země polo zapadlý, některý s pěkným zeleným rovem, na některém byly květiny, jiný byl jako v zábradlí, u některého stál kříž, u některého jen hůlka, která s kolíkem tvořila kříž, u jiného nebyl ani ten kolík. V jednom koutě hřbitova leželo narovnaných něco kostí.

Ačkoliv byl den na počátku června, teplý, průhledný, průhlasný, Franka jako by ovanula zima. Ta zima dýchala ze hřbitova a z každého hrobu zvlášť. Fraňkovi bylo, jako by byl dědečkovou mírou vzal na sebe úlohu nelidskou, jako by podnikal výpravu do místa zakletého, kterou bez úrazu provesti nelze. Stál u vrat jako přimrazen, nevěda, jak tu míru odevzdat.

V tom vyšla ze stavení hrobníkova Stáza, s kropáčem v ruce. Vyšla na hřbitov a kropila hroby, při čemž hláskem tence zvučným, lahodným zpívala: „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky!“ Tráva i květinky na hrobech byly polouvadlé; počaly vonět, když je zalila, až vůně jich dorazila k Fraňkovi.

Byl to pocit velmi milý, který Fraňka naplnil. To děvčátko po hrobech jako motýl, kropící unavenou zvadlost životem jako deštík a zpívající tomu všemu: „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky!“ Ze hřbitova přestala vanouti zima, bylo tam cosi, co hřálo; oteplilo se, snad i nebožtíci to pocítili. Pak zase Stáza odběhla do stavení a nebylo tu ničeho. Ani zpěvu, ani skoku, jenom traviny zvedaly výše unavené oudy. Fraňkovi se zdálo, že tu přece smutno a chladno.

Ale už zase tu byla Stáza s novou vodou a zase jako motýl a zase bzučela jako včelka a zase kropila jinde, blížíc se jaksi ku vratům. Franěk se bál, aby ho nezahledla: zahledneli ho, musí býti všemu konec; poodstoupil poněkud ke zdi a jenom hlavou se naklonil k vratům a koukal. Stáza zase zpívala: „Odpočiňte v pokoji,“ a pak k tomu přimíchala ještě rozličné písně, jaké slýchala tady na hřbitově, a znala je všecky.

Vytáhla z duše jednu po druhé, jako vytahujeme z truhly šat po šatě, abychom jej prohledli a provětrali. I ty písně musejí časem na vítr, aby v prsou neztuchly.

Franěk každým mžikem u vrat domácněl: jako by mu v tom zakletém místě někdo byl podal stříbrnou nit a on se jí zachytil. Vytáhl se zase ze svého úkrytu a postavil se před vrata celý, třebať ho Stáza viděla — to už je jedno.

Stáza ho uviděla. Zastavila se, přestala zpívat a chvíli jen tak se dívala, zdali mladý host chce dál anebli chce něco vyřídit.

Když Franěk nic nemluvil, postoupila o několik kroků k vratům a povídala: „To tedy u vás, Fraňku? Počkej, já zavolám tatínka.“ A běžela do hrobníkova bytu. Fraňkovi bylo divno, kterak děvče čte mu na tváři, co v jeho duši se děje. Nám netřeba to vykládat. Slyšeli umíraček a Bartoš řekl Stáze: „Kde pak to?“ A čekal, kdo přijde hlásit se o hrob. Stáza nyní uviděla Fraňka a řekla jako doplňujíc otcovu otázku: „To tedy u vás?“

Když Bartoš vyšel se Stázou, měl na ramenou již motyku a Stáza měla v ruce lopatu, jako že pomůže tatínkovi odhazovat hlínu. Bartoš

šel zrovna k vratům a spůsobem vlídným povídal: „Můj milý Fraňku, snad ne dědeček?“

„Dědeček,“ odpovídal Franěk ještě hlasem v slzách napolo dušeným.

„Dědeček, dědeček,“ otvíraje vrata opakoval si Bartoš. „Inu, tahle postel tady nikomu neujde. Nejdéle z nás vydržel nebýt ospalým, ale usne jednou každý.“

Franěk vstoupil na hřbitov a odevzdával míru. „Míru?“ pravil Bartoš. „Dědeček mi šel zrovna pod bradu, byl z těch větších, znám jeho míru. A kde pak chcete, aby byl hrob?“ tázal se Fraňka. „Poohledni se, já hned přijdu a dám se do kopání.“

Bartoš odešel do svého stavení ještě pro některé nástroje a nyní se tu rozhlížel Franěk po místě. Ale ničeho neviděl, protože člověk i dospělý, jeli zachvácen náhle opravdovým smutkem, jest jako tupý, dánoli mu cosi na rozhodnutí.

Tu pravila Stáza a vedla ho za ruku: „Víš co, Fraňku, Bišičtí leží tady u té zdi, která je k Bišicím; koukej, tamhle v tom rohu jest to nejvýš, jest sem vidět od vrat, a kdo by si stoupl na hrob, vidí k Bišicím.“

Těžko udati, jakou vnitřní souvislost tato slova měla, ale výsledek byl, že se zdála býti Fraňkovi tak důvodna, že svolil: „Tak tedy tam v koutě,“ řekl.

„A dáteli tam kříž, bude ho vidět až k vám, a dáteli tam strůmek, hnedle vyroste, že ho také bude vidět až k vám,“ dodala Stáza jaksi horlivě, a nyní se zdálo už Fraňkovi býti těch důvodů tolik, že žádná světa moc byla by ho nepřiměla k tomu, aby zvolil místo jiné.

„Tady!“ pravila Stáza, když se Bartoš vrátil, a tam počali kopati.

Těmito několika promluvenými slovy pozbyl hřbitov pro Fraňka mnoho hrůzy. Bartoš kopal, Stáza odhrnovala, Franěk byl němým divákem. Bartoš časem zazpíval nějaký popěvek, který s jeho řemeslem souvisel, Stázin hlásek ho doprovázel jako struna a Franěk byl posluchačem. Také Bartoš promluvil chvílemi některou větu, která asi vztahovala se k nebožtíkovi, jíž však nikdo z dětí nerozuměl; snad to Bartoš schválně tak povídal, by tomu Franěk nerozuměl a neměl novou lítost.

Najednou povídá Stáza: „Fraňku, až bude hrob vykopán, lehnem si spolu do něho.“

Na ta slova Franěk o několik kroků ucouvnul, Stáza se zasmála a Bartoš se zamyslil. Franěk couvnul jako stroj, bez vůle; Stáza se zasmála tomu, a Bartoš za chvíli pravil: „Kopáme zrovna vedle tvé matky; musíme dát pozor, abychom jí nepřišli na rakev, je tam teprv šest roků.“

„Kopejte tak, abychom přišli zrovna vedle maminky, pak si s ní pospím,“ pravila Stáza, jako by se těšila, neboť kdo by očekával od tohoto děvčete smutek, dokázal by, že nezná mladé srdce docela. Stáze byla tři léta, když zemřela matka; v takovém srdéčku smutek ještě se ani neujme a za šest let dítě neví, co to jest, že zemřela matka.

Po těch slovech Franěk zase přiblížil se k hrobu, jako by chtěl věděti, zdali Bartoš se Stázou budou tak dobře kopat, aby neublížili sousednímu hrobu.

„Tys ještě nikdy v hrobě nespal, Fraňku,“ pravila Stáza, nikoliv otázkou, nýbrž tak, jako by to jistila.

„V hrobě?“ tázal se udiven Franěk.

Stáza na hrobech rostla, jako na nich rostly traviny, květiny. Tento hřbitov byl její návsí, kde si hrála, jejím polem, kde kopala a zalévala

a ošetřovala, její školou, kde se Bartošem a na pohřbech učila, málo sice literami, více však všeho toho vypravováním.

Když ještě byla zcela malá, ptala se jednou Bartoše: „Co dělá moje maminka v hrobě!“

„Spí,“ povídal Bartoš.

Na to jakmile vykopal Bartoš první hrob, lehla si do něho a spala tam, prý „jako maminka“. Od toho času spala v každém hrobě, jakmile byl vyhrabán, nebylali zima, nepršeloli. Těšívala se, když někdo umřel, že budou kopati hrob a ona že zase bude v něm spát, „jako maminka.“ Vůbec jí býval pohřeb jako čímsi radostným; uviděla mnoho lidí, uviděla kněze, pak slyšela zpívat, plakat, modlit se. Tyto modlitby hřbitovní staly se i jejími modlitbami, tyto zpěvy byly i její zpěvy a dle lidí, které tu viděla, nesly se její pojmy o lidech a o světě. Těšila se vždy na nový pohřeb, protože to bylo cos nového.

Těšívala se i proto, že uslyší nové zpěvy; a když bylo po pohřbu, zpívala si, co uslyšela, až do pohřbu druhého, jenž snad přinesl zase zpěvy nové. Ovšem že o každém pohřbu slyšela „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky.“ Tato píseň byla jí nejmilejší. Nevěděla, co to jsou

ty věrné dušičky, ale v hlavě si to srovnala tak, že to jsou ti, kdož spějí v hrobech. Kdykoliv se kladla ve spaní do hrobu, říkala v myšlenkách sama k sobě, že bude věrnou dušičkou. A když někdy dlouho tam spala, pravila, když se probudila: „To jsem dnes byla dlouho věrnou dušičkou.“

Když tedy na poslední její otázku, zdali kdy spal v hrobě, Franěk odpověděl takovým udivením, pravila: „Tos ještě nikdy nespal jako věrná dušička,“ a za chvíli dodala: „Počkej, budeme spolu věrné dušičky.“

Franěk ovšem nerozuměl souvislosti těchto pojmenování, ale líbilo se mu to; když se podíval na Stázu, bylo mu, jako by jí měl říci: „Co říkáš, líbí se mi; proč bych s tebou nechtěl být věrnou dušičkou?“

Za dalšího kopání ptal se Bartoš Fraňka, jak dědeček zemřel, načež Franěk vypravoval o hlíně, o pavlači a jak potom klesl mrtev. Toto vypravování poslouchala Stáza s velkým účastenstvím, tak že na chvíli přestala i odhrnovat hlínu a na Fraňka se dívala jako na člověka moudrého, když mohl mít dědečka, který byl tak tuze starý, a když ho dovedl až k smrti.

„Dobrá,“ řekl za chvíli Bartoš, „přišli jsme zrovna vedle maminky.“ To už byl dědečkův hrob bez mála vykopaný; a poněvadž Franěk viděl, kterak nyní již Stázu to namáhá, vyhazovati hlínu tak z dola, vzal jí lopatu a pravil: „Dej sem, chci také něco udělat dědečkovi.“ Vstoupil místo Stázy do hrobu a vyhazoval hlínu, Stáza sedla si vedle hrobu a dívala se, zdali to umí.

A tu bylo Fraňkovi, jako by hrob pozbýval hrůzy každým vyhozením prsti. Když pak Bartoš řekl: „Hotovi“ a z hrobu vystoupil, Fraňkovi již odtamtud se nechtělo; podepřel se o lopatu a pravil k Stáze: „Tak tedy pojď, věrná dušičko.“

Bartoš vzal nářadí na rameno a nestaraje se dále o děti, šel do svého stavení.

„Jestli pak víš, Fraňku,“ pravila Stáza, „že na hrob dědečkův naseju jetele?“

„Proč?“ ptal se Franěk.

„Ale, ty bys to nevěděl? A já vím, že tvůj dědeček měl rád včely, měl jich tolik oulů. Na jetel včely lítají, přiletí sem k dědečkovi a dědeček jim poví, co ti zkáže.“

„Zasej,“ řekl Franěk a už si přál, aby na hrobě rostl jetel a včely aby sem mohly.

Pak seskočila Stáza do hrobu, sedla si do jednoho kouta a Franěk do druhého.

„Tvoje maminka také má jetel na hrobě,“ podotknul Franěk.

Na to Stáza dloubala prstem v tu stranu, kde ležela její matka, až přišla na rakev; pak tam zaklepala prstem a spuchřelé dřevo vydalo přiměřený hlas.

„Dnes budu spát vedle maminky,“ pravila Stáza a oko její se zajiskřilo radostí. Neměla o matce určitého zdání, ale věděla, že to krásné, spát vedle maminky. A proto radila Fraňkovi, aby zde dal kopat hrob, by se dostala k matce.

„Budeš tu spát v noci?“ ptal se Franěk.

„Proč bych nespala? Celou noc tu budu spát, a zejtra také spím u maminky.“

„Kdo byla tvoje maminka?“ ptal se Franěk.

„Kdo byla?“ pravila Stáza. „Kdo pak mohla být, když byla maminka?“

Fraňkovi tato odpověď dostačila, alespoň by se byl sám jaktěživ moudřejší odpovědi nedopracoval.

Slunce zašlo a na hřbitov kladly se stíny, v hrobě bylo již šero.

„Nestýská se ti, Fraňku?“ ptala se Stáza.

„Když je to hrob, v němž bude ležet dědeček, nestýská se mi,“ odpovídal Franěk, ale stýskalo se mu přece.

„Kdy by se ti stýskalo, sedni si tu vedle mne, budeme spát spolu, anebo můžeme mluvit,“ řekla Stáza a hned udělala vedle sebe místo, kamž Franěk bez pobízení si usedl.

A seděli vedle sebe jako dvě písklata v hnízdě.

„Kdy bys se tu bál, já tě doprovodím domů, já se nebojím,“ pravila Stáza. Tu když Franěk viděl to děvčátko tak beze vší bázně, pravil, že se bát nebude a že domů nepůjde. Bylo mu to v tom okamžiku milejší, že nemusí domů. U Stázy seděl radši, a byl s ní v hrobě.

Za chvíli vyšel měsíc a jako když celý hřbitov polije bělostí. I do hrobu vnikly jeho paprsky, hrob byl uvnitř jako vybílen, a když se Franěk podíval na Stázu, byla také bílá. Franěk mimovolně se přitisknul k ní a Stáza kladla ospalou hlavu na jeho prsa.

Stáza spala s maminkou, vedle Fraňka, a byli dohromady věrné dušičky.

Později v noci kdy by byli nespali, byli by slyšeli blížiti se k hřbitovu několiko mužských kroků, byli by slyšeli tlouci na okna hrobní-

kova, byli by slyšeli hrobníkův hlas a potom všecky ty kroky a různé hlasy blížiti se k hrobu. Ale že spali, neslyšeli toho.

Lojka sedlák totiž, když bylo už pozdě večer a Franěk nešel domů, obávaje se nějaké nehody, šel s čeledínem a s Vénou směrem k hřbitovu, zdali ho někde nepotkají. A když ho nepotkali, došli až k hrobníkovi a ptali se po něm. „Byl tu až do večera," pravil Bartoš, „odešelli, nevím, ale možná, že leží v hrobě."

„V hrobě?" s uleknutím ptal se Lojka.

„V hrobě," odpovídal Bartoš s tváří klidnou, a vedl je k hrobu. „Tu se podívejte, jak si ustlali. Chceteli, zbuďte si ho, ale já bych ho nebudil."

Spali tam jako dvě písklata a neslyšeli, co se kolem nich děje.

„Když nemůže už spát s dědečkem, vyspává mu hrob," pravil Véna; „nebuďte ho, pantáto."

Lojka ovšem byl jiného mínění a zbudil Fraňka, čímž probudila se i Stáza. Hoch byl rozespalý, vyskočil na nohy a rozhlížel se. Po hřbitově lilo se bílé měsíční světlo, kříže vypínaly svá ramena, u hrobu stál otec a vybízel ho, aby šel s ním. Franěk hned se nevzpama-

toval; jen věděl, že jest u něho Stáza a že není doma.

„Nechte ho, děti jsou děti,“ pravil Bartoš.

„Však já mu ukážu —“ prudce zvolal Lojka a chtěl skočit do hrobu.

„Pomálu, pomálu,“ řekl klidně Bartoš a držel rukou Lojku, že tento ani se nemohl hnout. „Ty hroby — zde jsem já pánem, všecko jen s mým dovolením.“ A nepustil Lojku ani o krok.

„Dítěti jsem já pánem,“ řekl Lojka.

„Jste,“ pravil Bartoš. „Ty dítky zasvětily dechem hrob vašeho otce, vy byste jej chtěl znesvětit? Nemáte toho dost, co jste mu nadělil za živa?“

Tato slova ranila Lojku; ustál od dalšího naléhání, a aby nemusil snad život svůj slyšeti nad otevřeným hrobem otcovým, odcházel od hrobu.

Nyní děti slyšely kroky i hlasy vzdalující se, ale že se jich bály, schoulily se opět k sobě a za nedlouho spaly opět. Stáza na prsou Fraňkových a Franěk maje kolem jejího krku otočenu ruku.

Když se ráno zbudili, pravila Stáza: „Kdy bych měla tebe za bratra!“

Franěk držel ještě její hlavu ve své ruce a řekl: „Tak tedy mne máš za bratra, když chceš.“

Nad hrobem prý se mluví pravda. Děti ty řekli si to v hrobě, bylo to dojista pravda.

Po tom za dne dělila se Stáza s Fraňkem o ranní chleb, o oběd a o vše, prováděla ho po hřbitově, učila ho písním, kde kterou uměla, a k večeru nejednu zazpívali sobě už v duettu. A protože na zejtří měl býti dědečkův pohřeb, pravil Franěk, že dnes už domů nepůjde, že už tu počká, až přinesou dědečka, dnes že ještě budou „věrné dušičky“.

Stáza povídala, aby dával pozor, jaké budou zpívat dědečkovi písně, ty že pak ona všecky bude umět nazpamět, a ty že bude zpívat nade hrobem, až v něm bude dědeček zahrabán.

A když byl pohřeb, stalo se, čeho se nikdo nenadál. Kdežto myslili, že Franěk o pohřbu si povede s pláčem a bědováním, Franěk ani nezaplakal. A kdežto myslili, že selka Lojková ani slzy neukápne, naříkala až běda a stavěla se, jako by si chtěla vlasy rvát.

Selka proto si vedla s pláčem, že chtěla zastřít svoje dosavadní chování. Neoklamala tím nikoho, ale myslila, že oklamala.

Franěk a Stáza poslouchali, jaké nad hrobem se zpívají písně, aby je uměli potom.

Když bylo po pohřbu, pravil Franěk: „Když jsme jako bratr a sestra, půjdeš ty teď k nám do Bišic, abych já tě uhostil u nás.“

Šla s ním Stáza, vedli se za ruku a sousedé si ukazovali na Fraňka: „Podívejte se na toho hocha, hrob šel dědečkovi vykopat, a z toho hrobu vede si Stázu.“

Sousedky si povídaly: „Podívejte se, vede se se Stázou, s takovou —. Bude asi jako byla matka.“

Franěk povídal Stáze: „Stázo, hádej, koho mám ze všech lidí nejradší?“

„Koho?“

„Tebe.“

Stáza na to řekla: „Tolik jsem ráda, že se se mnou vedeš, že bych s tebou pořád chodila. Ještě jsem se nikdy s nikým nevedla.“

A vedli se přede všemi lidmi.

IV.

Manželé Lojkovic snad zůstavili u lože nebožtíkova dojem lidí lakotných. A křivdili bychom jim, kdy bychom je za lakotné prohlásili. Byli lakotní jen ku svému vejminkáři, a tím měli necnost snad tisícerých rodin našich. Vejminkář — to byl nepřítel jejich majetku, to byl zvovna zloděj toho majetku. Že vejminkář a otec byli jedna osoba, to neumenšilo vejminkářovu vinu. Vejmínkář otce zastřel, a Lojkovic viděli v otci vejminkáře. A jestli že vejminkář udělal jim někdy něco dobrého — byla to jeho povinnost, bylť otcem; ale Lojkovic nesměli mu dělati nic dobrého — bylť vejminkářem a vejminkáři se musí dělati vše na příkoř.

A přece Lojkovi nebyli v tom ani o vlas horší, než kteří jiní; pravím to s povzdechem, ale najdete Lojkovy dojista v každé druhé aneb třetí vesnici.

Nebyla to tedy lakotnost, byl to poměr sedláka k vejminkáři. Neboť jinak měli Lojkovi všecky dobré vlastnosti českého sedláka. Byliť dobročinní, laskaví, pohostinští. Z jejich statku nikdy neodešel potřebný bez pomoci. Kdy

by byl žebrák obešel celou ves a z každého stavení odešel s prázuem, k Lojkovům chodil na jisto. Šlili vesnicí toulaví houslisté, harfeníci, u Lojků zastavili se jako doma, tam pojídali, noclehovali kolik dní a nikdo se neptal, kdy odejdou. Ano Lojkovi měli na dvoře u kůlny zvláštní dvě komory, které po celý rok otevřeny byly; kdo neměl přístřeší, mohl vstoupiti do nich.

A bývaly po celý rok obývány. Toulaví hudebníci byli v nich jako tažní ptáci.

Drotaři se tam povalovali, až vyspravili všecko nádobí Lojkovům a v celých Bišicích.

Kalounkář, který pocházel od Domažlic a jen tak za čas přicházel domů pro zboží, obýval v komorách Lojkových jako doma, s celou rodinou. Býval tam někdy kolik neděl, dostával jídlo z Lojkovic kuchyně a nemusil za to ani děkovati. To už bývalo od jakživa. Dědové, pradědové kalounkářovi tam bývali pohostinsku — jakž pak by je tam mohli nenechati! Toť by zrovna na sebe zvali boží hněv, kdy by se opovážili je vypovědít. Kalounkář se tam narodil, nynější jeho mladší rodina také tam se narodila — Lojkovic staří byli starému kalounkáři za kmotry, mladší Lojkovic byli drobným

kalounkářům za kmotry, to už tedy byla rodinná přízeň. Lojkovům bylo by se stýskalo, kdy by v určitý čas byli bývali bez drotařů, bez kalounkářů. Snad by je byli dali hledati v kraji, kdy by jich tu nebylo. O svátcích, o poutěch, o posvíceních — to musili zde býti již několik neděl před tím a několik neděl po tom. Pak už ovšem mnoho času do roka nezbývalo.

Kromě kalounkáře chodil krajem plátenník, a ten měl u Lojkův i sklad svůj. V pondělí vyndal si ze skříně zboží, mimo plátno všelijaké to šátky, látky na šaty, pak čekal několik dní, než se přiblíží k neděli aneb než v té oné vesnici bude před posvícením, a pak naložil ranec na sebe a šel. Pršeloli, bylali nepohoda, ani nevyšel, a to po celý čas byl příslušníkem stolu, společně s čeládkou.

Pak se událo ještě mnoho příležitostí, kde na pohostinství u Lojkův bylo i počítáno i hřešeno. Přišli opravovat řitice, přišli brousit nože a to s nářadím zašli aneb zajeli k Lojkovům. Tam také přicházeli z vesnice a ptali se: „Není tu u vás řitičář? Není tu brousíř? Potřebovali bychom řitici, potřebovali bychom si nabrousit nože.“ Po žních arci pravidelně dostavil se řitičář, před posvícením dostavil se brousíř.

V těch komorách vedle kůlny bývalo živo, veselo. Tam se společnost netrhla a večer přicházíval i sedlák Lojka a někdy dokonce i selka. Tu se vypravovalo, kde co v kraji se událo, tak že k Lojkovům se mohlo jítí jako pro jisté noviny. Kalounkář a plátenník prošli celý kraj, vcházeli do rodin — kdož mohl věděti více než plátenník a kalounkář?

Nu a když přišel houslař aneb harfeník, to už ani by nebylo jinak, než aby byl zahrál a zazpíval písně novějšího i staršího dátum, všecky události u verše složené, žertovné popěvky a nápady — tu bývaly večery veselé. Tu i ze vsi leckdos přišel a byl posluchačem. Tu také Franěk sem sváděl svoje mladé soudruhy, s nimiž si zalézal někam do kouta a poslouchal.

Vypravování, která obzvláště Fraňkovi a jeho rostencům se líbila, datovala nejvíc z dlouhých zimních večerů, kde se probraly všecky podivné události, od loupežníků až na černé psy a bílé ženy, tak že mládeži až bylo děsno, mělali se pozdě večer přes dvůr a přes náves ubírati k domovu.

Taká byla hostinnost u Lojkův, že bývali pořekadlem; a titéž Lojkovi chovali se k svému

otci, jenž byl na vejminku, tak, že si ani nesměl nabrati vody z jejich studně!

V těchto komorách byl také stálým hostem Véna, ten obecní posylák, ten polozbrklý člověk. Kdy by mu byl řekl Lojka, že už ho nechce míti déle v stavení, nevěřil by, že mluví do pravdy, tak tam byl za domácího člověka. Ty komory vedle kůlny nebyly by pravými komorami, kdy by tam Vény nebylo. O něho si každý, kdo vešel, musil obrousiti vtip, a od něho každý musil něco utržit, žertem i do pravdy. Svým tak zvaným bláznovstvím Véna provedl mnoho veselého a tím, že povídal každému do pravdy, dovedl veselosti ještě víc; bývá to často osudem pravdy, že ji přijímáme s smíchem.

Tedy žilo toho na statku a ze statku tolik, že kdy by byl Lojka sedlák všem těm hostem ukázal dvéře, byl by mohl za to dávati trojí vejminek a ještě by mu zbylo. Však to nikomu ani na mysl nepřipadlo, vždyť tak bývalo na Lojkovic statku od jaktěživa, za nebožtíka dědečka a ještě dříve. A přece jsme slyšeli, že Lojka sedlák se svým otcem soudil se o každou čtvrci sejpky! Možnáli tyto věci srovnat?

Všichni, jež jsme vyjmenovali: drotaři, kalounkářova rodina, plátenník, řitičář, brousíř, houslisté i harfeníci sešli se k Lojkovům, když dědeček zemřel a byli tam, když Franěk přivedl do statku Stázu. Sešli se k dědečkově smrti, jako by schvalně byli pro ně poslali.

Houslaři a harfeníci to považovali za svou povinnost, aby se dostavili, věděliť, že jich bude třeba. Býváť to v našich krajinách obyčejem, že od pohřbu rovnou cestou jdou k muzice, k veselé muzice, k pravým to hodům, k hejření. Jako by o pohřbu byli jen neradi smutni: veselými hody potřebují rychlou protiváhu. Starají se, aby jim smutek mnoho neublížil, musejí se z něho povyrazit. Aneb jest snad opravdový smutek věc řídká, těžká, i nutno to dotvrditi veselou hudbou. Aneb že jest pravý smutek věc zbytečná, musímeli nebožtíka spouštěti do hrobu s slzami, při nichž už slyšíme zároveň laditi nástroje k tanci. Aneb že jest ten náš smutek jen zábavná hra, z níž se za chvíli vyskáčem, a kteráž tancem se skončí. Ale jest tomu tak: po pohřbu musí býti muzika, veselá muzika.

Hudebníci tedy přišli na jisto a Lojkovic všecky přípravy svědomitě vykonali.

Než vyšel pohřeb z domu, Lojková měla kuchyni již upravenou; zabitá den před tím dobytčata již byla nakrájena na mísách aneb se dopekala na pekáčích. Pak šla Lojková za mrtvolou, aby se vyplakala, hodně vyplakala, a to bylo zrovna tak nutné i náleželo zrovna tak k celku, jako omáčky a všelijaké zelí.

Po pohřbu bylo tedy u Lojků jako o posvícení. Hosté domácí i přespolní zasedali k bohatému stolu, jenž ve způsobu podkovy vyplňoval velkou světnici; hudebníci zasedli v síni ke džbánkům, a za chvíli bylo jako o svatbě veselo. —

U Lojků bývalo obyčejem, že se mužští ženívali až v dospělých letech. Tak se ženil stoletý náš nebožtík ve svém bez mála čtyřicátém, sedlák Lojka po svém třicátém roce; byl tedy nyní šedesátník, selka byla padesátnice. Nejstarší syn Josef byl nyní asi dvacet čtyři roky stár, stáří Fraňkovo známe. Sedláka Lojku u porovnání s vejminkářem nazýváno mladým Lojkou. Ale teď po smrti stoletého dědečka rázem byl sedlák Lojka Lojkou starým a v důstojnost mladého Lojky vstoupil syn Josef.

Josef jako by si toho dnes byl vědom. Ke stolu nezasedl, nýbrž okem obezřelým řídil i

z kuchyně i ze sklepa hostinu a ve světnici přihlížel, čeho kde třeba.

Neušlo to pozornosti přítomných a jakmile se rozproudila řeč, mluvili někteří sousedé obracejíce se k Lojkovům:

„Váš syn se činí statečným hospodářem.“

„Inu, tatík ho asi nenechá dlouho čekat — k čemu by si nedopřál odpočinku, když už má tak statného nástupce.“

Lojka sedlák se usmíval sebevědomě na ta slova, jako by v tom úsměvu povídal: „Jen počkejte, však brzy uslyšíte, co jsem si usmyslil.“

Pak když přišel do světnice Josef jako kytka a rozhlížel se co uvědomělý velitel, pravili opět sousedé:

„Tak Josífku, už jen se někde poohledněte po nevěstě — tady otec povídá, že už by rád měl v domě dceru, a matka mu přisvědčuje.“

„Budete vy mu radit,“ podotknul jiný, „ten má již asi vyhlednuto.“ A při tom mrknul po Barušce, která sedíc uprostřed stolu, při těch slovech nahnula se nad talíř, aby jí nebylo vidět do tváře.

„Která pak by mne chtěla!“ prohodil Josef z lehka a při těch slovech Baruška zase zvedla od talíře hlavu; Josef vyšel ven.

Na to několik sousedek pravilo jako zároveň: „Baruško, co pak vám přišlo tak horko?"

„Není mně horko," řekla Baruška a rozhlížela se s odhodlaností, do které částečně se nutila, aby možnáli ještě utajila, co už nemělo utajení třeba.

Na to spustili v síni veselou a v světnici se smáli tomu, co byli povídali a povídali to dále.

Když bylo v síni po hudbě, vstal sedlák Lojka a postavil se jako slavnostně ke stolu; chtěl osloviti celé shromáždění. Ještě než promluvil, podíval se na svou manželku, která seděla vedle něho, a když ta přikývla, odkašlal si a počal:

„Milí sousedé a sousedky! Co se týče nás starých," při tom poukázal na sebe, na svou ženu a na souseda Kmocha, otce Baruščina — „my se dohodnem. Ale jestliže Baruška proti tomu nic nemá, ustanovíme dnes den svatby a vy všichni jste k ní pozváni."

Tu se Lojka odmlčel; díval se po shromáždění, jaký tato slova učiní dojem. Učinila dojem.

„Vždyť jsem to povídal zrovna tu minutu."

„No, dej pán bůh štěstí, bude to párek."

„Baruška už to přestála, už jí nepřišlo horko."

„A kde je Josef?“

„Však nebude daleko. Snad někde poslouchá.“

Jeden soused se vzchopil, aby Josefa přivedl; ostatní udělali místo vedle Barušky a když Josef vstoupil, uvítán hlasitým pozdravením jako na blahopřání; ten, kdo ho vedl, ukázal na prázné místo vedle Barušky a pravil: „Tak, tady je tvé místo.“

„Podívejme se,“ pravila sousedka, „a my dosud neměly ani zdání.“ A ostatní sousedky jí přisvědčovaly, ačkoliv měly zdání dávno tuze dobré, protože celou tu věc již několikrát byly probraly doma, cestou do kostela a z kostela, cestou na trh a z trhu, na návsi i za humny.

Josef zasednul vedle Barušky, a když zase nastalo ticho, pravil: „Proč pak ne, Baruško? když nás chtějí oženit, proč bychom se nevzali?“ A na to vmlasknul jí do rtů hubičku tak hlasitou, že všecko se dalo do smíchu rovněž hlasitého.

„A ti že prý se neznali!“

„Bodejť! Ti se znali tuze dobře!“

„Taková hubička nedává se na ponejprv.“

Sklenice se zvedaly a mladému párku připíjeno na zdraví.

Když na to zase usedli, sedlák Lojka ještě stál. Všecko posud nepověděv, chystal se k dalšímu pokračování slavnostním spůsobem. Jako na pokynutí zavzněly ze síně interády a pak bylo v světnici úplné ticho.

I počal opět sedlák Lojka: „A sice za těmito podmínkami. Statek bude připsán na vás mladé, a já tadyhle s ženou budeme na něm ještě šest let hospodařit. Však jestliže by se nám hospodařit znechtělo, přepustíme vám hospodářství celé, a nám dáte po dobu těch šesti roků čtvrtinu veškeré úrody. Po šesti letech teprva vymíníme pro sebe vejminek, avšak na to dost času.“

Nyní nastalo pomlčení a Lojka čekal na odpověď. Ale nešla odpověď; Josef sebou nepohnul, Baruška dívala se na svého otce, pak na Josefa, a ostatní dívali se na jednoho s druhého. Lojka uchopil se zase slova. „Kdy byste na tyto podmínky nepřistoupili, dobrá. Já a tuhle žena můžeme ještě šest let hospodařit i budeme mluviti o svatbě teprva po šesti letech. Jestliže tedy chceme dáti statek již nyní vám mladým vyhražujíce si při tom hospodaření na šest rokův, činíme to k vůli vám mladým, protože vidíme, kterak se máte rádi a že byste už mohli být jako svoji.“

Nyní vstal Josef a měl se k odpovědi: „Co ustanovíte, milí rodiče, to bude platit. Jakž pak my bychom mohli vám předpisovati, jak dlouho máte hospodařit? Hospodařte si, jak dlouho vám libo. Statek dejte připsat na nás, dovolte, abychom se vzali, a ostatní spraví se v bázni boží.“

Pak vstala Baruška, šla k Lojkové, objala ji kolem krku, políbila jí ruku a řekla: „Panímámo, kdy byste chtěla hospodařit do své smrti, já vás budu nosit na rukou a budu vás milovat nade všecko. Když dovolíte, abych byla Josefovou ženou a vaší dcerou, já si ničeho více nepřeju.“

Tato slova šla Barušce tuze snadno od srdce, a přece mluvila je s jakýmsi důrazem, že se neminula účinku. Stará Lojková ji přitiskla k sobě, objímala ji, Lojka si utíral slzy a v témž okamžení sousedky utíraly si oči a nosy, poněvadž slzy u obyčejného posluchačstva rovněž chodívají touto cestou.

„To je dcera, pantáto,“ pravily sousedky otci Kmochovi, „ta to umí promluvit, to máte radost, viďte? To můžete být na to pyšný, že máte takovou dceru.“

„Jak pak bych neměl radost?“ pravil Kmoch. „Má to po mně. Jako bych já mluvil.“

Pak přistoupla Baruška také k Lojkovi, políbila mu ruku a opakovala poněkud jinými slovy totéž, co řekla před chvílí své budoucí tchyni. Tu opět při obapolném líbání bylo slyšeti slzy, jen že tenkrát ještě hlasitěji, protože hned v to zavzněl ze síně tuš, čímž nabyla slavnost okamžiku jako úřadního potvrzení.

„Milé děti“, pravil zase Lojka, „pokud budeme hospodařit my, budeme také bydleti zde v hlavním stavení, a vy se přistěhujete na vejminek, kde bydlel dědeček. Až přestaneme hospodařit, půjdem na ten vejminek my a vy se postěhujete sem do hlavního stavení.“

Baruška řekla: „Milí rodiče, ani už o tom nemluvte; co si ustanovíte, to budete mít, a kdy byste nám ustanovili, abychom po ten čas bydleli třeba v těch dvou komorách, kde přespávají vaši hosté, já bych vás přece na rukou nosila.“

K té Baruščině řeči Josef jen se usmíval a kýval jako na přisvědčování, že se vším souhlasí, co Baruška říká.

Jsou lidé, kteří se dají do opravdového pláče, jakmile slyší slavnostním způsobem odří-

kávat a byť to odříkávané nemělo smyslu. Slýcháme plakat rodiče, jimž děti odříkávají naučené přání, jemuž ani děti ani rodiče nerozumějí; slýcháme plakat domácí i cizí při svatbách, jakmile starosvat počne z knihy odříkávat všelijaké rozjímání, ponaučení; slýcháme i cizí lidi plakati při pohřbech, jakmile kněz počne říkat slova latinská, jimž už dokonce nikdo nerozumí. I jakž by tedy se byli nedali nyní do hlasitého pláče všichni, kdož přítomni byli, na vyzvání Lojkovo tak slavnostně pronešené, hudbou dotvrzené, dále na ujišťování Baruščino, s důrazem opětované, zřetelně a výmluvně vyslovené?

I nastalo po světnici štkání a vzlykání tak nakažlivé, že nebylo oka, jež by bylo bývalo nezaroseno. I Lojka plakal, i Lojková plakala. Jen dva lidé zůstali této nákazy prosti — Josef a Baruška.

Když všecko to, co tu povídáme, bylo odbyto, Lojka sedlák sobě usednul a tu vypadal velice unaven. Jako by byl mnoho pracoval a musil sobě odpočinout. Držel se oběma rukama stolu; hlava mu klesla k prsoum, oči pohlížely na ruce, prsa těžce oddychovala. V tom postavení se za dlouhou chvíli nezměnil a až na to oddychání byl jako socha.

Z toho podivného dumání byl vyrušen Josefem, který kázal odstraniti stoly, že už hosté chtějí si zatančit. Stůl tedy vzat i z těch rukou Lojkových; na to Lojka vstal a z těch svých myšlenek se vybral.

V síni zavzněly od harfeníků a houslařů písně do skoku a v malé chvíli, kde co bylo mladého, točilo se v kole. I starý Lojka se točil, protože Baruška zvláštně si pro něho přišla a o tanec ho požádala. A tu ti ostatní z kola ustoupili, nechali Lojkovi s Baruškou solo, tleskali do rukou a mlaskali do prstů a smáli se, jak Lojka je svižný a obratný a kterak ani žádnému z mladíků v ničem nezadá.

A tu starý Lojka si zavejsknul jako mladík, jako by slavil svatbu svoji, až to bylo podivné všem přítomným, kteří, ačkoliv se tomu jeho mladictví jaksi s radostí smáli, přece v duchu sobě myslili, že se to k Lojkovi dobře nehodí.

Za chvíli zase bylo vše ostatní v kole, tenkrát také Josef, který Barušku převzal z rukou otcových; a nyní vejskalo všecko, mladí i staří.

Kdo by sem byl vstoupil, zda byl by řekl, že dopoledne ti lidé byli na pohřbu a nyní že pokračují ve slavnosti pohřební?

A přece byly dvě duše, které to měly dosud na paměti — Franěk a Stáza, kteří ze síně od hudebníkův na všecko se dívali, co se ve světnici děje. Tu za chvíli, kdy tanec ustal a hudebníci skončili a ve světnici zazníval jen vejskot, nastalo v síni jakési rokování mezi Fraňkem a hudebníky; a než nadíti se mohli, oč se tu jedná, spustil Franěk se Stázou píseň:

„Odpočiňte v pokoji,
věrné dušičky.“

Hudebníci, harfy i housle doprovázeli je. Stázin hlásek pronikal jako ze stříbra, hlas Fraňkův věrně se k němu družil a ta doprovázející hudba — jako by kapaly slzy.

Jestli znáte v pohádkách, jak najednou všecko zkamenělo v zámku, tak na tento zpěv zkameněli v světnici. Kdo napřahoval k svému sousedu ruku, ruka mu zůstala napřáhnuta, kdo ruku zvednul, aby sobě zavejsknul, ruka zůstala nad hlavou zvednuta a vejsknutí uvázlo v hrdle, kdo se chtěl k svému sousedu obrátit, neobrátil se již, ale také nebyl od něho odvrácen. A když chtěl Josef připiti Barušce, sklenici sice jí podával, ale sklenice mu zůstala v ruce a lahodná slova zůstala nevyslovena.

Do toho vejskotu a jasotu ve světnici jako když zajede nožem a zadá mu ránu. Dva dětské hlásky vzaly to na se, aby zalomcovaly obrem, a obr se zachvěl a k zemi se potácel. Ždibec opravdového citu se ozvalo a ten nepravdivý, nepřirozený se kácel jako budova z karet.

Dědeček ještě tu měl dnes slovo. Promluvil ústy těch dvou dítek, jež strhly i harfeníky i houslaře do svého průvodu — a ta celá společnost ve světnici zase věděla, že byl dnes pohřeb. Nerada sice, ale nikdo nemohl říci: „Nevím to.“

V.

Za krátký čas slavili Lojkovi svatbu. Hody odbyly se u nevěsty, u Kmochů; po hodech vedl si Josef nevěstu do statku. A tu harfeníci a houslaři, kteří tu zůstali ještě od dědečkova pohřbu: když nevěsta vcházela do domu, před síní uvítali ji slavnostní hudbou; jakž jinak!

Ale zle pochodili. „Jen se kliďte od prahu,“ pravila mladá hospodyně s určitostí takovou, že ten, koho se týkala, neodvážil se k otázce nové.

Přece však jeden z těch hudebníků odvážil se k námitce. „Ale starý pantáta nám přikázal, abychom tuto zahráli," omlouval sebe i soudruhy.

„Lžeš! pravila Baruška. „Starý pantáta nic nepřikáže, co mně jest nemilé. Jen jděte hezky odtud!"

Hudebníci nedohráli, také již nedomluvili, co by ještě byli chtěli domluviti; starý Lojka zůstal, jako když ho horkou vodou poleje a stará Lojková, kdy by nebylo bývalo zrovna po svatbě, snad by se byla důrazně zastala svého manžela.

Hudebníci nedohráli a táhli jako zmoklé slepice přes dvůr ke kůlně, do svých komor.

„A to je pěkná uvítaná!" pravili si.

„Tohle divně počíná," řekli si.

„To se ještě na statku nepřihodilo," dodávali si.

Stará Lojková nemohla to přece přes srdce přenesti, že nevěsta tak na samém prahu zavrhla to, co délkou času bylo vlastnictvím domu. „Když jste tady tančila o dědečkovu pohřbu, nemyslila jsem, Baruško, že jste nepřítelkou hudby," pravila s jakousi ostrostí.

„Nemohu vystát věci, kam nepatří," odpověděla Baruška s ostrostí ještě větší. „Hudba

patří do hospod, ne do takového statku. Ani bych nechtěla býti pod jednou střechou s tuláckou chasou, čímž se člověk zahazuje, protože ta čeládka myslí, že jest nám rovna. A vrhá to špatné světlo na hospodářství, které se ujímá tuláků.“

Tu stará Lojková ku svému překvapení seznala, že přišla kosa na kámen, a že se nesmí snadno podati.

„My vám odevzdáváme hospodářství spořádané, a bylo by dobře, kdy by nebylo nikde věcí horších,“ pravila.

„Já bych přece nechtěla trpěti ve stavení, aby každý myslil, že sem může vejít jako do hospody; Josef se o to postará, aby ta poběhlická rota tu více již ani nespala,“ dodala mladá nevěsta se stejnou ostrostí.

„Josef?“ pravila stará Lojková. A byla v tom jako otázka, a byla v tom jako jistota, že Josef tak neučiní. Pronesla to s poúsměvem, jako by Barušce povídala: „To se v Josefovi mýlíte.“

„Ano, Josef,“ řekla Baruška.

„Aby odtud vypověděl hudebníky, kteří tu bývali od jakživa?“ tázala se týmž spůsobem selka.

„Co někdy bývalo, nemusí být i nyní. Jsou věci, které časem vycházejí z módy.“

Na to se vzchopil Josef a pravil: „Proč pak bych jim to neřekl? Hned jim to řeknu.“

Baruška se podívala na svou tchyni jako by řekla: „Nu tedy?“ A pousmála se.

„Ta že by mne chtěla nosit na rukou?“ pravila pro sebe selka a pojednou jako by stála nad propastí.

A Josef, jako by s Baruškou zrovna si hráli do karet, odešel ze světnice a šel k hudebníkům. „Už buďte tak dobří a kliďte se odtud,“ pravil. „Žena moje si to nepřeje, aby se tu kdo povaloval, a já si to také nepřeju.“

Tu byli hudebníci, jako když podruhé vedle nich uhodí. „Nu, naděl vám pánbůh,“ pravili sbírajíce své nástroje, aby se klidili, a dívali se na Josefa, jako by nevěděli posud, jeli to pravda aneb žert. Ale byla to pravda, neboť když vyšli přes práh, nevolal je zpět, ani když šli přes dvůr; jenom psi zakňučeli jako na známé, kteří vycházeli ze vrat na náves.

Josef tu ještě zůstal, když byli hudebníci pryč. A tu kalounkářova rodina, plátenník a kdož tu ještě byl, dívali se na něho v jakési nejistotě, zdali se to týká také jich.

Ale Josef nenechal je v nejistotě. Kouknul na jejich věci, kouknul na ně a pravil: „Do večera to přece můžete odnest!“

A tu plátenník a kalounkář se podívali na Josefa, jako by říci chtěli: „Jsi ty ten Josef, který tu s námi sedal a poslouchal naše vypravování?“

A na hlas povídal kalounkář: „To bych vás prosil, Josífku, kdy byste sem poprosil starého pantátu a panímámu, abychom se jim poděkovali za všecko dobré. Do světnice si netroufáme a bez rozloučení přece nemůžeme odejít?“

„I není třeba, já to našim vyřídím, co jim vzkázati chcete.“

Tu řekl kalounkář skoro s pláčem: „Tedy jim vyřiďte, že starý kalounkář je pozdravuje na stokrát a že jim děkuje za tu střechu, kterou po tolik let mu půjčovali s tváří nejvlídnější, a že si to nepomyslil, že ji bude musit opustit dnes, když myslil, že tu bude světit svátek —“

„Povím jim, nezapomenu,“ uťal mu Josef další vykládání, obrátil se a šel do světnice.

A tak za krátkou chvíli ze statku za hudebníky stěhovali se kalounkář, plátenník a ti ostatní. Za chvíle, která jest nejradostnější v ži-

votě lidském, za chvíle, kterou každé stavení zaznamenává si zlatým písmem ve své domácí dějiny — za té chvíle v smutku opouštělo tento dům několik lidí, kteří po právu milého zvyku měli za to, že jest kusem jejich domova.

„Kam pak to stěhuje se plátenník a kalounkář?“ pravil starý Lojka, vida oknem, kterak se vším zbožím svým táhnou přes dvůr.

„Vyčistil jsem komory také od nich,“ vysvětloval mu Josef. „Nebyli lepší než ti hubebníci, nemají se tu co povalovat. Když my mladí budeme musit bydleti na vejminku, budeme také potřebovat komory, ale pro sebe, ne pro všelijakou čeládku toulavou. Bylo by to zrovna hříchem, kdy bychom to déle trpěli.“

Nemůže býti pro starého člověka větší rány, než když jediným slovem odsoudí se jeho minulost — a to se stalo tím, že Josef nazval dosavadní pohostinnost Lojkovu hříchem. I byloli u Lojkův co chvály hodno, bylo to snad to, že dvůr jejich se otevřel ochotně každému, kdo do něho vejíti chtěl.

Tu starý Lojka, jak seděl, tak povstal, zapálil se jakousi rozhorleností a pravil: „Jak pak, když ty komory jsou moje?“

„Jeli vám líto těch nájemníků, zavolejte si je nazpět,“ s posměškem pravil Josef.

„A taky že zavolám! Ať hned jde čeledín a zavolá je nazpět!“

„Čeledín půjde, až já ho pošlu, milý otče,“ řekl s týmž posměškem Josef. „Statek jest jednou připsán na mne, a tuť myslím, že mi náleží také čeládka.“

„Cože?“ křiknul otec Lojka.

„Nu, nevykládejme si tuto, co vy tak zrovna dobře víte, jako já vím. Čeládka náleží k statku, a statek náleží mně.“

„Jakže? A já že bych nesměl čeládku vypovědět, kdy chci?“ rovněž jako prvé s výkřikem ptal se starý Lojka.

„Můžete, tak jako já mohu přijmout čeládku, kterou chci. Propustíteli ji, já snad ji zase přijmu, hodíli se mně.“

„A jak pak to, když já jsem zde ještě po šest roků hospodářem?“ ptal se starý Lojka a k této otázce sebral všecko sebevědomí.

„Na mém statku?“ s úsečností ptal se Josef.

„Na tvém statku?“ zvolal starý Lojka, a tu již mu vyhrkly do toho hlasu slzy. „A to

snad mi za chvíli řekneš, abych táhl za těmi hudebníky a kalounkáři?

„Prosím vás, otče, já vám nic takového neřekl, ač nechápu, kterak vám ti harfeníci mohli přirůsti k srdci —“

„Aby ti jazyk zkameněl!“ v bolu a hněvu vyhrknul starý Lojka. V tom okamžení sotva byl k poznání. Sednul si a jazyk jako by byl jemu zkameněl. Chtěl mluvit, chytal se toho a onoho slova, ale každé se mu zlomilo jako křehká větev. Jazyk měl těžký, jako by byl opilý, a jako by měl blábolit místo mluvení.

Pak si podepřel tak jak říkáme po selsku loket daleko na stůl, o pěstě si podepřel bradu, vytřeštil oči a jako by se smál a jako by plakal zároveň, pravil několikrát po sobě: „Tak, tak, tak, tak!“

Bylo toho na ponejprv dost, co si řekli; starému Lojkovi dělaly se před očima mžitky a on za hodnou chvíli pověděl: „Ženo, doveď mě na postel.“ Ani sám jít toho dne si netroufal.

I bydleli mladí v někdejším obydlí dědečkově, jež ve statku nazýváno „na vejminku,“ a jež i my tak nazývati budeme; staří bydleli ve

svém dosavadním bytu, kdež se říkalo „na statku“, čemuž i my tak říkati budeme.

Na statku měli staří Lojkovic ještě šest let hospodařit.

Když se blížila doba žní, statek plnil se ženci a žnečkami. Bylo veselo ve dvoře, srpy a kosy se naklepávaly, hrábě se spravovaly, ledacos se zatloukalo — jako když se na dvoře vyzvání. Starý Lojka, který od synovy svatby sotva pět slov promluvil, v tento čas žní mladnul. Byl tak navyklý na ty dvě komory u kůlny: vždycky tam našel nějakého nocleháře, s kterým rád promluvil — a od synovy svatby ty komory byly prázny. Co neměl s kým promluvit, bylo mu teskno. Ale o žních se plnil statek, ženci a žnečky bydleli také v komorách a tu bylo Lojkovi, jako by se zas našel. Nyní zase lidé přicházeli a odcházeli, dvůr plnil se hovorem a zvučností příprav — to starému Lojkovi lahodilo. Časně ráno procházel se po dvoře, dýmka mu pořádně chutnala, na tváři usadil se úsměv.

Za těch několik neděl od synovy svatby několik let se bylo usadilo na jeho hlavu; dnes se mu zdálo, jako by těch několik let zase s té hlavy bylo sletělo. Ženci a žnečky pozdravo-

vali ho, usmívali se na něj, hovořili, ptali se to a ono, a starý Lojka miloval hovor. Dnes hovořil již z rána, chtěl si vynahradit, čeho se po kolik neděl zříkal.

K Lojkovům rádi chodívali na žně; tu se ženci nejprvé zastavili, když přišli do vesnice — Lojka si mohl vybrati ty nejstatečnější. Také dnes si vybíral. Každý žnec mu říkal „pantáto", a to se mu líbilo; bylo vidět, myslil si, že ho ještě za něco na statku považují, že se k němu mají jako za dřívějších let. Za dřívějších let rádi se ženci i vyznávali ze své náklonnosti k Lojkovům — nebylť obžínky v celém okolí tak veselé, jako u Lojků. Ženci bývali pyšni na to, chlubívali se tím před ostatními ženci.

„Nu, pantáto, letos budete mít veselé žně," pravil jeden žnec — „nevěstu v domě, ta vypomůže."

„Inu, inu," řekl starý Lojka a skoro vlastně přeslechl, co žnec povídá, neboť úsměv mu s tváře na ta slova nezmizel a dýmku z úst nevyndal.

„Protože o obžinkách žnec musí zatančiti s panímámou: to se letos vytančíme, když budeme tančiti s vaší a s mladou," podotknul opět žnec.

„Inu, inu,“ povídal Lojka a usmíval se dále, neboť i to mu lahodilo, že žnec nezapomněl při tanci na starou panímámu. „Ale hudebníky tu letos nemáme, brachu,“ dodal.

„A což o hudebníky; ti přitáhnou jako vrabci za zrním,“ podotknul opět onen žnec.

I to starému Lojkovi lahodilo, že ženci posud nevědí, kterakým spůsobem se vystěhovali hudebníci. „Myslíš, myslíš?“ s jakousi samolibostí mluvil dále starý Lojka.

Po tom dával rozkazy, kam na které pole mají jíti, kde mají začít sekat. Když to povídal, pravil vedle něho Josef: „Dnes půjdete sekat za luka.“ A to bylo zcela jinam, než kam chtěl jeho otec.

„Jak pak půjdou za luka? Za lukami může stát žito ještě dva dni, ale kam já je poslal, nemůže stát ani den,“ namítal otec.

„A když musejí za luka,“ řekl Josef, jako by ani neslyšel, co řekl otec.

Tu ženci stáli, nevědouce, v kterou stranu mají vyjíti ze dvora.

„Tak tedy jděte za luka,“ s násilnou skromností řekl otec Lojka, a to proto, aby nepozorovali, že vedle syna jsou jeho příkazy již málomocny.

Ženci odešli tedy podle rozkazu mladého hospodáře. Na to řekl starý Lojka k čeledínům: „Vy zůstaňte doma a budete dělat povřísla.“

„Na povřísla jest času,“ řekl Josef. „Jen jdetě za ženci, pomáhejte na poli.“

Tu opět čeledínové nevěděli, majíli zůstat na dvoře aneb odejít na pole. Dívali se s Josefa na starého Lojku. A vida Josef jejich nerozhodnost, pravil: „Co otálíte? Kdo nepůjde na pole, ať si hledá službu.“

Na to čeledínové odešli.

„A kdo bude dělat povřísla?“ tázal se starý Lojka.

„Protože to nepospíchá,“ pravil Josef, „myslím, že sám k tomu postačíte.“

„Tak, tak!“ v smíchu pravil starý Lojka. „Já mám dělat jako povřísla? Já mám tu být jako za nádenníka?“

„Za jakého nádenníka? Vždyť vidíte, kterak jsme ve žních všichni zapřaženi,“ řekl Josef.

„Myslíš? Ale jak pak? Co pak nejsem já ještě hospodářem? Víšli, milý synu, že já podobnou práci nedělal nikdy?“

„Když nechcete, dobře. Je vidět, že vám na hospodářství mnoho nezáleží, když se tak vyhýbáte práci.“

„Hospodář je k tomu, aby dohlížel, synu; pracovat mohou jiní!“ vykládal starý Lojka.

„Na dohlížení jsem já,“ pravil Josef.

„A já jsem jako páté kolo u vozu?“ obořil se otec Lojka. Ale Josef, jako by se tu nebylo mluvilo, odcházel již a zůstavil otce s rojem myšlenek, že měl hlavu jako plnou vos a sršánů. Potom se otec podíval k nebi a zvolal s jakýmsi výbuchem: „Pane bože, dej mi nějaké vnuknutí, co bych tomu synovi udělal, aby mne poznal, že jsem otec!“

„Nakapejte mu jedu do studně,“ ozval se hlas prostořekého Vény. „Bez toho vám brzy také zavře studnu, jako vy jste zavřel svému otci, a to už vy ani se z ní nebudete moci otrávit, pantáto.“

Lojka ohledl se po Vénovi a polo jako by ho poslouchal, polo jako by ho neposlouchal. „Véno,“ pravil, „prosím tě, pověz mi, kterak se žluč rozleje po těle?“ A vzal Vénu za ruku a díval se mu do očí, jako by od něho očekával opravdivou odpověď.

„Dejte si ještě jednou vynadat!“ ušklíbnul se Véna.

„Prosím tě, hochu, vynadej,“ v skroušenosti prosil Lojka, až ho mohlo býti líto.

„Nač pak bych já se do toho míchal?“ ušklíbnul se Véna. „Však on to váš syn dovede. Jak pak by to nedovedl, vždyť jste na vejminku. Vy jste to svému otci také dovedl povídat, proč pak by to nyní váš syn nedovedl říci vám? Ale to je mi divné, že to začíná u syna tuze brzy. To vy jste svému otci spílal později. Ale kdož to může změnit? Mládež nyní rychleji chápe; myslím, že Josef s vámi bude dříve hotov než vy s nebožtíkem otcem.“

„Už nic nevíš?“ ptal se starý Lojka.

„I vím,“ řekl Véna. „Ale není nic do toho. Vy můžete mluvit o štěstí. Což pak vy! Vy tu budete šest let hospodařit, budete bydlet ve statku, jste ještě pánem. Hůř, až i to praskne, až budete tamhle nahoře na pavlači, odkud se váš otec díval na statek, protože nesměl chodit po dvoře.“

Co ta slova povídal Véna, vyšla Baruška a vyřizovala, prý od Josefa, že přes ty žně by staří mohli s matkou bydlet na vejminku a mladí že se přestěhujou na statek. Že jest tu teď tolik práce, že to unaví, běhat na vejminek a pak zase na statek. Na to odcházela, jako by měla již k tomu svolení.

„A koukejte se, pantáto, tamhle děvečky vás již stěhujou!“ pravil Véna. A ze statku vynášely děvečky nařadí Lojkovo.

„Tak už se budete stěhovat,“ mluvil Véna dále. „Vida, vida! Já myslil, že to ještě počká. To vy přece svého otce déle jste trpěl v domě. Ale nyní mládež rychleji chápe! Vida, vida!“

Starý Lojka vytřeštil tam k síni oči. „Milý Véno,“ pravil, a bral ho za ruku, „pojď mně pomáhat, ať jim to všecko potlučeme.“

„To už nebude mnoho naplat; jak jste jednou ze stavení ven, těžko se dostat nazpět. Budete se musit se synem soudit. Než vám to rozhodnou, uplyne šest roků, zatím můžete být rád, že budete tady na vejminku. Však vy víte, jak se dlouho soudí, vždyť jste se s svým otcem soudil až po jeho hrob. To jediné, co si můžete přát, jest, aby váš syn měl zase syna a ten to jednou otci svému za vás oplatil — však to znáte.“

„Ale pojď mi pomáhat!“ bral Vénu za ruku, jako by na tom předsevzetí nedalo se již měnit ničeho.

„Pojďme, pojďme, pantáto,“ pravil Véna, stavě se ochotným. „Já vám ty almary budu držet, aby neutekly, a vy budete do nich mlátit.“

A starý Lojka šel k síni, počal tam všecko převrhávat, jak to tam stálo, vzal jednu židli do ruky a volal do vnitř: „Hlavu mu rozrazím, kdo něco z mého stavení vynese!“

Na ta slova přestali ze statku vynášeti. Snad že je pohled na starého Lojku trochu obměkčil, aneb že se jim zdálo býti povážlivým, když se Lojka tak vášnivě stavěl v odpor.

Tu Véna vzal též jednu židlici, sednul si na ni, a pobízel Lojku, aby si sednul na tu, kterou v ruce držel a pravil: „Sedněme si u vás, pantáto.“

Pantáta jako by se nedal pobízet; sednul na tu židli, kterou měl v ruce a byl zase jako němý.

„Vidíte, pantáto, ani byste byl nevěděl, že si můžete u vás sednout, kdy bych vám to byl neřekl. Až nebudete vědět, kde bydlet, přijďte ke mně, já vám to povím,“ řekl Véna. Za chvíli povídal, jako by si liboval v té myšlence, kterou pronesl: „V skutku jsem rád, že si můžeme u vás sednout. Jestli pak víte, pantáto, že tam dovnitř byste se mnou ani nesměl?“

„Co že pravíš?“ a Lojka se vzchopil se židle.

„Že nesmíte se mnou dovnitř!“

„Na to bych se podíval!“ s velkou horlivostí mluvil Lojka. A již také držel Vénu za ruku a pravil: „Pojď, Véno, se mnou do statku, jsi tam mým hostem.“

A vešli do statku. „Koukej, mámo, vedu si hosta,“ pravil Lojka ku své manželce, na přítomnou Barušku neohlížeje se. „On nám pomůže snášet nářadí, které naší Barušce překáží, proto je nechala vynášet!“

Baruška ani se neohledla po pantátovi a pustila se zrovna do Vény. „Kliď se, nestydo! Myslíš, že tě sem pantáta zval? To by ještě scházelo, aby takoví přicházeli k nám až sem do světnice!“

Lojka se zasmál. „Mně se zdá, Véno, že tě neradi vidí? Jen si sedni, hochu, sem ke mně. Uvidíš, nedám tě vynest, jako vynášejí tam ty skříně. Jen si sedni, jsi u mne. Mladí už mnoho vyhnali ze statku, tam z komor; ale odtud tě nesmí vyhnati nikdo, rozumíš, nikdo!“

Na to řekla Baruška obrátivši se k pantátovi: „Myslila jsem, že máme na jednom bláznu v domě dost; ale vy, pantáto, musíte si přivest ještě druhého!“

„Já blázen? Možná, holka, možná!“ zaklel starý Lojka, vzal židli, na které seděl, do ruky,

a byl by snad se hnal za Baruškou a byl by ji snad udeřil těžkou ranou. Ale v tom se zarazil a řekl: „Ne, právě proto, že jsme doma a ona tu hostem, nesmím se zapomenout.“

Pro tentokrát zůstali staří Lojkovic na statku.

VI.

Nastaly na statku chvíle zajímavé, že o nich trudno vypravovati. A co trudnějšího, že v Lojkovic statku může se zhlížeti statků na sta, v nichž odhrávají se podobné scény, toliko v podrobnostech se lišící.

To jest snad pro spisovatele věcí nejtrudnější, musíli opisovati ze skutečnosti věci neutěšené.

Mezi všemi otázkami společenskými není snad jediné, která by tak podstatně mohla vznésti obžalobu na člověka, jako otázka vejminkářská. Nemusíme zacházeti daleko z Evropy, chcemeli vyhledati otroky a otrokáře. *Doma* je máme, každý ve své obci a co při tom nejhnusnější: otrokářem bývá syn, otrokem otec; a co ještě hnusnější, poměry ty zákon trpí, schvaluje, ano

jako smlouvy občanské vkládá je do kněh veřejných. Největší nemravnost lidská před našima očima se děje, příroda poplvaná, pošlapaná zvrhá se v nepřirozenost, v nestvůru. Zákon připouští, aby synové stávali se zlosyny a synové svédomitě, ano střemhlav na to zlosynství se vrhají; zvyk a mrav to posvěcuje, příroda otupělá ztratila tu i mluvu svou.

Leč k věci. Obžínky u Lojků prošly, jako by byla památka popelce. Ve statku nebylo veselého oka. Staří stranili se mladých, mladí vyhýbali se starým. Nemusilli jeden na druhého se podívati, nepodíval se, nepromluvil, nemusilli promluviti. A podívalli se, promluvilli, nebylo rádno ani se dívat, ani poslouchat.

Jakož ženci za dřívějších roků k Lojkovům jen se hrnuli, tak letos je tu každá chvíle píchala. Zrovna děkovali pánu bohu, když se žně skončily, že mohli dále. „Sem více nepůjdu," pravil druh k druhu, „a kdy bych měl hledati práci nevím v které vesnici!"

Pravda, vyvalili jim na dvůr pivo, dali jim rosolku, ale ani jediná tvář neměla přívětivosti ve slově a v pohledu! Pravili ze zdvořilosti k pantátovi, že letos budou míti k tanci dvě hospodyně; a zatím neměli ani jedinou. Vše

šlo jen jako když se do něčeho nutí. Ženci a žnečky byli rádi, když se mohli rozejíti domů.

Nu a po žních napínal se poměr mezi starými a mladými dále, až byl hodně napjatý, až už se může i o to jednati, kdy musí prasknout.

Když se po žních mělo jíti orat a starý Lojka přikázal čeledínům, na které pole, přišel Josef a zakázal, aby se tu neoralo, aby se oralo tamhle. Když starý Lojka přikázal, aby na to neb ono pole se zasilo žito, přikázal Josef, aby žito vezli na pole jiné, sem že zaseje pšenici. Jestliže starý Lojka kázal sekati louky, pravil Josef, na louky že jest času, teď že jest práce třeba v polích.

Tak to chodilo, že už později čeledínové ani neposlouchali, co starý Lojka přikazuje, nýbrž otázali se hned mladého hospodáře, zdali schvaluje, co starý pantáta přikázal, aneb zda-li jinak věc poroučí. Teprva co mladý hospodář přikázal, bylo přikázaním. A tak se stalo během času velmi krátkého, že ač podle úmluvy a podle knih měl starý Lojka vyhraženo hospodaření ještě na šest roků: již na počátku roku prvního mu hospodaření vyrváno z ruky a že skutečným hospodářem byl Josef.

Co tuto mezi mužskými, otcem a synem, se dálo, mělo odlesk i mezi starou Lojkovou a Baruškou. Kterou služku nechtěla mít Baruška v domě, tu tam také neměla a kdy by stará Lojková byla nasadila všecky páky. A služka na statku neobstála, která by byla nepovažovala za hospodyni Barušku.

Tak tedy hospodaření samo sebou se octlo v rukou mladých. Něco pustil starý Lojka k vůli „božímu pokoji“, něco, že popustiti musil, něco, že se mu to vzalo — až po jeho vůli už nikdo se neptal. Neuplynulo tedy ani půl léta z oněch vymíněných šesti rokův a starému Lojkovi ze všech práv hospodářových nezbylo leč bydliště na statku. A jak pevné bylo, víme.

Byl by se musil starý Lojka se synem souditi zrovna o každý krok, kdy by byl chtěl, aby se dělo podle jeho hlavy. Když chtěl prodati žito na špejchaře, dověděl se, že je Josef již pod rukou prodal; když myslil, že některé zásoby mohou zůstati přes zimu, přijeli překupníci, začali nakládat, proto že Josef to byl již také prodal. A pak už věru nevím, co ještě bylo by starému Lojkovi zůstalo, aby se byl mohl osvědčiti, že jest pánem.

V takých poměrech rostl Franěk, že počalo mu býti na statku nevolno. Bylo tam všecko zjinačeno, převráceno. Když po dědečkovu pohřbu prováděl Stázu po dvoře a ukazoval jí, kde bydlel dědeček, kde rodiče, kde kalounkáři a šumaři — teď to vše musil jmenovati jinak.

Do těch komor vodil si Stázu, když si ji pozval na statek. Toto místo po vystěhování dřívějších obyvatelů zůstávalo ještě jako netknuté, zde byli ještě jako ve svém domově, jako když si sednou na hřbitově do hrobu. Tu si mohli povídat, co který věděl, a takž vypravování neodstěhovalo se ještě docela ze statku. Přešlo na členy nejmladší, na posluchačstvo nejskromnější. Buď vypravovala Stáza a posluchačem byl Franěk, aneb se to obrátilo.

Jednu výhodu, smíme-li to nazývati výhodou, měl pro naše dítky rostoucí rozpor mezi otcem a synem Lojkou: že Franěk byl od obou jako přehlednut, že byl zůstaven sobě a že mohl z této volnosti pro sebe těžiti. Totiž tak dalece těžiti, že nemusil býti svědkem toho, co na statku se dálo, že mohl do libosti blouditi v polích, choditi k hrobníkovi pro Stázu a prováděti ji, kde chtěl.

Nemysleme sobě, že jest domov vždy dobrodiním pro děti. Naopak bývá nejednou dobrodiním větším, mohouli děti z domova a zůstavenoli matce přírodě a příbuzné její náhodě, aby vykonaly to, co domov nedovede, ano co důkladně kazí.

Tyto děti alespoň nacházely spolu mimo domov, čeho doma postrádati musily. Příroda i náhoda laskavě doplňovaly, co doma bylo by zůstalo prázdnem. Jmenujme přírodu zjevením nebes, jmenujme náhodu prozřetelností nebes a máme dvě učitelky, jimž i málokterý domov se vyrovná.

Stáza brala Fraňka s sebou na hřbitov a tam dívali se vážné stránce života v samu tvář. Franěk bral Stázu do polí, na lúka a tu poznávali úsměv zeleně na zemi, modrost oblohy na nebi a mezi zemí a nebem skřivánky, jenž od jedné k druhému doletovali jako se zpěvnou poštou.

Stáza si přivedla Fraňka, když kopali nový hrob. Tam slyšeli od Bartoše životopis nebožtíkův, tam se spolu usadili, pospali si a byli „věrnými dušičkami“. Franěk si zase uvedl Stázu do polí, když našel nové hnízdo ptačí, když vypátral mladé křepelky, když jí chtěl ukázati,

jak již se líhnou koroptve. Tu zase vypravoval on celý životopis těch tvorův, pokud ho znal, a při tom vypravování když seděli na mezi, bylo jim jako v pohádce.

Stáza si přišla pro Fraňka, kdykoliv přilítly včelky na jetel, jenž rozkvetal na dědečkovu hrobě, aby prý Franěk viděl, jsouli to včely z dědečkových oulů. A tu usedli Franěk u hrobu dědečkova, Stáza u hrobu matčina a byli doma. Pak zase vedl Franěk Stázu do statku ke svým oulům a tu zkoumali, v kterou stranu včelky odlítly, bylyli na dědečkově hrobě. Pak si zasedli do komory a spustili u vypravování, jako hudebníci spouštějí v písně.

Vůbec byly jim ty dvě komory v Lojkovic statku pohádkami a baladními událostmi jako prosákly. Kdo do nich vstoupil, mimovolně připomínal sobě věci, o kterých tu od hudebníků, od kalounkáře slýchal a sotva že tu usednul, jako by to na něho přišlo: musil vypravovati. Cosi podobného seznali Franěk a Stáza, když došli na hřbitov aneb když si usedli do čerstvě vykopaného hrobu. I tu na tom kopečku, v nějž byl vyvýšen hrob, jako by seděl kdosi s harfou a probíral se v její strunách — Stáza to dovedla vždy ztlumočit, že se zdálo Fraňkovi, jako

by jaktěživ byl neslyšel řečí rozumnějších a milejších.

Potom zase jako by zasvěcovali svými návštěvami každou mez na polích. Kde který něco pěkného pověděl, to místo bylo jako toho povědění příčinou. Věc povídaná byla jim milá a místo, na němž se povídání dělo, bylo jim také milé. Když k místu tomu přicházeli, něco milého musilo jim zase na mysl připadnout. A připadlo, a pak se stalo ještě milejším; pak jim bylo již jako zasvěcenou kapličkou, ovšem bez cihel a bez obrázků. Měli takých kapliček mnoho, zastávek obzvláště hledaných, a každá byla vroubena zeleným polem, nad každou tou zastávkou klenulo se sluncem prohřáté, úsměvem prosycené nebe.

Někdy sedali na hrobech jako živé dva pomníky, ovšem veselé pomníky, a do mladé paměti a do mladých duší svých vpisovali i věci vážné. To Fraňkovi lahodilo, když Bartoš hrobař ho činil posluchačem svých vypravování; hochu bylo, jako by pokračoval Bartošem nebožtík dědeček u díle svém; bylo mu to jako vyznamenáním, že muž tak usedlý, největší silák, činí si ho svých zkušeností důvěrníkem.

Někdy zase sedali na mezi v žitech jako dvě křepeličky, jen že tloukli lidským hlasem do toho cvrkavého popěvování cvrčků, do toho bzukotu mušek a včel. A to obzvláště se líbilo Stáze, které se zdálo, jako by byla zrovna u muziky, jako by měla se zasmát, zavejsknout si, stisknout Fraňkovi ruku. Tam na hrobech bylo to přece jen časem vážné pro mysl tak mladinkou, tamější přísnost unavovala časem mladý krok. Ale tu, kde plesalo všecko, kamkoliv se podívala, plesala tolikéž: jako když po dobách postních zavzní radostné hlaholy mladého probouzení.

To z počátku ani tak dobře Franěk nechápal, že jakmile Stáza vejde do polí, stává se tak radostně veselou. Očka jí hrála, poběhla si, poskočila si, všecko jako na strunkách, tvář samá radost, slova jako píseň. Ale nemohlo to býti jináče — člověk není stvořen, aby byl výhradně smutný aneb vážný; veselosti jest zrovna tak třeba jako slunce, mladé srdce Stázino jest toho důkazem: nevědouc chce vynahraditi sobě, co rovněž nevědouc promeškalo.

Ale později Franěk již té veselosti se nedivil, sám jí byl prosáknut. Když šel na hřbitov pro Stázu, cestou již radoval se její radostí;

těšil se na první skok, na první povejsknutí; sám někdy sobě poskočil, jak myslil že Stáza si poskočí, sám někdy sobě zavejsknul, jak myslil, že Stáza si zavejskne.

Takto počal Franěk v obci, platiti za tuláka, jenž doma sotva se pozdrží, a my musíme přisouditi pravdivost tomuto mínění: byl tulákem a stával se jím den ode dne více, tak že v domově již nacházel zalíbení velmi malé, a býval rád, mohlli jen i za humna. Když někdy přišel s Stázou a v komorách nemohli se usadit, obrátil se s ní a vyhledali si místo někde mimo ves. Kdy by se byl Fraňka někdo ptal, jak vypadá jeho domov, byl by vypisoval jen komory na dvoře — nic jiného nenáleželo v pojem jeho o domově. A do těch komor nenáležel nikdo, ani otec, ani matka, ani bratr. Do těch komor náleželo jen, aby byly prázny a pak aby tam byl on a s ním aby tam byla Stáza.

Později jej chtěli k domovu připoupat, ale bylo již pozdě. Uložili mu práci v polích a tam šel rád; ale měllі práci ve dvoře, hleděl, kudy by se nejsnadněji dostal ven. A byllі venku, pak mohl každý směle ho jíti hledat cestou ke hřbitovu, ač neskrylli se na mezích aneb v nově vykopaném hrobě.

Tu mu již i Josef počal spílati tuláků, a rodiče nemohli neuznati, že to mělo podstatu. Avšak víme, že Josef býval vždy jako miláčkem doma, Fraňka že považovali jako za páté kolo; proto nezdál se jim výrok Josefův míti důležitosti veliké. A když to Josef řekl tuze zřejmě, že z Fraňka si vychovávají poběhlíka, přikázal Lojka mladšímu synu určitě, aby více z domu nechodil.

Ale i toto přikázaní nebylo více již jako do pravdy. Franěk na některý den poslechl a za několik dní byl z domova, aniž si toho staří povšimnuli. Byltě již starý Lojka poněkud jako slepý ke všemu, co nového se kolem něho vyskytovalo, a toulavost Fraňkova byla čímsi novým. Byl poměrem svým k Josefovi příliš skormoucen, příliš jím naplněn, tak že při vší vůli nezbývalo v něm pro Fraňka místa.

Vůbec musíme tuto již vysloviti, že ráznost starého Lojky, která několikerým spůsobem byla od Josefa tak značně odrážena, nyní počala ochabovat ve všem. Cítil se nalomeným, nenacházel již opory v sobě a tak chtěl a konal vše již jen na polo. Každý nový podnět vcházel do něho jen jako jedním uchem, druhým již zase zmizel. A tak tedy Fraňkovi přikázal,

aby neodcházel z domu; zdali toho příkazu jest syn poslušen, o to se otec již nestaral.

A tu jednou mezi starými a mladými za přítomností Fraňkovy odehrála se zase některá z oněch scen, které tu byly již obyčejny jako prosba za chléb náš vezdejší. Přišel totiž k Lojkovům kalounkář, ne aby tam byl uhostěn, nýbrž jen aby ze staré známosti podíval se na staré. A tenkrát Franěk viděl, že starý Lojka plakal a kalounkář že také plakal. Pak starý Lojka vybízel kalounkáře, aby alespoň dnes zůstal u nich na komorách přes noc. Kalounkář se zpouzel, až pak jej Lojka jako násilím vedl přes dvůr ke komorám. Ale když chtěl otevřít, nebylo tam klíče, a když se ptal po klíči, uslyšel, že jej má mladý hospodář, který prý pro to zamknul komory, aby tam Franěk nevodil si čeládku, jakou on již ze stavení jednou vyhnal.

Na to poručil starý Lojka, aby se mu klíče přinesly, ale nenesl jich nikdo. A když tak dlouho čekal a na mnohé věci spílal, aby se zdál kalounkáři ještě pánem ve statku, a když ještě nikdo klíče nenesl: obrátil se Lojka, chytil někde na dvoře sekeru a dvéře do komor rozštípnul. Když to praskalo, jako by se stavení kácelo a když dvéře povolily a komory se ote-

vřely a Lojka jako vítěz na prahu o sekeru se podpíraje volal, že on jest ještě pánem v domě, aby jen vešli — tu k svému ustrnutí uviděl, že káže lidem, kteří tu nejsou. Neboť byl kalounkář ze dvora již ten tam a s ním zmizel Franěk. Za to zavznělo hřmotění s pavlače od mladých, jimž starý Lojka odpovídal po celé cestě dvorem, ano často i sekerou v tu stranu hrozil.

A tenkrát Franěk na dobro zmizel ze statku. Když po několik dní nepřicházel, myslili Lojkovi, že to obyčejná jeho toulka a že třeba jen vzkázati k Bartošovi na hřbitov, Franěk že se dostaví. A když ještě po několik dní nešel, vzkázali k Bartošovi, jen že Franěk již nepřicházel. Tu pak starý Lojka sám šel na hřbitov, ale když tam uviděl dědečkův hrob, klekl u něho a prosil na stotisíckrát za odpuštění. Málem zapomněl, proč vlastně sem přišel. Až teprva Bartoš mu to připamatoval: „Hledáte Fraňka? Jistě že není doma, protože u nás už přes týden nebyl.“

Právě přes týden tomu, co Franěk odešel z domu.

„Ale slyšel jsem, že odešel s kalounkářem a že s ním chodí po světě,“ pravil Bartoš udivenému otci.

„S kalounkářem? Po světě?“ opakoval si Lojka slova hrobníkova.

Když přišel domů, povídal to manželce; na to vyslali Vénu, aby hledal kalounkáře, a Fraňka aby od něho přivedl domů.

Véna šel a po několika týdnech přišel se zprávou, že Franěk s kalounkářem chodil, ale pak potkal prý harfeníka, nechal kalounkáře, a šel s harfeníkem.

„Hlupáku,“ pravil Lojka, „tedy jsi měl vyhledat harfeníka a přivest Fraňka. Tedy jen se zas hezky brzy dej na cestu a bez Fraňka ať mi domů nepřicházíš.“

Véna šel, hledal harfeníky, ale Franěk odešel prý s houslaři a nyní že bez pochyby už zase bude u kalounkáře.

„Pantáto, to bych už jaktěživ nesměl domů,“ vyřizoval Véna, „neboť Fraňka do nejdelší smrti nikdo nenajde. Odchází s tím, koho potká, a to bychom musili zatáhnouti kolo na všecky, kdož tady v komorách noclehovávali, neboť s nimi se potuluje.“

Ač by se mohlo zdáti, že takové zprávy nemálo pobouří Lojku, nestalo se tak. Uslyšev, s kým se potuluje, s Fraňkem jaksi se smířil. „Když nesmějí k nám, šel on k nim,“ rozumoval Lojka; to se mu zdálo býti takou pravdou, že mu pravda ta i jaksi lohodila: jednak že tím Franěk dává na jevo, že něčím u nich v domě jsou, jednak jako by tím byl strestán Josef, že tak drsně oloupil dům o někdejší živou veselost.

„Není v zlých rukou,“ myslil si u sebe Lojka a nahlas řekl: „Kluk toulavá — však se doví, zač toho loket, až se vrátí.“

Ale Franěk nedověděl se, zač toho loket, nevrátil se více. Teď vycházelo kromě Vény více poslův ze statku, a všichni vraceli se s odpovědí, že tam, kde byl posledně, více není; dále že ho nestopovali.

VII.

Bylo to kolem velkonoc, když povídal starý Lojka své ženě: „Já už nechci déle hospodařit, mně se chce jíti na vejminek docela.“

Na to povídá Lojková: „A skoro pět roků hospodaření bychom jen tak zhola si odpustili?

Toť by bylo zrovna, jako bychom ze statku utekli?"

„A což jsme na statku? Což ještě hospodaříme? Myslíš, že ještě hospodaříme?" tázal se v jakémsi rozhorlení Lojka. A na to počal vykládat, kterak si Josef počíná a pak dokládal, zač ona platí co hospodyně. A když to všecko dopověděl, plivnul. Potom doložil: „To jsi si vychovala na svém synu, na svém mazánkovi!"

Lojková cítila ostří té výtky, zamlčela se, kradmo utřela si slzu a po dlouhé chvíli teprv našla odpověď. „Nevěstu jsem já nevychovala a ta Josefa zkazila," řekla.

„A to jako chceš říci: nevěstu že jsem já vyhledal a že jsem všeho vinen?" v podráždění řekl Lojka.

Na to opět Lojková se zamlčela a utřela si tajně slzu druhou.

Pak šel Lojka asi dvakrát přes světnici. Hlavu měl skloněnou, očima měřil své kroky ruce měl na zad složené a prsty jedné ruky, klepal na prsty ruky druhé. Pak se před Lojkovou zastavil, vztyčil se a řekl: „A víš, co při tom nejhezčího? Že toho oba zasluhujeme, že s námi tak nakládá. Ale ty víc, proto že já jsem poslouchal jen tebe, když jsi mne na otce

mého vyzývala. Teď se to však obrátilo, osud si vyhledává jen mne, ty mu za to nestojíš."

Tu Lojková již pro žádnou slzu nesáhla, ale povídala Lojkovi zrovna do očí: „Jestli že myslíš, že to na nás za to, co jsme provinili na tvém otci, dobrá, trpme; já se tomu nevzpírám a nechci vinu se sebe svlékat, a nikdy bych ji se sebe nestrkala na tebe."

„Dobře, ženo," řekl Lojka, přešel ještě jednou světnici a v této chůzi povídal: „Trpme, trpme; když tomu chceš, trpme a začněme ode dneška. Já ovšem už trpím déle, ale protože tomu chceš, začněme ode dneška do opravdy. Ale to ti povídám: cokoliv se přihodí, litovat mne nemusíš, ale já také nebudu litovat tebe, to přece ode mne nebudeš žádat."

Na to podíval se oknem a vida Josefa jíti po dvoře, vyšel ze světnice, zavolal na něho a hned zase se do světnice vrátil. „Už to tedy započne," pravil jako by před nějakou bitvou.

Za chvilku přišel Josef a tu již seděl starý Lojka za stolem jako slavnostně, poněvadž by podobný akt bez jakési ceremonie odbyti se nemohl.

„Zavolal jsem si tě," počal Lojka, „vlastně jsem tě prosil, protože poroučet už ti nemohu,

a nevím, jestli bys poslechnul. Ale já tuhle s tvou matkou chceme složit hospodaření na tebe a na Barušku. A ty víš, že jsme sobě v smlouvě vymínili pro ten případ, kdybychom se hospodaření vzdali během šesti rokův, že nám na ten čas připadá od vás čtvrtina všeho, co se na statku urodí. Tak se tě tady tážu před pánem bohem, jestli nám to budeš svědomitě odváděť?"

Josef se při těch slovech jen usmál jako člověk, kterému se vyplnilo něco, k čemu dávno mířil. Neboť tolik, myslím, že asi s námi čtenář seznal, že všecka příkoří, která Josef otci svému činil, jen k tomu směřovala, aby hospodaření stalo se otci břemenem, tak aby je sám dobrovolně složil. A nyní je otec skládal, rozumí se, dobrovolně skládal, protože je složiti musil.

„Proč bych vám neodváděl, co vám bude náležet? Rozumí se, že vy také budete připlácet čtvrtinou na všecky výlohy. A urodíli se málo, že dostanete málo a budouli výlohy větší, že budete připlácet více. Podle toho, jak pán bůh nadělí." To řekl Josef všecko s úsměvem a poslední větu jako s posměchem, jako by jinými slovy jen povídal: „Mám vás v pasti, milý otče; dám vám tolik, mnoholi budu chtít."

Starý Lojka sice velmi dobře porozuměl, že ho syn tady dovádí k jakési jámě a že mu nyní praví: „Skákej!“ Pocítil to zcela dobře, i několik mžitků se mu při tom udělalo, i hlava šla trochu kolem. Ale někdy člověk jest při velmi důležitých věcech jako zasleplý, neli jako slepý; ví, že stojí nad propastí, ale přece řekne: „Skočím,“ a skočí.

„Ostatně, nač bychom o tom jednali dále,“ řekl Lojka, „vždyť je to všecko napsáno v knihách, a je to smlouva. Co tam je, to platí.“

„Arciť,“ řekl Josef, opětně jako s posměchem.

„Toliko bych si k tomu vymínil,“ pokračoval starý Lojka, „abychom na ten čas, který ještě schází do šesti rokův, my staří bydleli zde na statku, a pak aby Franěk chlebil u vás mladých.“

„S obydlím to půjde těžko,“ řekl Josef opět tak, jako když chce ukázat, že béře vše tuze z lehka a že už všecko dávno dobře promyslil; „ano myslím, že to nepůjde do čista. Abychom vedli hospodářství tam s vejminku, kde se nyní sotva hneme, to nejde, to přece uznáte jako hospodář sám. Co se Fraňka týče, musíte ho míti dříve doma, aby se rozhodlo,

kdo ho má stravovat. Neboť jídlo za ním nosit nebudu, když ani nevím, kde jest."

Byl tedy starý Lojka s oběma svými požadavky tak jako na dobro sražen, i zašla mu chuť klásti ještě jiné. „Tak tedy myslíš, abychom se stěhovali na vejminek?" pravil jen ještě, aby vůbec něco pověděl. „Když tedy myslíš, tedy se postěhujeme na vejminek," doložil. „Slyšíš, stará, postěhujeme se," pravil obraceje se k Josefově matce, a povídal to tak, jako když chce říci: „Neštěstí už začíná."

Lojková byla odvrácena a neodpovídala.

Na to příkročil ještě Lojka ku svému synovi a počal mluviti opět jaksi ceremonielně, aby naznačil důležitost nynějšího kroku, jehož pánem ovšem už dávno nebyl. „Vidíš, Josefe, tuhle svou matku. Už také šediví, jako já šedivím. Budeš tu hospodářem a myslíšli, že mně ubližovat musíš, s pánem bohem. Ale podívej se, matce neubližuj. Zkusila mnoho s tebou, milovala tě až příliš a proto jí neubližuj."

Při těch slovech utírala sobě Lojková oči (možnáli to říci) nahlas; totiž štkala při tom, jako by dotvrzovala, že jí už častěji ublíženo bylo; Lojka byl měkký, a Josef neodpovídal.

Teprv za chvíli ptal se Josef: „Tak kdy pak chtěli byste, abychom se stěhovali?“

„Co pak myslíš, stará, kdy pak se máme stěhovat?“ ptal se starý Lojka.

„Nu, máli to být, stěhujme se třeba hned,“ řekla matka, ale ovšem při tom myslila, že syn řekne, že toho ještě netřeba.

„Jak myslíte,“ řekl Josef; „pošlu třeba hned čeledíny, aby vám to vynesli.“ Obracel věc tak, jako by tím dělal ještě dobrou službu.

„Pošli, Josefe, pošli,“ řekl starý Lojka, a na to Josef odešel.

Ale starý Lojka nečekal na čeledíny. Hned začal ode zdí odtahovati skříně, truhly, odstavovati od stolu židlice, a to vše v rychlosti takové, jako by se blížil nepřítel a věci ty za hodinu uklizeny býti musily.

Pak přišli do světnice čeledínové, aby pomáhali; ale starý Lojka s jakousi dělanou uctivostí jim děkoval za jejich ochotnost a žádal, aby sem poslali Vénu, ten že pomůže nejlépe a že také svou práci nějakou průpovídkou osolí.

Tak tedy přišel Véna, a sotva že se octnul ve dveřích, povídal: „Vidíte, vidíte, pantáto, jestli jste se nemohl vystěhovat už tenkrát, když vám to syn z polovice odtud vynesl! Co to

bylo za práci, než jsme to zase tu urovnali, a všecko marně. Ale když to musí být, nu tedy s pánem bohem.“

Starý Lojka se zastavil u jedné skříně a pravil: „Prosím tě, jak to mluvíš? Mně se zdá, že mne dokonce lituješ?“

„Lituju, pantáto,“ odpovídal Véna. „Já lituju každého, kdo už musí na vejminek. Já jindá spílal vám, když vy jste špatně nakládal se svým vejminkářem a litoval jsem při tom vašeho otce. Kdy bych to byl pamatoval, kterak váš otec hospodařil, byl bych litoval vejminkáře za jeho hospodaření, a dočkámli se toho, až se stane vejminkářem Josef, budu litovat jeho a budu nadávat jeho nástupci, snad jeho synovi. Ale což to je platno, proto nebude lépe. Vy se dláci si to neumíte dobře uspořádat.“ — „Hý bejte se, škatule,“ pravil obrácen zrovna k Lojkovi, jako by tím myslil jeho.

„Jak pak to povídáš?“ pravil Lojka a nutil se při tom do jakési dobrosrdečnosti a usmíval se

„Já totiž myslím, že vy jste ten hlavní ná bytek, jenž tady Josefovi překáží, a že kd bych vás odtud odstranil, to ostatní všecko mohl by tu zůstat,“ ušklíbnul se Véna.

„Poslouchej, stará, toho mudrce Šalomouna. Tak dlouho ho máme v domě a neznáme ho. Až na naše stěhování musí dojít, abychom vyvážili jeho moudrost. Bez našeho stěhování byla by to zaházená studna. Jak že? Já že jsem ten hlavní nábytek?“ smál se Lojka. „A co pak zbude tady na mou starou?“

„Ta vám oplatí vaše mládí, až bude chodit za vámi, jako vy jste chodíval za ní. Ale víte, co je smutné?“

„Nu co?“ ptal se Lojka.

„Že se na ten psinec, jejž vy nazýváte vejminek, chodí teprva s šedivými vlasy. Dříve by se mělo začít, když ještě člověk něco unese. Ale k stáru vzíti pytel a jíti žebrat, fui!“

„Což jdu žebrat?“ osopil se Lojka a tu bylo, jako by ho trpělivost přecházela, aby ještě něco poslouchal.

„Vy? Chraň bůh. U vás totiž jest výminka, pantáto. A abych vám to dokázal, že i bez žebrání něco zmůžete u syna, prosím vás, pantáto, přimluvte se, aby mne z těch komor nevyhodil. Vždyť byste neměl ani živé duše, s kterou byste si postesknul.“

„Tak tedy myslíš, Véno: bude třeba si postesknout?“

„Bude, pantáto, bude. Já to vím podle vlastního vašeho pantáty. Když od vás nejvíce zakoušel a uhlídal mne, jako by byl ochutnal medu. O, ani nevíte, jak já mu sladil život. A nad sůl jsem mu byl a nad omastek,“ chlubil se Véna.

„Poslouchej, stará, to se tebe týká,“ smál se Lojka.

„Vás obou, pantáto,“ opravoval hned Véna. „Však to poznáte sami. Až dostanete nahoru oběd nesolený a nemastný, ani syn ani nevěsta vám to neosolí a neomastí; tu pak jen zavolejte dolů: „Véno, pojď nám osolit a omastit!“ a já to rozsoudím, čeho více třeba. Jen mně, prosím vás, zabezpečte dříve mou komoru, sice bude s vámi zle.“

„Komoru? Kdy bych tě měl vzíti k sobě nahoru, na vejminek, ze statku toho nepůjdeš, Véno,“ chlubivě odpovídal Lojka.

„To je slovo přece,“ posměšně děkoval se Véna. „Teď už můžeme začít se stěhováním. Myslím, abyste si dal na něm záležet, neboť možná, že už naposledy kráčíte tady po dvoře.“

„Co pak tohle zas má být, ty Šalomoune?“ ptal se Lojka.

„To je tak. Nemáteli ve své smlouvě vyminěno, že smíte také chodit synovi po dvoře: kdož to ví, jestli vám to dovolí? Budete musit lézt po střechách jako kočky, když jdou do čar.“ A Véna se zasmál.

„Takové věci není třeba dávati do smluv,“ s jakýmsi rozhorlením povídal Lojka.

„Toť se ví, že není; vždyť se ani to neplní, co ve smlouvách stojí, neřkuli to druhé. Váš pantáta nesměl si z vaší studně nabírati vodu, a myslím, že to ve smlouvě stálo.“

„Nestálo!“ odsekl Lojka.

„Nestálo? Nu proto. A vy bezpochyby máte ve smlouvě, že smíte vodu nabírat, ale nemáte tam, že si pro ni smíte přes dvůr. Ale víte co, pantáto, jeli tomu tak, já vás budu nosit přes dvůr na zádech, neboť pak vám nebude moci nikdo dokázat, že přes dvůr chodíte vy; já přece mohu nosit na zádech co mně libo!“

„Jen sol, hochu, a masti, přisol a přimasť,“ domlouval Lojka a chvílemi se mu prsa svírala jako na pláč. Ale byl z toho obyčejně jen smích, jen že za tím smíchem bylo ten pláč zrovna vidět; pláč se díval skrz záclonu smíchu, a kdo to viděl, nikomu nebylo do smíchu.

Tak se tedy stěhovali. Lojka i Lojková rozhlíželi se po té světnici, kde strávili od mládí svého všechen život a kterou nyní opouštěli snad na vždy. Míváť na mnohých statcích spíše žebrák přístupu do stavení nežli vejminkář. A vejdeli tam jednou za čas, jako by každého bolel i jeho krok, i jeho pohled — bez upozornění zvláštního zajde mu chuť, aby tak brzy návštěvu opětoval.

„A teď jenom jedné věci lituju,“ pravil Véna, když už měli většinu toho nářadí vyneseno před prah. „Že tu už nejsou hudebníci na statku — jak by nám ta cesta na vejminek ušla! To byly přece jenom časy, když to šlo od těch strun a na statku také se zavejsklo a každý smutek byl veselejší.“

„Myslíšli, že budou ti hudebníci na mne pamatovat?“ ptal se Lojka, jehož měla dnes a vůbec už po delší čas dětinská měkkost jako v kleštích.

„Ti na vás pamatovat? Do písničky vás dají. „O tom vejminkáři“ budou na trzích zpívat a na vašeho Fraňka budou hned moci ukazovat jako na živého svědka. A kalounkář a ti ostatní rovněž to dosvědčí. — Tak tedy s pánem bohem bez muziky, když není žádná k dostání.

Inu, jednu bych věděl radu. Kdy byste totiž cestou se smáli anebo plakali, to prý platí v nebesích zrovna tolik jako muzika. Ale do smíchu vám není a za pláč to nestojí.“

Tak se stěhovali staří Lojkovic v smutku, jejž zastírali smíchem, ale zastřít nedovedli.

Za to mladí se stěhovali jinak. Tam s vejminku snášeli čeledínové nábytek a smích, opravdivý smích provázel každý krok. Josef vypadal jako vyleštěný, Baruška jako když je na svatbě. Každý krok, každé slovo jejich prozrazovalo, že jsou vítězi, staří že jsou pokořeni, přemoženi — ucíťte to, vy staří, že jste pokořeni, přemoženi. Zde byl by každý stín jemnějšího citu nemístným, vždyť Baruška s Josefem vyhráli promyšlenou hru, a hráč, který vyhrál, ten se vždycky jenom směje.

I Kmoch, Baruščin otec, už o tom dostal zprávu, že se ve statku stěhujou, a už také sem se dostavil a pomáhal se mladým smáti. Šel ke starým Lojkovům, a s hladkým úsměvem vykládal, kterak vykonali moudrou věc, hospodaření že vždycky přináleží mladým, kteří mají obratnost, sílu; staří že si mají odpočinout, že už si zasloužili trochu toho odpočinku a kdesi cosi.

Starý Lojka na tu řeč sebral něco slov, jako sebeřeme z kapsy několik těch krejcarů, abychom někoho odbyli. „Já už se na tom pevně ustanovil,“ pravil, „a také svou vůli nezměním.“

„To také doufám,“ odpověděl Kmoch, „neboť k čemu by to bylo, ještě něco měnit?“

„On totiž pantáta Kmoch myslí, že teprva ode dneška víte, kam pěnkava nosem sedá a jak se zajíci nasype sůl na ocas,“ vmíchal se do řeči Véna. „To je draze zakoupená chvála, pantáto, musit zbaviti se statku, aby nám přezdívali moudrých. Za to, když to dovedeme, pak to jde, pak nás pochválí každý, kdo ani neví, proč se čimeřice prodává.“

„Myslíš?“ rozzlobil se Kmoch na Vénu. „Podívejme se, proč se čimeřice prodává! Vůbec měl jste tady, pantáto, prostořekou čeládku v domě a líbí se mně, že ji mladí odtud vyklidili. A ty,“ obrátil se k Vénovi, „asi tady také nejsi hřebíkem přibit a maltou zadělán, abys nemohl odtud. Podívejme se: Proč se čimeřice prodává!“

„Však mne odtud přece nedostanete, pantáto,“ chlubil se Véna. „Já tady s kmotrem Lojkou jsme se umluvili, že já nesmím odtud

z domu, a že kdyby na to došlo, on půjde a já tady zůstanu. Jeli pravda?" přisvědčoval si s Lojkou.

Kmochovi nezbývalo, leč pohrdnouti další rozmluvou, což také učinil; jen ještě jako mimochodem prohodil k Lojkovi, že by se takovým člověkem nezahazoval.

A to Vénu podráždilo. „Nezahazoval? Proto že by vás nikdo nezvedl, ani za tolik byste nestál! Jen si nemyslete, že já vás neprohlednul! Nazpaměť vás umím, berte to od které chcete stránky. Vida! Dostal sem dceru do statku jako slouha dceru za královnu, a dnes už má sto chutí, aby také seděl na trůnu! Nezahodil!" A podobně mluvil Véna, ač už Kmoch neposlouchal. Odešel zase k mladým, kdež se dívali na svět jinýma očima.

Dnes teprv jako by selka slavila svůj vjezd do statku. Kde se vzalo tu se vzalo: na dvůr vyvaleno pivo, vynešena rosolka; čeledínové vybízeni popíjeli, vejskali, smáli se, zpívali, tak že až lidé z vesnice se scházeli kolem dvora, do vrat se stavěli, někteří i na dvůr se postavili, jako tenkrát, když zvěst o smrti dědečkově je sem přivábila a oni si povídali o nebožtíkově životu.

Jako by tu dnes byl opět nebožtík — a on zatím starý Lojka stěhoval se na vejminek; či to také tolik jako býti nebožtíkem?

Dnes bylo, jako by Lojkovic statek nabýval staré tváře. Téměř po celý již rok odvykli sobě sousedé přicházeti do statku, jako druhdy činívali; dnes jako by si byli dali slovo, všecko tu bylo, aby byli svědky tohoto stěhování. Zdaliž na úlevu anebo na lítost starého Lojky?

A co náhoda nechtěla, i hudebníci sem se dostavili, aby památnost dne oslavili. Však nepostavili se k vejskajícím mladým, nýbrž k zamlklým starým a písničkami a strunami hleděli zotvírati jejich srdce. Postavili se u toho vetchého nářadí, vedle něhož seděli vetchý Lojka a vetchá jeho žena. Hráli tu, zpívali, jako by s vědomím, že se tak děje naposledy, a jako by dnešním dnem splatiti chtěli dluhy, projeviti vděčnost svou.

Teď byla osoba starého Lojky jako úplná. Po jedné straně Véna, to jako ta vtělená jeho kyselost, po druhé straně hudebníci, to jako ta vtělená jeho měkkost a bodrost mysli. Každý byl Lojkovi jako jedním křídlem a on na těch křídlech cítil se na tu chvíli spokojeným.

„To mě těší, hoši, že jste si zpomněli na starého Lojku, těší mě to," vyslovoval jim svou vděčnost. „Tuze mne to těší. Jen že už nemám tak pro vás místa, jako jindy a moje srdce vám málo stačí. Ale což hoši, budeme veselí, dnešní den oslavíme, aby nám nevyšel z paměti!"

A starý Lojka dal se jim vidět. Stará hostinnost vztýčila se v něm v plné síle, v plném sebevědomí, a takž ho měli ještě poznat tváří v tvář, nesfalšovaného, ryzého.

A když to tak viděli lidé stojící u vrat a na dvoře, dostávali starou kuráž, mládež přivtělila se tam, kde hudba zněla, kde písničky prozpěvovány a takž měl starý Lojka dnes ještě jednou potěšení, že viděl všecko na své straně, a u mladých že mimo čeledíny nezbylo živé duše.

To se mu líbilo jak náleží; jako by dávná krev kolovala jeho žilami, jako by na něm ještě záleželo, aby to trvalo déle, jako by ani nevěděl, že Josef jediným pokynutím může udělati všemu konec. Ale musíme dodati, že Josef tím kynutím neudělal všemu konec. Jako by neviděl to vše; vždyť to bylo, jako když ten, kdo vyhrál, hodí také nějaký ten krejcar třeba pod stůl, aby se neřeklo.

Ostatně chytrý Josef nebyl tak bláhový, aby neviděl, kterak by zavdal veřejné pohoršení, kdy by dnes starému Lojkovi bránil. Naopak, viděti měla celá vesnice, kterak vlastně novému vejminkáři není zle a kterak zlý jest jazyk, který tvrdí něco jiného. Viděti měla celá vesnice, do jaké míry sahá i pošetilost otcova, jak syn to veřejně i tajně dosud nazýval, a to všecko že mu jest trpěno.

Tak tedy bylo dnes na statku dvojí veselí: jedno jako doplápolávající oheň, a to u starých, druhé jako oheň vznícený, a to u mladých.

A to jedno veselí, veselí starých, dohaslo ještě téhož dne. Když večer se rozložil nad dědinou a nad statkem, a hudebníci odešli odtud, a staří vkročili do odlehlé síně, na svůj vejminek, bylo jim, jako by kolem nich i v nich zelo velké prázno, jež vyplniti nelze žádným zvukem. Ani posesknutí se jim nedařilo, ani srdečné slovo vůbec. A když se tu rozhledli, bylo jim, jako by duch dědečkův vcházel k nim a mluvil: „Já jsem z té mučírny vysvobozen, vy jste vešli do ní.“

To druhé veselí, veselí mladých, trvalo déle, do noci. Ti když vkročili do síní na statek, jako by slyšeli zavejsknout i ty stěny a

oni měli jenom tak zlehka přizvukovat, aby veselost byla úplná. A přizvukovali; vždyť jako by skřítek otvíral jim dvéře a mluvil: „Zde vcházíte jako všemohoucí -- nuže, vejděte!“

VIII.

Když se dověděl Franěk, že rodiče jeho bydlí na vejminku, zachtělo se mu domů. Na hanu jeho musíme říci, že ne k vůli rodičům, jimž už přivykáním dědečkovi byl odvykl, ale k vůli sobě, že se mu zastesklo po místě, kde s dědečkem si utvořil tak zvláštní obývání, že, jak myslil, na celém statku nic se mu nevyrovnalo.

Jak víme, toulal se nyní Franěk a sice v pravém slova smyslu. Ale mnohem podivnější jest, že rodiče nechali ho, aby se toulal, ano že později už ani se po něm nepídili, aby mu v tom překáželi. Z počátku starý Lojka se dověděl, že chodí s kalounkářem, s houslistou, s řitičáři — nechť chodí, myslil si, vždyť i tu doma byl neustále s nimi, ač nebylli u dědečka, a neškodilo mu to. Byl jaksi rád, že kalounkář, hudebníci a ti druzí zachovávají jakousi pří-

chylnost ke statku odměňujíce se synovi za to, co otec jim byl prokazoval. Pak zase o synovi slyšel, že jest u jakéhosi hajného a že se mu líbí v lese a v roklinách, a když hajný zkázal, že se tam dobře chová, nechal ho tam. Pak uviděl Fraňka u hajného foršt, a slyše, že to syn z Lojkova statku, pravil: „To můžeš býti třeba u mne." A tak avansoval Franěk ještě jako tulák; z tuláka bytem u hajného stal se tulák bytem u foršta.

A tu v těch lesích jako by byl zase našel, čeho pohřešoval z domova. Když si zašel do úskalin pokrytých smrčinami: všecky pohádky tu stály před ním, jako by seděl doma v některé té komoře. Až ho hrůza obcházela, až to na něho sáhalo v tom chladivém pološeru, právě jako doma, když za večera vypravovali o bílých ženách, o černých psích a o zakletých osobách.

Když to tak hodně na něho sáhlo, vzal nohy na ramena, šel z lesa přes pole a na hřbitov, zavolal si Stázu a teď ji vedl, aby slyšela s ním, co slyšel dříve sám. Cestou byl ji na to již připravil, aby prý se tuze nelekla. A cestou polní navštěvovali rozličné meze a jich obyvatele a tu již ztratili polovici bázně, a

cestou lesem ani třeba do oněch úskalin nedošli, jinde, třeba na pokraji, třeba u myslivny se jim zalíbilo, a takž ztratila se druhá polovice bázně.

A to bylo pro Stázu cosi nevýslovně pěkného a podivného, tato chůze do lesů. Od Bartoše hrobaře slýchala, kterak býval v lesích přepaden a kterak se ubránil. Od Fraňka slýchala, jak to tu na člověka sáhá, když zajde až do úskalin. A když sem s Fraňkem přišla, viděla stromy jako obry, slyšela šumot jako velkou řeku, cítila vůni, cítila chlad, malá její duše se otvírala a do ní vcházelo cosi velikého, neznámého; nebylo to tak usmívavé, tak jasné jako ten bílý den, jejž vídala od hřbitova, ale bylo to rovněž velikánské, neobsáhlé, že seděla vedle Fraňka něma a jako plna pobožnosti.

Ni jeden ni druhý neuměli to vyslovit, ale tolik věděli, že mají přece jakési slovo o tom v sobě. Jednou Stáza povídala, že si tu zazpívají: začali zpívat „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky —" ale sotva že to vyslovili, dala se Stáza do pláče a když se utišila, bylo jí, jako by slyšela nad sebou varhany; pak pravila, že by už jaktěživa a za celý svět nechtěla tuto zazpívat. A to se jim zdálo, jako by to byla vy-

slovila: na polích jako by přebývalo cosi, co zve do skoku a do zpěvu, tuto v lese však jako by přebývalo cosi, co zve k poslouchání, k mlčení, protože bude vypravovat samo.

To byl arciť pro Stázu rozdíl tak v nejvšeobecnějších rysech vyslovený. Ale jinak vcházela tu do světa nového, a přece se jí zdálo, že do světa příbuzného. Pravda, když vycházívala s Fraňkem od těch hrobů aneb z hrobů samých do polí, chápala se jí radost, veselost až ku podivu mocná, duše její zrovna s těmi skřivánky vyletovala a doletovala až tam do toho modra a do toho jasna. Ale když přišla sem do lesů, jako by částečně byla na hřbitově, mezi hroby, doma. Jako by seděla rovněž v čemsi, co možná nazvati hřbitovem; hrobem, ale bylo to tak velikánské, tak krásné, při vší uzavřenosti, při všem pološeru tak otevřené, tak volné, že duše její ač němá, přece cítila na sobě jakási křídla, že poletovala, vznášela se, a to brala i Fraňkovu duši s sebou, že poletovali oba.

Jinak zase bylo, když přestali poslouchati ten šum, když přestali dívati se na to veliké; když před jejich duší umlkal ten hlahol varhan a vyskytaly se věci drobné, snadno pochopitelné. Tu zavolání kukačky, tu krásný list kapradí, tu

mech, tu motýl, brouček, muška. Tu Stáza nacházela řeč, tu dostavovala se slova, na těch podrobných věcech nacházela zase sebe a tu by málem byla se opět dala do skoku i do zpěvu.

Tedy byl to svět pro Stázinu mysl velmi cizí, nový a přece nesmírně přátelský. Ačkoliv chodíval si pro ni Franěk a tedy měl jí býti jaksi průvodcem, přebírala úlohu provádění ona a prováděla ji znamenitě. Vodila Fraňka od stromu k stromu a každý ten strom byl jí jako zastávkou nějaké krásné myšlenky. Co nenacházela s Fraňkem potulujíc se na polích, to jako by se u těchto stromů hlásilo k ní, jako by volalo: teď je to pravé.

Každý z našich tuláků chodil si pro jiné věci de lesa, a teprv když jedna mysl s druhou se podělila o to, ce v lese našli, byl z toho les úplný. Franěk slyšel každého ptáka, viděl každého ptáka; slyšel každý šum, viděl každý pohyb větve, viděl veverku, zajíce, slyšel chrastit kroky srnčí a na vše to upozorňoval Stázu. Byl jako pátravý lesa sluch, a v hlavě jeho bylo jako nalíčeno na samé písně, na samé zvuky. Oko jeho bylo stále v korunách stromův, stále na číhané, stále na lovu.

Za to Stáza neustále mluvila: „Podívej se na tento petrklíč! Podívej se, jak krásný to šípek! Tady na blízku cítím ještě pozdní fialy. Podívej se, jak ten smrk má šedivý kabát, a jak bělounká je tam ta bříza. Hleď tuty jahody! Tady květou brusinky, to místo musíme si pamatovat. Tohle zasadím na hrob mamince, to je slzička panny Marie. Podívej se, jak už jsou ořešiny odkvětlé.“ A podobně mluvila.

Patrno, že mysl Stázina byla napjata na barvu, na květ, na pestrost. Jestliže v duši Fraňkově skákali a zpívali ptáci, v duši Stázině květly celé záhony, mihaly se nejkrásnější barvy, tekly potůčky s pomněnkami, vinuly se ostružiny. Jestli že duše Fraňkova naplněna byla krásou zvuku, duše Stázina zrovna květla. A když chodili lesem, dával jeden druhému: Stáza Fraňkovi květ, barvu, Franěk Stáze zpěv, zvuk.

Ale do těch úskalin a roklí také se dostali, také tam pobývali. Jen že zvláště Stáze se zdálo, že by tam nemohla proseděti každý den, že by se jí tuze zastesklo. Protože v té roklině nebylo zvuku nějakého, všecko mělo jako mlčení uložené, a zašustilli krok, lekal. Skalní stěny úzce proti sobě stály; kdy by byly měly rukou, mohly jen je vztáhnout a byly by

si je mohly potřást. A tyto skalní stěny šly mnoho do výše; na hoře jakožto strop jenom tenký modrý nebes pruh se klenul, to ostatní nebe bylo vyloučeno odtud. Kromě toho objevil se na hoře někdy větší pták s jakýmsi hvížďavým hlasem, a zavznělli ten hvízdot, lekal jako onen krok.

Což bylo doma, na hřbitově, v hrobě proti hrobu tomuto! Kdy by se jí bylo zastesklo v hrobě, ale nezastesklo se jí nikdy, mohla jen si sednout, anebo povstat a už viděla ostatní svět: ostatní hroby, rudě natřený kříž s plechovým Kristem, celé nebe, a to hned bylo veselo. Ale tady! Když se zastesklo, nic nepomohlo vstáti. Musili odtud odcházeti, musili sami svými kroky působit jakýsi šum, jakési chrastění, které mívalo tuto tolik lekavého v sobě.

A pak se někdy po skalní stěně kutálel malý kamének a to lylo slyšeti nad míru zřetelně každé ťuknutí jeho o hranu skalní. Aneb někdy vyhřívajíc se ještěrka shodila kousek hlíny a ta drobíc se a kutálejíc zašustěla rovněž spůsobem tajemným. Někdy větřík zahnal lístek sem z buků, které rostly tam nad roklí, a ten lístek třepaje se poletoval, jako by se chvěl a

nechtěl dopadnouti. Každý hlásek stával se tu hlasem.

Když si tu někdy usedli, ani se jim nechtělo mluviti slovy. Slovo se tu odráželo ode stěn, stěny mluvily jejich slovem, a to bylo sice veselé, ale přece to dlouho nesnesli. Protož obyčejně jenom šeptem k sobě mluvili, podle sebe sedíce, aby si ty stěny nerozhněvali. Ale nejednou se stalo, že i ty stěny počaly šeptat. Neboť padající po nich a třepící se hrudka jest také šepot, šustící k svému pelechu ještěrka jest také šepot a padající v chvění s hora lístek jest také šepot. A takýto nenadálý šepot byl s to, aby zarazil ten jejich, a tak častokráte ustali ve všem hovoru, pouze poslouchajíce, dívajíce se a za ruce se držíce.

K hlasitému slovu nejspíše se dotroufali, jestli že tam nahoře ty lesy také provozovaly nějaký hovor, jestli vítr jim rozvázal ústa a jestli ty varhany, které Stáza poprvé v lese uslyšela, měly obzvláště napjaté měchy. To se slovo snadno řeklo, to i stěny po něm tak nečíhaly, poněvadž měly s hořejším hukotem více práce, to i ten kamínek přestal šeptati, nebylo slyšeti šustot ještěrky ani drobení se kouska hlíny.

To jen hlasitý zvuk mohl obstáti a tu také Franěk a Stáza mluvili hlasitě.

Jinak po těch stěnách skalních táhly se ostružiny ve všelijakém spletitém přátelství. Místy vystřelila divizna jako by někomu naschvál. „Dostala jsem se až sem,“ jako by říkala. Na některých končetinách skalní stěny také zachytil se nešťastně jeden šípkový keř; tak se zachytil, že nemohl dolů ani nahoru a tak jenom visel zachycený nad neustálou propastí. Šťastněji vedlo se jedné bříze nad ním; ta rovně rostla vzhůru a několika pracně do skalní stěny zaraženými kořeny obstarávala si svou domácnost.

Ale jeden zvuk tu byl, který nikdy neumlkal a jenž neustále ucho příjemností napájel. Z jednoho konce skaliny totiž drala se tu na povrch voda jako stříbro čistá a naše roklina poskytla jí nejnižší svoje části, že si mohla v nich upraviti stružku. I upravila si tuto stružku co nejvlídněji, jako dobrá hospodyně. Kde to nejlépe slušelo, měla rybí oka, kde by se toho člověk nejméně nadál, měla jahody uschované a kde jen bylo možná, měla nějaký ten keřík, aby mu byla zrcadlem.

A tato stružka mnoho mírnila nedomácnost rokliny. Tato stružka dělala z toho kamenného

hrobu jako by půvabnou jízbu, která zvláště Stázu dovedla uvítat a pohostit. Také když řekl Franěk: „Pojďme do rokle“ — Stáza nejprvé si zpomněla na ty černé stěny skal, jenom spoře ostružinami, šípkovým keřem a tou břízou zmírněné, a tu jako by se teprva musila domáhat jakési odvahy. Ale brzy na to zpomněla si na tu spodem pohrávající sobě a laškující vodu, kterak tu u kamene se zastaví, tu s keříkem dovádí, tu celou domácností pomněnek protéká — a tu nedala se nikdy pobízeti dvakrát a hnedle na to slyšel Franěk: „Pojďme do rokliny!“

A tato roklina byla jako druhý chrám těch dítek. Jak víme, měli kapličky své nejprvé v polích, na mezích, nedaleko křepelčích hnízd. Tuto v roklině měli chrám nový, podstatně od tam toho rozdílný a přece jemu velice podobný. Rozdíl byl asi ten, že tam na mezi, na poli mysl se rozšiřovala, vylétala, tuto pak do své hloubky se zabírala. Podobnost pak v tom záležela, že tu i tam nabývala duše posily, odvahy a jak vůbec to nazvati chceme.

Tak se nyní život těch dvou mladých duší pohyboval. V hrobech začal, na polích si poskočil a tuto v lese zasedal a poslouchal. Tam

kde život končí, jejich život započal, tam kde život táhne se klíčícím kláskem za paprskem slunečním, jejich život si zavejsknul, a tu v roklině, kde život má jako svou ložnici s tichými sny, pouť jejich se pamatovala, aby zase se vracela k hrobům.

Jednou pravila Stáza k Fraňkovi: „Teď, co mne vodíš do polí a do lesa, málo doma na hrobech zpívám. Víš proč?“

„Proč?“

„Proto že moc myslím na tebe. Kolikrát jsem začala zpívat, ale tu mi napadlo, abych raději byla s tebou a že by to bylo lepší než zpívání. Jednou jsem chtěla zazpívat na hrobě mamince a tu jsi ty zavolal u brdlínkových vrat na mne, a já šla, jako bys ty byl moje maminka.“

Pak řekl Franěk: „A víšli ty, proč já tak pořád běhám s místa na místo?“

„Nevím.“

„Já všude hledám, kde by se to musilo tobě líbit a až to místo najdu, ukážu ti je, a pak se přestanu toulat. Ale u nás vím, že by se ti nelíbilo a proto už tě nechci k nám vodit.“

„A kde se ti dosud líbilo nejlépe?“ ptala se Stáza.

„U vás na hřbitově.“

„Tedy se mně tam také bude líbit,“ řekla Stáza.

„A nebo by se mně líbilo u nás, ale na vejminku, tam kde zůstával dědeček. Teď tam zůstávají moji rodiče!“

„Tam by se mně také líbilo,“ pravila Stáza. „Jen že tvůj bratr by tam nesměl být.“

„Můj bratr už tam není,“ řekl Franěk. „Ten je na statku a moji rodičové jsou na vejminku; ti jsou teď, jako býval někdy dědeček a to bych rád viděl.“

To bylo právě, když se Fraňkovi zachtělo domů, aby více odtamtud neodcházel, proto že si myslil, že nic nemůže vyrovnati se tomu, jako bydleti tam, kde býval dědeček, a to bylo na vejminku a na hřbitově.

Tedy šli domů, a bylo již slunce zapadlé, když přišli do Bišic. Když vkročili na náves, stálo tam mnoho lidí a všichni mluvili ukazujíce sobě směrem k Lojkovům. Tu sobě Franěk mimovolně připomenul lidi, kteří tenkrát přišli ke statku, když dědečkovi odzvoněno umíráčkem. A byli to skoro titéž lidé, i Véna byl mezi nimi.

Franěk se Stázou se zastavili, ukryli se v pološeru večerním, stoupli sobě za kmen vysoké lípy a poslouchali. Něco povídal rychtář, něco povídal kostelník Vaněk, něco povídal Véna, něco ti ostatní doplňovali otázkami.

„Vyhnali ho, vyštípali ho z vejminku,“ mluvil Véna. „Dobře tak, proč sestárnul, proč dal všecko mladým, proč se na ně lopotil, pro ně nespal, pro ně hospodařil — má z toho!“

„A jakž ho mohli vyhnati z vejminku?“ ptal se soused.

„Jak ho mohli vyhnati? Takhle ho mohli vyhnati. Řekli mu: jděte z vejminku, a bylo to. Či to vy sedláci vejminkářům říkáte jinak?“ šklebil se Véna.

A nyní to vysvětloval rychtář. Za mladou Lojkovou přišli jacísi příbuzní na den, na dva dni, ale pak se jim nechtělo ze statku. A aby mladí nemuseli je míti stále u sebe, došla sobě mladá Lojková k starým, nechtělili by prý přestěhovati se do komor vedle kůlny a vejminěk ponechati těm příbuzným. Na to řekl starý Lojka, nemáli nic více na srdci? A jestli ví, co je to, stěhovat se do komor a pro koho ty komory dříve bývaly? — Na to řekla Baruška, že to ví a když tam dříve mohlo býti dobře

těm muzikantům, jež on míval tak rád, že snad bude i jemu tam dobře a zasteskneli se mu, že si tam může ty muzikanty zavolat. Na to šel starý Lojka k svému synovi, a ptal se ho, zdali ví, co mu řekla mladá hospodyně? Že ví, řekl syn a opakoval otci vše, co byl tento slyšel od Barušky, protože si to byli mladí mezi sebou umluvili, co starému Baruška řekne.

„Nu a co pak ty, synu?“ ptal se starý Lojka

„Já myslím, že je ten byt pro vás dobrý,“ řekl mladý hospodář. „To přece vidíte, že příbuzné ženiny tam dáti nemohu.“

„A já tam mám bydleti s Vénou?“ smá se starý Lojka.

„Jak vám libo. Ale já mám za to, že to nejvhodnější příležitost, kterak by se náš dům mohl zbaviti Vény.“

Právě co si toto sousedé povídali, bylo slyšeti u Lojků bouchnouti vraty a od vrat běžel starý Lojka prostovlasý. Měsíc osvítil náves prvními paprsky, Lojka běžel zrovna k sousedům tuto shromážděným.

„Sousedé, pro boha vás prosím, půjčte mi sirku,“ volal; „já v celém domě nemohu najíti sirky, abych tomu synovi zapálil střechu nad

hlavou!“ volal Lojka a takto rukama neustále hledal v kapsách, jeli tam jaká sirka.

Bylo zrovna děsné podívání na ubohého starce a ještě děsnější bylo poslechnouti ho.

Nikdo ze sousedů neodpovídal. „Což pak mně z vás nikdo nepůjčí sirku?“ volal Lojka. „Fi, toť hanba! Já vám půjčoval každému, kdo kdy přišel, bez úroků jsem půjčoval — kdo z vás může říci, že jsem mu kdy nepůjčil, co chtěl? kdo chtěl dobytče, já mu půjčil dobytče, kdo chtěl potah do polí, já mu půjčil potah do polí, kdo chtěl žence, já mu půjčil žence, a já na vás chci sirku a vy mi nepůjčíte?“ A na to zaklel všecko svoje dosavadní přátelství.

Bylo všechněm bez výkladův patrno, že starému Lojkovi jako smysly se matou; někteří v útrpnosti brali jeden druhého za ruku, někteří i slzou počali ho litovati. Rychtář přikročil k němu a pravil: „Pantáto, kdy byste si snad ulehnul, ve spaní vás to přejde.“

Ale starý Lojka se vzpřímiv pravil: „Děkuju ti za radu, muži výborný. Myslíš, že sobě v komoře vedle kůlny mohu lehnout? Moh’ bych. Proč bych nemoh’? Když tam líhali muzikanti, dráteníci, kalounkáři, proč bych tam také nemohl ležet? Ale já to vím, proč tam nemohu

ležet — proto že by mně puklo srdce!“ A při tom tloukl sobě pěstí na stará prsa svá, jako by si je chtěl rozbit.

Toho opět uchytil se rychtář a pravil: „Nemusíte tam spát, pantáto; dejte mně ruku, já vás dovedu k nám a můžete sobě vybrati postel, kterou chcete.“

„To by bylo pravda,“ řekl Lojka, jako by se pamatoval. Ale hned na to dodal v trpkém smíchu: „Ale myslíte, že by tam také přišlo na mne spaní. Když by Lojka noclehoval ve vsi mimo svůj statek, mohl by také usnout? Nemohl by usnout! Já vám uctivě děkuju, kmotře. Ale já odtud nepůjdu. Když mi nechcete nikdo půjčiti sirku, toť by v tom byl čert, abych se tu nedočkal, až panbůh pošle síru s nebe na statek mého syna!“

A zvednul ruce k nebi a volal: „Pane bože, jen trochu té síry a jmeno tvoje bude velebeno na věky věkův!“ Volal to hlasem jako nějaký prorok ze starého zákona. Až hrůza každého obcházela, kdo tu poslouchal.

Pak zase mluvil obraceje tvář svou k sousedům: „Pán bůh neslyší a to proto, že já zrovna tak jsem ubližoval svému otci — jen že do komor jsem ho přece neposílal. — Jen kdy

by můj otec mně odpustil a modlil se se mnou, pán bůh by tu síru poslal!“ A vzlykal.

Zase pravil rychtář: „Neberte si to tak k srdci, pantáto, snad se váš syn umoudří a bude zase všecko dobře.“

„Ne k srdci brát? Už je pozdě, milý kmotře. Už je to tam tuze hluboko, ba až na samém dně.“ A tu opět se zdálo, jako by zase poněkud přicházel k sobě.

Za chvíli na to řekl: „Já vím, co by mi pomohlo pro dnešek a kde bych se vyspal. Kdy by mne někdo dovedl na hřbitov, k hrobu mého otce. Ale kde pak se kdo najde, aby mne tam dovedl? Nenajde se nikdo.“

„Chcete-li pantáto, půjdeme hned,“ pravil Véna, „já vás tam doprovodím a zůstanu s vámi, jak dlouho bude vám libo.“

„Tak, tak, tak, tak,“ mluvil Lojka a usmál se a divil se a v skutku dal se vésti Vénou směrem k hřbitovu. Skoro celé to skupení sousedů šlo ve vzdálenosti několika kroků za ním, provázeliť jej až na konec vesnice.

A Lojka s Vénou šli ku hřbitovu. Ale těsně za nimi až na sám hřbitov šly ještě dvě duše u velikém smutku a žalování: byli to Franěk a Stáza.

IX.

Opět svítil měsíc, když přišli na hřbitov, jako tenkrát, když tam poprvé přenocovali Franěk se Stázou v dědečkovu hrobě. Poněvadž hřbitov stál na návrší, zavanul časem teplý větřík a v dechu jeho zadrkotal na rudém kříži plechový Kristus, několik křížů menších zaklapalo svými rameny a někdy zavrzla rezavá dvířka, za nimiž kryl se nápis některého zemřelého.

Toto klapání ramen, drkotání Krista a zavrznutí rezavých dvířek bylo jediným neklidem, jejž dávali mrtví na jevo — jak málo toho proti tomu, čím na sebe doráželi živí!

Krom toho ovšem také běhal větřík po hrobech a zohyboval trávy a některé ty květy; ale tento neklid byl příliš málo důrazným, ba spíše k tomu se podobal, jako by byl jakýmsi dechem aneb oddechem.

Jak víme z počátku, nebývala tato hudba plechu, jenž představoval Krista, za večera dvakrát příjemná a lidé dávali se před ní na útěk, jako by se za nimi honil nepřítel. Ale z těch, kdo dnes sem vešli, nikdo si toho nevšímal; ani snad neslyšeli to, protože v jejich vlastní

duši ozýval se neklid mnohem prudší, nesouladný, drsný, tak že s ním se utíkali do tohoto podivného přístavu.

A tu starý Lojka, jakmile vkročili na hřbitov, objal jednou rukou to rudé dřevo kříže a druhou pozvedaje vzhůru a oči své upíraje na plechového Krista, jal se stěžovati, volati, láti, modliti se i proklínati zároveň. „Umučená ty hlavo,“ povídal, „ty jsi mnoho zkusila, ale tys neměla syna, aby ti byl krájel srdce kousek po kousku — já zkouším více. Tys neměl domova, ale proto že jsi ho neměl nikdy, nevíš co jest, musit opustiti domov; domov, jejž jsem poskytoval každému, kdo si ho přál a nemíti ho ani tolik, mnoholi jsem ho poskytoval — já zkouším více! Tys byl mladý, silný, když jsi zkoušel, ale ty jsi neměl šedivých vlasů a vrásek v tváři, ty jsi nezkusil, když nohy chtějí klesat a musejí chodit — já zkouším více! Ale ty jsi svoje útrapy podniknul dobrovolně; já ty moje zavinil, tamhle v tom hrobě dřímá svědek mých slov a činův mých — já zkouším více! A já jsem otce tvého prosil o něco ohně, jako seslal na Gomorhu a on mne nevyslyšel — což mám zkoušeti ještě!“

Na tato slova, pronešená s nesmírnou žalostí, jako by oněmělo na hřbitově všecko, jako by přizvukovalo Lojkovu hoři; jenom plechový Kristus ještě drkotal některou chvilkou, snad nechtěl se zhola bez výminky vpraviti v tento chod myšlenek.

Na to pravil Véna: „Kdy byste se, pantáto, dal přibit na kříž, jako tuhle Kristus pán, nemusil byste se více stěhovat. A já myslím, že by vám tam Josef pomohl, kdy byste ho požádal.“

Poněvadž sobě byl Lojka postěžoval a ponaříkal, ulehčilo se mu, alespoň ty husté mlhy se protrhávaly, v něž před tím byly myšlenky jeho zahaleny. Ale to jenom na chvíli. A v této chvíli sklesl u kříže, objímal jeho spodní část a snad že plakal. Ale netrvalo to dlouho. Pohleděl k nebi, porozhlednul se po hvězdách a uvidě měsíc v plném lesku paprsků, zasmál se náhle, smál se beze slov a v smíchu neustával.

Véna hledě tím směrem, kam Lojka se díval, pravil: „Pantáto, mne také měsíček šimrá paprskem pod nosem; já to nevydržím, dám se do smíchu!“ A smál se také.

„I ne, hochu,“ pravil Lojka. „Já jsem tolik rád, že jsem našel kamaráda. Podívej se na něj, nemá také domov, a jaktěživ jsem si toho ne-

všimnul ještě. Dnes mne ozářil zrovna duch svatý, dnes to vím, jako bych chodil s ním. Podívej se, každou noc musí tam nahoru do sloty a psoty a to se mně líbí. Jen bych věděl rád, jestli měl také statek, jestli ho dal nějakému Josefovi a jestli teď za to na vejminku! Podívej se, podívej se! To se mně líbí, že jsme dva, já tady na zemi a on tam na nebi — a jak se mně zdá, nejsou tam na nebi lepší než my tady na zemi.“

A smál se dále. Pak vstal a díval se za putujícím měsícem a pravil: „Počkejme, dejme pozor, mnoholi cesty urazí, zdali je dobrý na nohy.“ A tu se díval, jako by počítal měsíci kroky a smál se. Z tohoto smíchu šla větší hrůza, než z drkotajícího Krista, než z klapajících ramen těch křížův, jež stály vůkol.

Jak víme, šli za Lojkou sem na hřbitov také Franěk a Stáza pozdáleči. I nyní na hřbitově drželi se oba něco kroků opodál, tak že Lojka neměl o jich přítomnosti zdání. Když Franěk slyšel otce svého ještě na návsi, byl jako ztuhlý, nevěděl, co se děje, ničemu nerozuměl. Když ho slyšel zde mluvit u kříže onu podivnou modlitbu, trnul a chvěl se, neboť z ní tolik srozuměl, že bratr Josef jest všeho pří-

činou. Ale když slyšel otce, kterak se směje, nemohl se zdržeti déle a dal se do usedavého pláče. Od dědečkovy smrti tak neplakal.

Tu při něm byla Stáza a nevědouc sobě s ním rady, byla by se dala také do pláče, poněvadž pláč mezi dětmi bývá nakažlivý. Ale Stáza až dosud s dětmi nikdy neobcovala, Franěk byl jediným jejím společníkem a tedy to, co by jiné dítě rovněž strhlo k pláči, u ní mělo účinek jiný. Vídala a slýchala pláčů na hřbitově dost, ale zároveň vídala a slýchala, kterak ostatní lidé do toho pláče mísívají zpěv. A tu se v té malé její duši udál tento pochod dojmův: starý Lojka u kříže zdál se jí jako by mrtvolou, kterou Véna pochovává; Franěk zdál se jí jako těmi, kdož nad mrtvolou pláčou — tedy ona musila býti z těch, kdož nad mrtvolou zpívali. A také v skutku hned při pláči Fraňkově dala se do zpěvu:

Odpočiňte v pokoji,
věrné dušičky,
království nebeského
dědičky.

Bylo pláčem jedno i druhé, i ten pláč Fraňkův, i ten zpěv Stázin. Ale s obojím spojeno bylo cosi, co nelze vyslovit. Kdo by to

byl viděl a slyšel, otřásl by se, až do srdce to zařízlo. Na hřbitově teplý vítr, na nebi měsíc, u kříže drkotajícího zoufalý otec a opodál u chvějícího se kříže Franěk, který plakal na hlas a Stáza, která plakala zpěvem, slovy pak všecko k míru napomínajíc.

Starý Lojka tím jaksi od svých myšlenek se odvrátil a poslouchal. Byl jako na číhané, jako by byl pro sebe vypátral novou cestu a nyní se díval, máli po ní jít.

„Slyšíš, Véno, slyšíš?“ pravil k Vénovi. „Tu písničku jsem jednou slyšel u nás v síni, ale to byly při ní harfy!“

Čtenář si vzpomene, že to bylo při tanci o dědečkovu pohřbu, když ze síně při zvuku harfy a houslí náhle tuto píseň zazpívali Franěk a Stáza.

„Slyšíš, slyšíš?“ pravil opět za chvíli. „Já ani nevěděl, že to písnička tak veselá, když byly při ní harfy. A mně se zdá, že dnes nejsou při ní harfy!“

Ovšem že nebyly při ní harfy, doprovázelť ji hlasitý pláč vlastního syna jeho.

„A to se mně líbí, že tady na hřbitově tak to umějí. Prosím tě, doveď mne k těm muzikantům, ať zahrajou ještě. A kdy by ne-

chtěli, řekni, že jsi od Lojků, však oni zahrajou, neboť na Lojku se budou pamatovat, ačkoliv už nic nevládnu.“

A šel s Vénou několik těch kroků za zpěvem a pláčem, kde štkaje klečel Franěk a kde zpívajíc klečela Stáza. Když k nim přišel, Franěk objal jeho kolena a volal „Tatínku!“ Stáza umlkla.

„Tatínku?“ pravil Lojka. „Což jsem nepovídal, že mne tu poznají? Kde umějí zpívat a hrajou, tam znají starého Lojku. Tak alou, a hrajte ještě nějakou, ať si tady skočím!“ A nebohý ten stařec tady na hřbitově se tvářil, jako by si poskakoval a jako by mu bylo do tance.

A tu Franěk šoupaje se po kolenou, neustále objímal jeho nohy a u dojemném štkání volal: „Tatínku, tatínku!“

„Co se mně lepíš na nohy, jako namoklá hrouda, když já si chci zatancovat?“ pravil Lojka k Fraňkovi, jehož nepoznával. „To je ošklivý zvyk, a mohlo by se státi, že bys u mne přišel o diškreci.“

„Tatínku, tatínku!“ volal Franěk.

„Já už vím, já už tě poznávám. Ty jsi duch mého syna Fraňka a chodíš tady po hřbitově. Ale Franěk nejsi, ten se toulá za muzi-

kanty, které z mého domu vyhnali a to se mi líbí.“

„Tatínku, já to jsem!“ volal Franěk.

„Nejsi, proto že nemáš s sebou harfu, tohle zde není žádná harfa, to mně nenamluvíš. Ale kdy bys byl hodný, dovedl bys mne k Fraňkovi, já bych ho rád viděl i ty muzikanty, s kterými se toulá a toulal bych se také.“

„Já vás dovedu domů, tatínku,“ volal Franěk.

„Nedovedeš, já domů nechci. Ale z domova chci, jako můj syn Franěk, toulat se chci s hudebníky, aby o tom složili písničku a na trzích mne ukazovali, já že to jsem, já starý Lojka, který už nesmím mít v domě muziku, proto že můj syn ji vyhnal, který musím za muzikanty jíti až na trhy, proto že nemám, kde bych je uhostil. Dovedeš mne k nim?“

„Dovedu,“ řekl Franěk maně, aniž by věděl, co a proč to povídá.

„To se mně líbí,“ pravil Lojka, „a protože to bude dlouhá cesta, musíme si tady ještě trochu odpočinout.“

A sedli si na hroby; jako náhodou seděli starý Lojka a Franěk na hrobě dědečkově, Stáza na hrobě matčině; Véna stál.

Ale v tom ještě jeden k nim přibyl a když se k nim postavil, pravil: „Kdo pak to tu tak pozdě bouří moje nájemníky? Já jim poklid zaručil a nedám je burcovat!“ Pravil to dobrosrdečně, jako s humorem; byl to hrobník Bartoš.

„Muži dobrý,“ pravil Lojka, „hledáme nocleh, a kdybys nás tu nechal, můžeš si tu vedle nás sednout.“

Bartoš než sem k nim vkročil, slyšel, kdo sem přibyli, poznal po hlase Lojku i děti a seznal chvíli poslouchaje, oč se tu jedná. Nepotřebovalť tudíž nijakých výkladů, a hned se vpravil do situace.

„Jeli to všecka vaše bolest,“ pravil týmž hlasem, „můžete zde zůstat, jak dlouho se vám bude líbit; ale nebude se vám dlouho líbit.“ A přisedl k nim.

„Tak, tak, tak, tak,“ pravil Lojka, jako bývalo jeho obyčej, když nějaký přechod v jeho myšlení měl býti vyznačen. „Co myslíš, starý, kdo zkusil víc, já anebo Ježíš Nazaretský?“

„Vy, pantáto,“ řekl Bartoš, „a to proto, že nikdo z nás neví, co ještě musíte zkusit, ačkoliv už jste zkusil mnoho.“

Při slovech těch Lojka se zarazil, protože byla tak, jako by mu je vybral z duše, a on spíše očekával odpor.

„Ale já už nechci zkoušeti, hochu; a jestli pak víš, jak to udělám?“

„Já bych věděl,“ pravil Bartoš. „Kdy byste si lehl sem do té komory,“ při tom ukazoval na hroby, „bylo by po všem, ale k tomu nemáte právo a já vás tam ještě nesmím zavřít. Já bych vám pověděl, jak to uděláte. Vám neschází než abyste se trochu povyrazil.“

„Vždyť jsem si to myslil,“ řekl Lojka, „ty mluvíš truc doktora a buduli tě ještě chvíli poslouchat, nevím, jestli to dobře nedopadne.“

„A to uděláme tak. Já vás zejtra dovedu do blízké vesnice k Fraňkovi, jsou tam houslaři a harfeníci a to si můžeme vyhodit z kopejtka.“

I to bylo, jako by to vyňal z Lojkovy duše, a Bartoš to v skutku vyňal z ní, protože jak víme, před chvílí byl této Lojkou vyslovené žádosti neviděným svědkem.

„Čím dále tě poslouchám, tím větším zdáš se mi býti mudrcem,“ řekl Lojka s patrnou zálibou, i bylo patrno, že mu hrobník tuze trefil do noty.

„Ale proto že tam budem hejřit, musíme než se dáme na cestu, sobě odpočinout. Musíme se prospat, neboť pak se kolik nocí nevyspíme,“ pokračoval hrobník.

„Ty bys měl státi na kazatelně, muži dobrý,“ pravil Lojka a tuze se mu líbilo, co hrobník povídal. Tímto nepatrným chodem svých slov hrobník na tu chvíli v skutku zasáhnul Lojkovi do duše. Už to, že slyšel opakováno z druhých úst, co sám sobě před chvílí přál, a že tedy žádost svou ještě jednou v myšlenkách prošel, bylo mu na úlevu. Slova i výraz jeho pozbývaly onoho bolně trudného dojmu, jenž před chvílí ještě Fraňka dohnal k pláči, Stázu ku zpěvu. Ty děti nyní schoulily se mezi hroby k sobě a pohlížely jako z hnízda písklata na to, co se před nimi dělo; nerozuměly ani tomu, ale nemělo to více tolik hrůzy pro ně.

„Jestli myslíš, že se musíme vyspat,“ řekl Lojka jako by ještě odpovídal hrobníkovi na jeho vyzvání, „bude nejlépe, abychom si lehli a spali.“ A při tom hned jako by si lehal.

„Když jste se, pantáto, ženil, já byl na vaší svatbě,“ řekl hrobník. „A když nebožtík váš otec odcházel od vás na vejminek, povídal: „Kdy bys měl příliš starosti, že bys doma nemohl usnout,

přijď ke mně, u otce se vyspíš.“ A dnes jste k němu přišel, pantáto, a vyspíte se.“

Řekl to v skutku tehdáž otec a dnes poprvé přišel syn, aby se u něho vyspal. Šedivý již syn, u otce, který nebyl více mezi živými.

„Jen povídej, povídej,“ liboval si Lojka a spánek zrovna jako by mu již tížil víčka. Ještě některé slovo promluvil jako na podotknutí, neboť Bartoš začal mu vypravovati o mladosti, kterak to a ono provedl a za chvíli pozoroval, že mluví k Lojkovi, který již usnul.

Véna zůstal u spícího Lojky, Fraňka vzal Bartoš s sebou do domu a aby prý časně ráno šel do vesnice, o které právě mluvil, sám pak jako noční stráž vycházel chvílemi na hřbitov, aby se podíval, jak se Lojkovi vede.

Druhý den šli za Fraňkem k hudebníkům. Musíme to říci přímo, že Bartoš zamýšlel s Lojkou jakési prostonárodní léčení; zdali se mu podařilo, to ovšem na ten čas říci nemůžeme.

Ve vesnici v skutku našli Fraňka a našli tam hudebníky, po nichž se Lojkovi zastesklo. Sešlo se to všecko v hospodě a hudebníci hráli a zpívali a Bartoš o to se staral, aby všecko bylo veselo. Už sem pověst byla předběhla, co se na statku u Lojků událo a dle toho věděl

každý, že jest to nemocný Lojka, který tímto spůsobem nahražuje si domov.

Bylo to podívání bolestné na starce, kterak mysl svou, bez toho neklidnou, napájel těmi známými zvuky harfeníků a houslařů. Seděl a poslouchal, výraz jeho byl vážný, jako by přemýšlel, a slovo nevycházelo z jeho úst. Za celé chvíle ani sebou nepohnul, v očích jako by nebylo mrknutí, rty jako by se nemohly rozevřít. Člověk by myslil, že tato hudba starých známých ho rozčilí, rozveselí aneb roztruchlí. Ale nestalo se tak. Jako by držela jeho vnitřnímu rozčilení rovnováhu — on při tom byl zcela poklidný.

Franěk stál po celý čas vedle něho sedícího; starý otec jednou rukou jej držel kolem těla, druhou hladil jeho tváře a hlavu. A to činil po celý čas, jinak ani nepromluviv ani se nepohnuv. Jen aby nikdo nevzpomínal mu na domov, napomínal Bartoš hudebníky a nehudebníky.

Když se toho zdálo býti Lojkovi dost, vstal a pravil k hudebníkům velmi vážně: „Děkuju vám, kamarádi, a jak mi jen bude možná, zaplatím vám. Ale k nám Lojkovům nechoďte, já tam nechci bydlet. Já si to usmyslil tak, že

si udělám domov, jak se mi namane. Tady všude vás mohu k sobě pozvat, tady jsou lidé dobří a žádný neřekne: „Ne, udělej to jinak.“ Víte, já jsem tuze dlouho býval doma, na statku, málo kdy jsem si vycházel, a teď to přišlo na mne, musím vyjít, musím se poohlednout, trochu do světa jít, abych věděl, jak je jinde.“

A podobně mluvil; na to odcházel s Fraňkem z vesnice a hudebníci za ním, hrajíce skrz vesnici i pak ještě za vesnicí. A pak šli do jiné vesnice a tam bylo totéž. Jen že Lojka vtrhnul do té jiné vesnice hudebníkům v čele, tak že bývalo hned, jako když vesnici obrátí nohama vzhůru. Lidé vybíhali ze stavení na náves a když se kolem toho skupení shromáždili, říkali jeden druhému: „To je Lojka z Bišic, je na vejminku a teď takhle blázní.“

Brzy se po celém okolí roznesla ta pověst o Lojkovi, kterak v průvodu hudebníků chodí z vesnice do vesnice a sotva že to dořekli, tu již Lojka se ohlásil známými zvuky. A když lidé se sbíhali na náves a kolem něho, zastavil se a říkal: „Poslyšte, co vám budu kázat!“

Na to míval jako kázání o tom, kterak nocleluje s křivanem, kterak bloudí s měsícem,

měsíc že bloudí na nebi a on na zemi, kterak vstává s jitřenkou a kterak lišky mají doupata a kterak on nemá, kde by hlavy sklonil, jako syn člověka.

I po trzích chodil a k lidem mluvil a je prosil, jen aby ho domů neposílali a že se jim odmění za vše. Arciť někteří se smáli, někteří, kteří ho dobře znali, litovali a mnozí se pouze stavěli, jako by litovali.

Pak také zas chodil bez hudebníků a když přišel do některé vesnice na náves, ptal se, kde tu je jaký vejminkář, že se k němu podívá, anebo ten vejminkář aby k němu přišel na náves, že se o všem umluví, a podobně mluvil. Brzy náležel starý Lojka mezi potulné figury svého okolí, o nichž se mluví i nemluví, jimž se pousmějem i nesmějem, které dodávají té krajině zvláštního rázu asi jako orel lesu, nad nímž osaměle bloudí a nad nímž časem vydá zvuk, až to kostmi projede.

Tak vodil Franěk svého otce po místech, která znal z vlastního svého potulování.

Místy také vycházeli jim vstříc vážení občané, zvouce starého Lojku po přátelsku do svého stavení, vždyť býval Lojka nejznámější, nejváženější v celém okolí. Ale takové nabídnutí

Lojka nikdy nepřijímal, za všecko děkuje skroušenými slovy. „Do statku nejdu žádného,“ říkával, „děkuju vám, sousedé, tuze uctivě; když mně necháte místa tam, kde není váš statek, já toho mám dost.“

Byl-li kde ve vesnici kříž na návsi, Lojka postavil se vedle něho a když lidé počali se kolem něho sbíhat, ukázal jim na Krista: „Zde vizte toho!“ a pak na sebe: „Zde vizte mne! Tam ten nesl kříž jen jednou na tu horu, ale já ho nosím neustále! Ale jeho umučili katané, a mne umučil můj syn, protože jsem mu dal statek.“

Jinde zase volal: „Co se divíte, že chodím od vesnice k vesnici? Tu vizte člověka na kříži ukřižovaného: také světem chodil a nikdo ho nezastavil, co mne zastavujete?“

Také do lesa si zavedl Franěk otce svého a jednou je do známé rokle doprovodil houslař, jehož potkali pokraj lesa. Snad jaktěživa rokle nehostila podobné lidi, jako tenkrát, a snad jaktěživy se neodrážely od stěn skalních zvuky podobné jako tenkrát.

I starému Lojkovi bylo, jako by seděl v domácích komorách a poslouchal. Jen že tenkrát Franěk vypravoval svoje mladé zkušenosti

v té rokli, ve které ukazoval, kde přeletuje dravý pták, kde se táhnou ostružiny, kde visí zachycený šípek a kde ten potůček bublá, v němž ty modré kvítky rostou. A houslař hrál; to zas bylo těm skalám tak divné, že si to opakovaly jedna po druhé, jako by se chlubily svou pamětí a jako by se divily, co se tu děje.

A pak tu bylo po té hře a po tom vypravování ticho jako v hrobě. Když se ta šťastně zachycená bříza hnula, slyšel to i starý Lojka a díval se, co jí je. Když ještěrka vyhřívajíc se u keře na slunci, pustila kus kamínku anebo hrudku po skále, díval se Lojka, co se to stalo tam na hoře. A když u prostřed rokle třepetaje se zavátý lístek poletoval jako ta myšlenka, pohleděl Lojka vzhůru a divil se: „Odkud ty? Kde pak tebe dali na vejminek?“

A pak se stalo, jako by mu víčka slepil, že tuto usnul. Když se probudil, nechtělo se mu do vesnic, nechtělo se mu hudebníků a povídal, sem že by chtěl častěji. Mohl sem častěji, proto že lesník, u něhož po některý čas byl Franěk, přijal nyní také Fraňkova otce jakožto dobrého známého. A do té rokle vodili ho každý den, tam každého dne usínal nejsnad-

něji a když se probudil, vždy jako by nacházel zase kus sebe sama, jejž byl ztratil.

Skoro se zdálo, jako by se zámysl Bartošův dařil, ovšem po delším čase dařil. To však ještě v plné síle zbylo, že Lojka nechtěl o domově ani slyšet; ale zároveň nechtěl již slyšet, aby se toulal po vesnicích.

Lidé již nevypravovali, že bloudí po vesnicích; vypravovali, že bloudí v lesích.

X.

Starým Lojkou přibyla okolí bišickému stálá figura. Kdyby tam byl přišel někdo přespolní anebo cizí a ptal se, co tu nového anebo zvláštního, byl by se dověděl, že tu mají vejminkáře z velikého statku a s velkým vejminkem, který ale na statku býti nechce, toulá se i po lesích a bydlí na hřbitově u hrobaře Bartoše.

„To máte divnou a směšnou věc,“ byl by uslyšel, protože lidu často co bývá divné, bývá i směšné. „Snad by se dal raději přibit na kříži, než aby se vrátil do statku, v němž hospodaří jeho syn. Dříve také tak trochu třeštil, chodíval s muzikanty ode vsi ke vsi — takový

sedlák! Teď je trochu rozumnější, až na to, že nechce domů — blázen!“

„A dlouho už tak?“ ptal by se ten cizí.

„Už kolik let. Žena jeho ve statku bydlí, a o té říká Lojka: „Ta ať tam zůstává, ta toho zasluhuje. Je to věc divná a směšná.“ Tak byl by mluvil ten člověk domácí.

Tedy vidíme, že i nad utrpením utíkala léta a než jsme se nadáli, jsme o několik let staršími i s Lojkou, i Fraňkem i Stázou, i se všemi ostatními.

Po ten čas nejednou, pravda, pokoušel se Josef, aby se otec Lojka vrátil domů. Vysílal za ním čeledíny se vzkázáním, že s těmi komorami to tak zle a do opravdy nemyslil, a jestli že se vrátí, že může bydleti na vejminku. Ale takový čeledín nikdy nepořídil mnoho, protože starý Lojka při tom býval, jako když ho na břitvy béře, uši sobě cpal a i na útěk se dával, mimo to arciť věci divné svému synu vzkazoval, až těžko říci, zdali mu vše tak bylo vyřízeno, jak to vzkazoval.

Ale starý Lojka i čeledíny ze statku tak si vzal v nenávist, že přišelli kam do vesnice, byla první jeho otázka, nečíhajíli tu na něho z Bišic. Potrvalli po několik dní ve vesnici,

zrovna stráže rozestavoval, aby v čas ještě mohl se dáti na útěk, kdy by čeledín se blížil.

I stalo se v jeden čas, že v několika vesnicích hned za sebou čeledínové za ním přicházeli, že mu mladý hospodář vzkazuje, aby mu déle nedělal v světě ostudu, aby ho nepřiváděl zbůhdarma do řečí lidských.

Tu se starý Lojka rozlítil náramně. „Jen ať přijde ke mně sám, já mu to povím, jakou mu dělám ostudu,“ pravil a od té chvíle vyhýbal se vesnicím a bydlel nejraději u Bartoše na hřbitově.

Nevím jak se to stalo, zdali tomuto vzkazu rozuměl Josef tak, aby přišel osobně k otci, ale stalo se, že přišel na hřbitov i se všemi čeledíny, kteří vůbec kdy mu měli co vyřídit. Jak to starý Lojka uviděl, byl jako bez sebe, zavřel se do kostnice k těm hnátům a lebkám, jen aby nikoho neviděl a s nikým nemusil mluvit.

Tenkrát Josef hlasitě volal na hřbitově, aby otec vyšel, aby se vrátil, ano že bez něho domů vrátiti se nemíní, že déle trpěti nebude, aby zbůhdarma byl roznášen po lidských ústech a že neli po dobrém násilím ho domů přivede.

„A kterak to chcete učiniti?“ ptal se Bartoš, který se byl zatím objevil na prahu stavení.

„Že dám dvéře vypáčit," odpovídal Josef.

„Jak to?" tázal se klidně Bartoš.

„Však abyste to věděl," pravil Josef Bartošovi; „vy jste toho všeho příčinou, a já to déle trpět nechci. Vy mého otce schválně zdržujete, abyste z něho měl užitek, vy i bratra mého schválně poutáte k té poběhlici —"

Dále Josef nedomluvil. „Kdo že je Stáza?" ptal se Bartoš Josefa a při tom se rozkřiknul tak hrozně, že čeledínové, kteří stáli u Josefa, o několik kroků couvli. Ale sotva že Bartoš tato slova pověděl, měl již Josefa pod rameny, vyzdvihl ho do výše a třepetaje jím jako hračkou, pokračoval: „Na kaši rozmačkám každého, kdo to ještě jednou řekne." A dle toho, kterak Josef v jeho rukou blednul a jako bezmocný dal sebou třásti, bylo viděti, že to myslí do pravdy a že to na vlas dovede vyplnit.

Ale v málomocnosti své počal býti Josef odvážlivějším, spoléhaje se na čeledíny své. Když ho totiž Bartoš z rukou vypustil zase na zem, zvolal na ně, aby bez prodlení vypáčili dvéře u kostnice a starého Lojku vyvedli.

„I proč pak ne? proč pak ne?" pravil Bartoš hlasem zase zcela klidným, jako by před okamžikem ani byl nehrozil, že bude dělat z lid-

ského těla kaši. A postavil se ke kostnici před dvéře.

„Vylomte dvéře!“ rozkazoval Josef, vida, že čeledínové se nechtějí míti jaksi k práci. „Sud piva tomu, kdo je vylomí!“

A když čeledínové do pravdy se rozběhli, aby dvéře dobyli, Bartoš tak jako by ničeho ani neslyše, pouze rukama pohnul, řekl „Vari!“ a již dva z nich leželi na zemi a bědovali, jako by si chtěli objednat hroby. Ostatní čeledínové ani nedoběhli k němu, ihned se obrátili a úprkem hleděli, kudy nejkratší cestou dostati se ze hřbitova.

Josef počal spílati a hroziti.

„Není všecko za sud piva,“ pravil Bartoš a smál se, posmíval se vlastně.

„Však to bude lacinější,“ horlil Josef; „až sem na vás přivedu půl vesnice, budete mluvit jináče.“

„Nepřivedete,“ pravil Bartoš a posmíval se dále.

„Až úřadům udám —“

„Neudáte, nic neudáte, leda byste udal sebe,“ pravil Bartoš. „Myslíteli však, přiveďte, udejte, ale vy se na to vyspíte, a já se také na to vyspím.“

„Však uvidíme, až povím, kterak podporujete tuláctví, rozvádíte rodiny —"

„Aj aj, sedláku, dobře to umíte nazpamět. Ale já vám pravím, že až přijde ten půl vaší vesnice i s celým tím úřadem, že budou odtud zrovna tak couvat, jako nyní couváte vy. Tak já že tedy rozvádím rodiny? Tam vizte ty dvéře u kostnice, koho kryjou — já že ho od vás rozvedl? Já snad byl tím znamenitým synem, který otce snížil pod posledního čeledína, který málem ve stáji mu vykázal byt, který tak dlouho ho píchal, až ho z domu vypíchal, o chleb i o rozum připravil — ó prosím, jen sem přiveďte tu vesnici a ten všechen úřad, já jim před vámi posvítím, jaký znamenitý jste sedlák, jenž na místě srdce synovského si zasadil do prsou selský nemrav, a jest i zlosynem, protože otec jest na vejminku!"

Tak a podobně mluvil Bartoš a při tom tisknul Josefa tělem svým ze hřbitova. K tomu tisknutí nebylo mnoho třeba, zahrávalť si Bartoš s ním jen; ale hůře bylo, že Josef cítil, kterak i před čeledíny i před Bartošem stává se směšným, a to jeho hrdosti zdálo se býti nesnesitelným. Ale nebylo nic naplat. Musil ze hřbitova s nevyřízenou, musil o to dbáti, aby zrovna

nemusil se dáti na útěk, což by bylo ještě směšnější, než toto couvání, při němž Bartoš alespoň tolik mu ponechal zdánlivé volnosti, že se mohlo zdáti, jako by couval dobrovolně. Josefovi tedy nezbývalo, leč couvati s hrozbou.

A žeť už byl v nešťastné ráži, usmyslil si, že hrozbu vyplní. Když se vrátil do Bišic, svolal sousedy a kde kdo byl, a vyzýval je, aby s ním šli pro otce, kterého Bartoš vězní v kostnici a kterého vydati nechce.

Tento výrok byl sice k pravdě nepodobný, protože Bartoše tuze dobře znali, než aby cos podobného uvěřili; ale přece přiměl je Josef k tomu, že s ním šli, jednak ze zvědavosti, co se díti bude, jednak že myslili, že snad by otec a syn přece se usmířiti mohli, když syn teď tak o to stál; a taková věc stojí za to, aby člověk byl při ní alespoň svědkem.

Táhli tedy z Bišic, a v čele jich Josef, ku hřbitovu, že se mohlo podobati, jako by nesli někoho ku hrobu, kdežto oni šli pro člověka, aby ho od hrobu odvedli do domova.

Když přišli ke hřbitovu, sousedé zůstali opodál, Josef šel do předu k hrobařovu stavení a volal: „Bartoši, už jsme zde, vydej mi otce!“

Bartoš vyšel ze stavení, kteréž mělo dvéře také do polí, zastavil se před prahem a vida vskutku půl vesnice za Josefem, tázal se jako žertem: „Jdete mne navštívit, sousedé? Těší, mne, těší, ale musíte jeden po druhém, protože najednou ke mně se nevejdete.“

„Pro otce mého si jdeme, však já ti dokážu, hrobníku, že umím slovo držet,“ mluvil Josef.

„Pro otce? Tam ho máte,“ pravil Bartoš a ukázal jako na celý hřbitov.

„Otevři kostnici, hrobníku,“ přikazoval Josef.

„Nebude třeba,“ mluvil hrobník, „tamto jest tvůj otec,“ a ukázal ku velkému rudému kříži, u něhož stál prostovlasý starý Lojka, v rukou maje lidský hnát, jejž sobě byl vzal z kostnice a rozhlížeje se po těch, kteří ku hřbitovu se blížili, jako by jim říci chtěl: „Hlavu mu rozbiju touto zbraní, kdo se ke mně přiblíží!“

Zarazili se všichni, kdož to viděli, i Josef se zarazil. Šedý stařec mezi hroby, levici maje kolem velkého kříže, na němž ten starý plechový Kristus, v pravici lidský hnát, jako by jím chtěl brániti ty mrtvé, k nimž dobývali se živí!

„Co jste přišli viděti?“ počal starý Lojka slovy písma. „Synali znamenitého, který před vámi slíbil, že mne bude nositi na rukou a pak mne donesl až do těch komor, které já měl pro žebráky? Tam ho vizte, jest mezi vámi! Či jste přišli viděti otce pošetilého, který vás druhdy svolával k hostinám, s vámi tančil a se veselil? Tu vizte mne, stojím pod Ježíšem ukřížovaným, ale na hostiny více nemám, nezbyla mi leč tato kosť, a do té se nikomu nechce. Či nevěříte, že starý Lojka už přestal býti pohostinským? Ó, mohl bych vás častovat, ale nechutnalo by vám, leč kdo jako já jste na vejminku a syn a ta jeho žena vám vyměřili dvě komory, které bývaly pro kalounkáře, dráteníky — však to víte!“

Mezi sousedy, kteří sem přišli, byl také rychtář a ten pravil: „Pantáto, nebydlel byste v těch komorách; Josef vám slibuje, že bytu vašeho na vejminku se netkne.“

„Hm, hm,“ zasmál se Lojka, „a vy mu věříte? Tomu člověku, který šel na mne jako nepřítel, až mne oloupil o všecko? O hospodářství, o vážnost před čeledíny, o lásku k dětem a o tu poslední píď, na kterou jsem kladl hlavu? Kdy by to přísahal u tohoto kříže a ruku kladl

sem v bok umučeného Ježíše, já bych mu řekl: „Lžeš!“

Na to nikdo více nemluvil. Sousedé viděli, že by vše bylo marné a Josef snad že viděl, že by každým dalším krokem otce jen více pobouřil. Jen tak mezi sebou některé slovo že promluvili.

A za chvíli povídal skoro měkce, jako by mu bylo do slzí, Lojka: „Což pak jsem vám ublížil, sousedé, že jste se spojili s tam tím? Vždyť já se vám všem vyhýbám, nepřekážím nikomu, nežebrám ničeho na vás, zalézám jako sysel pod mez, kolik let neslyšíte moje slovo, trpím, a mlčím — což vás to bolí tak tuze, že jdete na hřbitov na mne, jako na divokou zvěř?“

Tato řeč spůsobila sousedům lítost, cítili, že neměli se podat tak snadno vyzvání Josefovu; starý Lojka že více šetrnosti zasluhoval, než aby sem dali se vést jako na podívání, jako když chceme něco viděti, co nebývá viděti často. I Josef cítil tuze dobře, že je vyzval k úloze nevděčné a proto snažil se nyní zřetel všech odvesti i od otce i od sebe a obrátiti jej na hrobníka; na něm, myslil, že jest čas, aby se vymstil a počal mluviti tak, jako by vlastně

Bartoš byl všeho příčinou, co se stalo, a jako by Bartoš jediný zdržoval otce, že nevrací se domů. A tu opět začal hrozit úřady, nepomohouli sousedé otcovi z Bartošovy moci.

Tenkrát odbyl Bartoš Josefa vtipem a vtip ten byl vlastně největší ranou. „Nemyslil jsem,“ pravil k Josefovi, „že se dáte za obecního posiláka k úřadům, pokud jím jest Véna. Ale to už tak náleží k vašemu hospodaření: vyženete ze stavení posiláka a stanete se posilákem; však se toho ještě dočkám, že budete kalounkářem.“

Bartoš jak víme daleko pro odpovědi nechodíval a míval smíšky na své straně. Tím se stávalo, že každý prohrál, kdo se s ním pustil v zápas, ještě dříve, než se zmohl na odpověď. Kdo Bartoše slyšeli, už nečekali, kterak se bude bránit soupeř; byli přesvědčeni, že každý, kdo si s ním něco začne, jistě bude bit, nechať pěstí anebo slovem.

Tak se dali sousedé i tu zrovna nahlas do smíchu, dívali se jeden na druha, obraceli se na zpáteční cestu k Bišicím a cestou si úsměšně povídali, že chce býti Josef posilákem anebo kalounkářem.

Nepořídil tedy Josef ani tenkrát; naopak, stal se sousedům nejen pro nevážnost svou

k otci nenáviděným, stal se ještě více směšným, a to byla věc, které se bál nejvíce.

Ale neubál se.

Jakmile nyní ze stavení paty vytáhnul, děti na návsi počaly hráti sobě na posiláky a na kalounkáře; kde se lidé potkali, povídali si o posilácích a o kalounkáři. I mezi čeládkou to slyšel. I když stál v kostele, najednou jako by včela letěla kolem jeho ucha, a on slyšel šeptati o kalounkáři a posiláku. Slyšel to, i když o tom nikdo nevypravoval, ač to bylo málo kdy. Když přišel do hospody, bylo mu, jako by právě byli přestali mluvit o kalounkáři a když se mu chtělo domů, váhal proto, že si myslil, kterak, až odejde, počnou hned mluviti tam, kde před ním přestali — o kalounkáři.

Bartošovo slovo zaletělo z Bišic i do vůkolí, zaletělo do městysů na trhy. Slyšel to na polích od dělníků, slyšel to na silnici od cestáře, který pojednou si vzdychnul: „Ach bože, kdy zas tady pojede kalounkář; jak rád bych si koupil tkaničku, která se mi tuhle přetrhla!“ A cestář při těch slovech odkládal kladivo, přestal tlouci kámen a díval se na Josefa. Snad i jindy na něho se díval, když šel kolem; ale jindy si toho Josef nevšimnul, tenkráte to viděl.

A tak viděl a slyšel posměch všude, kdekoliv se octnul. Nejosudněji pro něho vydařila se věc, když jednou kalounkář přišel do Bišic a, protože už nesměl více k Lojkovům do statku, rozložil zboží své na návsi. Tu když bylo kolem něho nejvíce lidí, přišel Véna a pravil: Kterak se můžeš opovážit přijít k nám na náves s kalounky, když máme kalounkáře v obci?“

Ti kdož stáli kolem, tato slova uvítali s hlasitým smíchem, zrovna s jásotem, děti se rozběhly po návsi, pokřikovaly: „Kalounkář“ a ti nejpovedenější šli před Lojkův statek a křičeli: „Kalounkář je zde, hrajme sobě na kalounkáře!“ A každý kluk chtěl býti kalounkářem.

Věc tato na pohled nepatrná dozrála tak daleko, že Josef už ani nechtěl vycházet ze stavení a nevycházel. Véna stoje na návsi pokřikoval na lidi, kteří šli kolem Lojkovic statku: „Tam nikoho nevpouštějí, a sedlák nesmí ven — jen pojďte sem: máme kalounky dobré!“

Věc tato napohled nepatrná roznítila Josefa tak, že s nikým ve vsi nemluvil, zdálo se mu, že mluviti nemohl. Lojkův statek stal se terčem posměchu, rozpustilého vtipu. I jakýsi popěvek koloval pod jmenem „kalounkářská“; když který

z hudebníků zavadil o Bišice a umění svoje rovněž na návsi jal se provozovati, shlukli se v malé chvíli vejrostci kolem něho a chtěli, aby jim zahrál „kalounkářskou". Později byla „kalounkářskou" každá písnička, bylli na blízku Josef. Dávali sobě hráti „kalounkářskou" jeden přes druhého, ač každá ta píseň byla jiná.

Tak se stalo, že Josef jednou přišel k své ženě a pravil: „Baruško, nemůžeme v Bišicích obstát, já statek prodám, my se odstěhujeme." Nebylo pochybnosti, myslil to do opravdy; však Baruška ani nesnažila se, aby ho od úmyslu zvrátila. Tedy najít se kupec, a Josef Lojka byl by se z Bišic stěhoval.

Nedlouho na to vypravovali si Bišičtí, že kalounkář se chce stěhovat; Véna měl jednou na návsi celý výklad, kterak i ten kalounkář, jenž tomu pravému ukázal dvéře, nyní každý den se po těch dveřích ohlíží, kterak už má všecko zboží v rancích a kterak mu brzy zahrajou „tu jeho" na rozloučenou.

V ten čas se stalo, že přišel hrobař Bartoš do Bišic na návštěvu a že šel rovnou cestou k rychtářovi.

„To jsou k nám hosté," pravil rychtář, „snad nám nejdete brát míru?"

„To právě ne,“ řekl Bartoš, „ale chtěl bych vzít do ruky rýč, abych mohl čímsi hnout.“

„Nu sedněte, sedněte,“ pravil rychtář.

A Bartoš počal: „Vy jste Fraňkův poručník, milý rychtáři.“

„Jsem, jsem,“ dokládal rychtář.

„A peníze, které Franěk dědil po svém dědečkovi, dal jste mně uschovat?“

„Dal, dal; snad mi je nechcete přinést. To by byla hezká věc, co pak bych já si s nimi počal? Kdež pak mohou býti lépe uschovány než u vás?

„Chci vám je přinést; jsou u mne dobře uschovány, ale jsou mrtvy jako všecko, co u mne leží. A ty peníze nemusejí být mrtvy.“

„A jak je chcete oživit, milý Bartoši?“

„Inu tak. Já slyšel, že Josef chce prodati statek.“

„A toho vy jste příčinou, milý Bartoši.“

„Jsem, nejsem. Jenom to mně povězte, chceli Josef prodati?“

„A vy byste chtěl koupit?“

„Ne já, ale vy byste koupil, rychtáři.“

„Já že bych koupil Lojkův statek?“

„Vy, jakožto poručník Fraňkův, za peníze Fraňkovy a pro Fraňka. Nebudeli se něco do-

stávat, můžete zatím založit, anebo může dluh zůstat na statku, Franěk jest mladý, zahospodaří to. Mimo to má na statku svůj podíl — stlouklo by se to.“

Rychtář počal přemýšlet. „Hm, stlouklo by se to, snad by to mohlo být.“

„Jen chceli prodat?“

„To bych já se od něho dověděl. Pozval bych ho sice k sobě, ale jeho nyní žádný člověk za žádnou cenu nedostane z domu, čehož vy jste příčinou. Došel bych k němu.“

„To ne, rychtáři, to ne: on by musil pro vás poslat. To musíme tak zařídit, ne že my stojíme o statek, ale že Josef stojí o to, aby byl prodán.“

„Neříkají vám nadarmo „moudrý hrobař,“ zalichotil mu rychtář. „Ale upřímně, milý Bartoši, vašemu záměru posud nerozumím.“

Bartoš byl rád, že na něco připadl, nač ještě nikdo nepřipadl, a že rychtář to zrovna tak zřejmě praví, kterak tomuto jeho vyptávání podkládá důmyslnější záměr.

„To jest tak,“ vykládal Bartoš. „Starý Lojka do statku se více nevrátí; o tom jste přesvědčen?“

„O tom jsem přesvědčen,“ dotvrzoval rychtář.

„Dokud totiž na statku jest Josef —“ dokládal Bartoš.

„Dokud tam jest Josef?“ tázal se rychtář, jako by opět nechápal zámysl hrobařův.

„Myslím totiž: zdali by se starý Lojka vrátil na statek, kdy by tam Josef více nebyl?“

„Kdy by tam nebyl? To se mně líbí, to by mohlo být.“

„A kdy by tam bylo vše zařízeno, jako druhdy bývalo, Lojka aby poroučel čeládce, v komorách aby bylo veselo jako bývalo, Lojka aby mohl bydleti na statku, aby byl hospodářem i dle jmena i dle skutku. Franěk aby byl z dobré vůle jeho přání poslušen, při tom by stal se z něho dobrý hospodář — nemyslíte, že by se starý Lojka mohl tím způsobem uzdravit?“

Ten návrh se rychtáři zalíbil.

„Neuzdravíli se ještě, jaká pomoc? My dělali, co jsme mohli; alespoň Franěk nabude stálého zaměstnání, a pro starého Lojku odpadne příčina, proč by se dále soužil.“

„Hrobníku, čím více o tom přemýšlím, tím více se mi to líbí. A já jsem skoro přesvědčen, že se Lojka uzdraví.“

A rychtář si mnul ruce a řekl Bartošovi: „Také toho byl byste příčinou.“

Zařídili to tak, že ještě téhož dne poslal si Lojka pro rychtáře, že se smluvili o cenu statku, jejž rychtář kupoval pro sebe, že za několik dní napsána smlouva a že brzy přinesl hrobník Fraňkovy peníze, jimiž statek z velké části zaplacen.

A tu rychtář chtěl, aby Bartoš také za svědka se podepsal na smlouvu. Leč Bartoš podpis svůj docela odepřel, bálť se, že by Josef slyše, že snad on jest všeho příčinou, v poslední chvíli ještě smlouvu odvolal, kterážto domněnka nebyla prázna vší podstaty.

A tak se stalo za nedlouho, že z Bišic stěhoval se Josef, nemoha pro posměch vydržeti na statku, na němž vedle něho nemohl obstáti nikdo, ani vlastní otec. Stěhoval se, aniž by se byl rozloučil se sousedy, jako by se všemi od jaktěživa byl žil v nepřízni. Stěhoval se časně z rána, kdy myslil, že ještě všecko spí, a kdy tedy nejsnadněji ještě mohl ujíti posměchu, poslednímu posměchu.

Ušel mu na ten den. Odstěhoval se do končin, kde ho neznali. Posměch ovšem se ještě jako prach za ním zvedal, když poznali,

kterak jim ujel. „Kalounkářskou“, kterou mu chtěli zazpívati na odchod, zpívala pak rozjařilá mládež bišická dlouho na večer a před statkem dlouho do noci.

XI.

Na hřbitově u Bartošů, tedy vedle hrobníka a Stázy, byli starý Lojka a Franěk. Vedli pohromadě malé hospodářství, Franěk obstarával vše mimo dům, Stáza v domě.

Franěk a Stáza dospěli k létům, kde život propuknouti chce v skřivančí písně. Kam takové oko pohledne, poupě vyrazí, růže rozkvěte. Nebe oděno jest v jasné modro, každá hvězda zná mluvu nějakou, každý měsíčný paprsek přináší poselství. Země oděna jest v zeleň a ta zeleň jest plna naděje, ptáci o ní prozpěvují, lesní listí o ní šumí. Den se svým světlem vkrádá se až hluboko do noci, a noc se svou zlatou mluvou pološera vkrádá se až do samého dne. Mladá srdce se potácejí mezi bděním a sněním, tušení a nejistota dělí se o ně, tušení radostí, nad něž není, nejistota, jež jest z polovice jistotou; proto jest svět tak krásný.

Jednou seděla Stáza na hrobě své matky; nezpívala ani jí ani jiným „Odpočiňte v pokoji.“ Ale zastesklo se jí, nevěděla proč, a pak si ten stesk přetlumočila tak, že jest jí bez matky smutno. A byla by nejraději vykopala vedle matčina hrobu hrob nový, aby si lehla do něho, nikoliv co mrtvola, nýbrž aby opět zaťukala na matčinu rakev a pověděla tam cosi, co sama sobě ještě neřekla.

Tenkrát přišel Franěk k ní a když u ní stál, byl poprvé v nesnázi o slovo. Všecko, co jí říkal dosud, nestačilo; chtěl říci mnohem více a proto neříkal ničeho.

Jitro života před ním střelo své červánky, měl duši plnou jara, plnou mízy a krásy a když to chtěl říci, sklopil oči, měl jazyk jako dlouhou žízní zprahlý. Měl duši plnou záře a když ji chtěl rozevříti v plném jasnu, měl v oku slzu.

A když tak dlouho stál a slova nenacházel a přece mluviti chtěl, nic jiného nenašel, leč že se zeptal: „Stázo, ty teď nezpíváš.“

Stáza se těmi slovy zachvěla, pohledla na něho a pak hleděla do země; na něho pohleděla s leskem, jaký dosud v jejím oku neviděl, s teplem, že až se mu prsa oužila a otvírala. A když k zemi pohledla, nezvedla svých

zraků více, ale na její prsou bylo patrno, že ten lesk i to teplo zvedá celou bytost její.

Fraňkovi bylo do smutku; slova, jež řekl, nelíbila se mu a slova jiná nenacházel. I Stáze bylo do smutku, protože nenašla slov vůbec nijakých, nýbrž za chvíli s tváří na celý hrob se vrhla, tvář rozpálenou v jetel z rovu pučící nořila, vzdech táhlý z prsou se jí vydral a pak rychle se vzchopila a aniž by na Fraňka pohledla, odběhla.

Snad že teď to konečně řekla matce své, co říci jí chtěla.

Franěk sotva že troufal si pohlednouti za ní, kam odbíhá, a dokonce netroufal si zeptati se, proč odbíhá. A sedl zrovna na to místo, kde ona před tím seděla, jen že díval se k brdlínkovým vratům, a tu vzpomněl si, kterak poprvé přišel na hřbitov s dědečkovou mírou. A pak si vzpomněl, kterak s ní spal v dědečkovu hrobě, jak se tulili k sobě a nyní se toho zarazil, jako když ho do srdce bodne.

A pak již Stáza a Franěk vyhýbali se sobě. Vlastně hledali se, ale když se měli najít, nenašli se a když se nenašli, byli smutnými a hledali se znova. Ti, kteří vyrostli jako dva stonky vedle sebe, poznali teprv nyní, že jsou

vedle sebe, počali se oddalovat jeden od druhého, aby opět toužili k sobě.

Když večer Stáza pracovala v světnici, jistě tam nebyl Franěk a bloudil někde pod okny anebo za hřbitovem, v polích, snad i v lesích, bůh ví kde. A jestli že byl ve světnici Franěk, Stáza raději byla by se položila vedle kostnice, než aby byla s ním zároveň a opět pohleděla do jeho očí tak jasně a tak teple.

A přece zase někdy, když náhodou se sblížili k sobě, bylo jim, jako by nebylo ve světě štěstí většího nad podobné přiblížení se, tak že čas měřili dle toho, kdy posléze se viděli — ač bydleli pod jednou střechou.

Když to, co tuto vypravuju, spozoroval hrobař Bartoš, pravil k Fraňkovi: „Dnes už nebudeš u nás spát, Fraňku; budeš na statku, statek jest tvůj a bez odkladu potřebuje hospodáře.“

A tu bylo Fraňkovi, jako by mu byl Bartoš zvěstoval náramné neštěstí. Franěk žádal, aby až zejtra mohl jít na statek. Ale Bartoš řekl: „Hned tam půjdeš, tak jak jsi, aniž komu čeho řekneš.“

„Ani Stáze?“ zeptal se Franěk.

„Ani Stáze,“ řekl Bartoš.

A takž ještě téhož dne odešel Franěk na statek, aniž by komu byl čeho řekl.

Když byl několik dní již odtud, zeptal se starý Lojka: „Kde pak se toulá Franěk, už několik dní nebyl doma?"

„Už jsem ho neviděl několik dní," pravil Bartoš, „nevím, kde se toulá."

Nevím, zdali tato odpověď uspokojila Lojku, ale jistě že neuspokojila Stázu, která nyní neustále byla jako na číhaně, počneli Lojka a Bartoš mluviti o Fraňkovi. Stokrát za hodinu ráda byla by se zeptala, co se s Fraňkem stalo, a ani na jedinou otázku se nezmohla.

„Proč pak nejde Franěk?" ptal se zas za několik dní starý Lojka.

„Divím se, nejde," řekl Bartoš. A to bylo to jediné, co se dovídala za několik dní, a přece s nesmírnou touhou čekala vždy té chvíle, až se zase Lojka po synovi zeptá. Jednou zeptal se Lojka přímo Stázy, nevíli, kde jest Franěk?

„Nevím," řekla Stáza a na to opět usedla na matčině hrobě, ponořila horké tváře do jetele a matce bezpochyby dopověděla, co tenkrát jen napověděla.

Zatím Bartoš docházel k rychtáři, a s rychtářem docházeli k Lojkovům a radili Fraň-

kovi, kterak se hospodaření zachytit, poučovali ho, pracovali s ním a byli mu přátelskou radou.

Jednou přišel Bartoš domů a pravil k Lojkovi: „Už vím, kde jest Franěk.“

Na ta slova Stáza zbledla a zčervenala v jedné chvíli několikrát, jako by jí někdo zvěstoval, že musí té chvíle potkati ji neštěstí.

„U vás doma jest Franěk, u své matky, která na smrt se roznemohla a přeje sobě, abyste přišel ji ještě navštívit,“ dokládal Bartoš.

„Já do statku?“ vzchopil se prudce Lojka.

„Ku své ženě, která na smrt stůně,“ vpadl do dalšího proudu Bartoš. A tu byl starý Lojka pro ten den jako vyměněny zase. Slova nepromluvil, hlavu si podpíral, rozličné myšlenky potíral a opět vypadal, jako by byl potřel sebe.

„Myslíte, Bartoši, že mám jít do statku?“ ptal, se jako na rozhraní pevného předsevzetí, jehož vlastně se obával.

„Myslím, abyste šel; chceteli, já vás tam dovedu,“ řekl Bartoš a tím byla věc s polovice rozhodnuta.

Jak zcela jiný dojem tato zpráva učinila na Stázu! Jak byla by hned, bez váhání běžela k loži nemocné, jak ráda by tam trávila, jak ráda by ji ošetřovala! Jak byla by hned

zanechala všeho, aby již stála tam, kde jest jí více potřebí. Nikdo ji nevybízel, ona byla by tam spěchala jako vítr. Lojku hrobař vybízel, a Lojka se na to připravoval jako na smrt.

„Kolik let už jsem tam ve statku nebyl?“ tázal se starý Lojka, když se ještě rozmýšlel.

„Už je tomu mnoho let,“ řekl Bartoš; „zatím vám dorostl syn, že jest jako kytka — radost se na něho podívat.“

Při slovech těch Stáza, co měla v ruce, všecko upustila a na dlouhou chvíli dělala všecko převráceně. Z konve lila vodu do měděnce, až přetýkal; když to spozorovala, chtěla to zastřít čímsi a nasypala do té vody soli. Myslila, že to cosi, co zapomněla solit.

K večeru ubíral se Bartoš se starým Lojkou k Bišicím, ku statku, o němž dosud domníval se, že jest statkem Josefovým. Musila to býti pro něho pouť velmi krušná, neboť ať začal Bartoš s ním mluviti o čemkoliv, Lojka ho neslyšel — tak byl zabrán ve své myšlenky. Jen chvílemi sobě povzdychnul hlasitě a to mluvil hlasem stísněným: „Tak tedy to má poslední cesta!“ Bartoš mu nic více nevymlouval. Také musili skorem u každé meze odpočívat, a cesta, kterou jindy vykonali za půl hodiny, protáhla se na

hodiny. A tu při každém sednutí Lojka říkal: „Můj Kriste Ježíši, já jdu na horu Kalvarii.“

Ale při té veliké stísněnosti, jaká se Lojky zmohla, nebylo více ani stopy po oné duševní rozbouřenosti, jaká tolikráte celým nitrem jeho zatřásla. Šel jako cestou, které nelze se vyhnouti, šel jí unaven, stísněn, ale přece neodvracel se.

Když přišli před Lojkovic statek, bylo již tma. Lojka unaven sedl sobě na patník, na němž tenkrát Franěk plakal pro dědečkovu smrt. A když na tom patníku seděl, mluvil hlasem změklým: „Jen se ohýbejte pyšná kolena, a proste mého syna, aby mně dovolil přes dvůr. Jen se spínejte ruce a proste, aby otevřel syn vrata po tolik let zamčená. Jen se nevzpouzejte slova a proste, proste! Vždyť to není možná, aby slovem se člověk musil zalknout — ven, ty tvrdé slovo a změkni! Ven, ty tvrdá myšlenko a změkni! Synu Josefe!“ pravil pak hlasem povznešeným, „hle, tvůj otec stojí u tvého prahu — prosím tě, jenom mně to přislib, hlasitě a přede svědky, že na mne nepoštveš toho psa, který se druhdy ke mně lísal, a jehož já krmil!“

A podobně mluvil; bylo to chvílemi jako modlitba, chvílemi jako pláč, chvílemi jako učiněná skroušenost, a zas jako žaloba.

Co takto tu seděl a Bartoš u něho stál, zavzněly sem ze dvora zvuky harfy a houslí a písně několika hlasů pojily se k nim. Starý Lojka umlkl, pozvedl hlavu a ohlížel se. Poslouchal. Ohlížel se, kde to sedí a poslouchal, odkud ta hudba. Viděl, že to sedí u vrat Josefova statku a hudba že zaznívá odtamtud.

„Kam jste mne vedl, Bartoši?“ ptal se Lojka a vstal, neboť nevěřil tomu, co viděl a co slyšel.

„Do statku vašeho syna“, pravil Bartoš.

„A moje žena že jest na smrt nemocna, pravil jste?“ tázal se dále.

„Tak jsem pravil.“

„Což hraje hudba tam, kde jsou na smrt nemocni?“ tázal se Lojka.

„Můželi hráti hudba po pohřbu, proč by nemohla hráti před pohřbem? Či nehrála hudba po celý den, když otce vašeho vynesli ke mně do hrobu?“

Lojka se zamyslil a mlčel na chvíli. Potom sám pravil: „Půjdeme dále!“ Otevřel vrata a zůstal v nich státi a poslouchal. Hudba zněla dále.

Tu pravil Lojka: „Psa ještě na mne nevyslali a neslyším, že by který štěkal.“ Hudba zněla dále.

Pak pokročili ve dvoře a starý Lojka hlasem mnohem měkčím, než prvé u patníku, mluvil: „Podívejte se na mne, vy všichni, kteří jste tu druhdy pohostinského vyhledávali přístřeší, zdali který z vás přicházel sem tak skroušeně, jako já dnes přicházím? Zdali který z vás k takým prosbám musil se utíkat, k jakým já se utíkám? Oh, což mohu ještě přicházeti skroušeněji, než jak nyní přicházím!“

A hudba zněla dále. Lojka poslouchal a pravil: „Ještě neslyším psa, že by zaštěkal.“

A když to řekl, poznal, že vedle kůlny v komorách je ta hudba a ten zpěv; nyní pak zavejsklo si mnoho hlasů. Slyšel a viděl blížiti se kroky a nedohledaje, kdo to, poklonil se tělem a volal: „Jsili ty můj syn Josef, ó, prosím tě, jen na některý den mne nevyháněj. K vůli své manželce za to prosím, k vůli matce, která tě porodila a tím jen chybila, že tě milovala přes příliš, a ta na smrt stůně! Vždyť já zase odejdu, až ona umře, ačli to přečkám!“

A podobně mluvil. Byl to Véna, který se přiblížil k němu a povídal: „Vítám vás, pantáto, do vašeho statku.“

Starý Lojka se vzpřímil a ohlížel se a poslouchal. Potom zrak jeho utkvěl na Vénovi. „Ty jsi Véna,“ pravil, „já tě znám. Kde jsi se tu vzal? Ty jsi se odtud toulal.“

„Já už jsem zase tady, pantáto, a čekáme na vás,“ řekl Véna.

„Čekáte na mne? A kdo jsou ti tam, co hrajou?“

„Harfeníci, houslaři, zpěváci, však je znáte,“ říkal Véna.

„A co tu chtějí?“

„Čekají na vás.“

„Čekají na mne? Tak, tak, tak, tak.“ Pak vzal Vénu za ruku a pravil: „Ty muži modrý, netrop si ze mne smích a řekni mně, radnoli jíti přes dvůr.“

„Jsem pro vás poslán, pantáto, a mám vás dovést, kam vám libo, na vejminek anebo na statek; ale na statku jest vaše panímáma, a proto bych vás měl vést na statek.

„Hm, tedy veď mne na statek,“ řekl Lojka a řekl to tak, jako by tím stvrzoval svůj ortel, jemuž více vyhnouti se nelze. A jenom jako

ten, kdo na smrt jest odsouzen, před smrtí ještě smí sobě vyprositi nějakou milost, tak prosil starý Lojka: „Slyš, Véno, půjdu na statek. Ale dříve doveď mne ještě tam k těm kůlnám, abych se podíval na ty duchy, kteří tam čekají na duši mou!“

A zavěsil se na Vénu, a Véna vedl ho ke komorám. Když ho odtamtud zahledli, zavzněl tuš; pak vyšli na prah kalounkářova rodina, pláteník, některý drotar a vůbec kdo tu právě pod střechou byl, a všichni pravili: „Vítáme vás, pantáto, už jsme čekali na vás.“

A při sporém světle svíčky jen tak že sotva rozeznal Lojka ty postavy; hlava mu šla kolem — jen tak že sotva doslechl, co povídali.

„Véno, nezůstávej tu se mnou státi; dobrý hochu, už jsem to viděl, už mne veď na statek.“

Když odcházel, opět zavzněl tuš, a Lojka vrávoraje potácel se o Vénu podepřen ku statku. A když již nedaleko prahu byl, mluvil: „Jen se ohýbej, pyšný jazyku a pros; tvrdá slova do hedbáví zaobaluj, ať jsou měkká, ať jsou měkkounká, jako ten ptačí prach.“ A tu již stál kdosi na prahu a pravil: „Vítám vás, tatínku, čekali jsme na vás.“

Ten, kdo ta slova pronesl, nebyl Josef, byl to Franěk.

Tu se udělaly Lojkovi před očima mžitky, a za chvíli odnášeli ho do statku Bartoš, Véna a Franěk. Tolikerým namáháním duševním zemdlelého položili na postel. Dýchal. Prokoukl a hned zase zavřel oči.

Usnul.

Po tolika letech zase spal pod domácí střechou, a spal na statku.

Bylo již hezky pozdě druhého dne, když se zbudil. A když se zbudil, hleděl upřeně na strop, jako by sobě zpomínal, co se mu zdálo. Bylo toho velmi mnoho, co mu připadalo jako sen, a posud nedovedl si říci, že více nesní.

A když jeho oči se stropu svezly se a hleděly po nejbližším okolí, jednak stáli jednak seděli ve světnici jeho žena, Franěk a Bartoš. Lojka dlouhým pohledem si je prohlížel, ale neříkal ani slova. Pouze se díval. A když se podíval ke dveřím, stálo tam několik čeledínů a jeden pravil: „Čekáme na vás, pantáto, kam máme jít orat?"

Starý Lojka opět podíval se na ženu, na syna a na Bartoše a povídal: „Neříkejte mi nic; jeli to sen, nechte mne ještě." A k čele-

dínům pravil: „Jděte orat za luka, přijdu se podívat, mnoholi jste zdělali.“

Když čeledínové odešli, pohleděl opět k svým a pravil: „A Josef vás tu nechal? Mne tu také nechal?“

„Jste doma, tatínku,“ řekl Franěk, „už nepůjdeme odtud.“

„Doma? Prosím vás, neříkejte mi nic, nač se vás budu ptát, až potom,“ pravil Lojka a mnul si čelo. Za chvíli řekl k ženě: „Povídali mi, žes na smrt nemocna.“

„Už je zdráva,“ řekl Bartoš.

Když Lojka vstal, ptal se: „Smím se tady po světnici procházet?“

„Po světnici, po dvoře, v polích, kde vám libo,“ odpovídal Franěk.

Lojka se usmál a procházel se po světnici a při tom povídal: „Jest to dobře narafičeno, ale já jsem už starý, proč bych si nedopřál trochu těch kroků po světnici, která byla mojí?“

„Jest vaše, pokud se vám bude v ní líbit,“ mluvil Bartoš.

„Dobrý hochu, musím věřit, ačkoliv nevím, mluvíteli pravdu,“ a Lojka oknem díval se na dvůr.

„Kdo pak to tam stojí na dvoře?“ povídal. „Toť je, nemýlímli se, starý žnec.“

„Už tu čeká dva dni na vás, aby s vámi promluvil,“ řekli mu.

„Tak ať přijde si promluvit,“ řekl Lojka. „Vždyť já si rád provluvím.“

Zavolali žence a ten přišel. „Přicházím se vás zeptat, pantáto, budeteli letos zase potřebovat staré žence? Protože už si nás zamlouvají v Čáslavsku a já řekl, že půjdeme, jestli by si nás nevzal starý pantáta Lojka.“

„Už jste mluvil s mladým?“ ptal se Lojka.

„Povídali mi, že všecko záleží na vás,“ odpovídal žnec.

„Nu, když vám to povídali, to jen ať přijdou k nám. Toť se ví, kam pak by jinam šli, když my jich máme třeba.“

„Budem tu jako na zavolanou,“ řekl žnec a odešel.

Starý Lojka se obrátil k svým a pravil: „Já sice vím, že Josef je nebude chtít, ale proč bych ho nepozlobil? Jen ať přijdou, však já je ještě uživím.“

Potom povídal: „Josef nepřijde sem, aby mne vyhnal?“

„Nepřijde,“ řekl Franěk.

„Když tedy nepřijde, pojďme na dvůr,“ a vedli ho na dvůr.

Na dvoře čeládka starého Lojku pozdravovala, říkali mu „pantáto“ a měli se k němu vesměs s velkou uctivostí. Starý Lojka prohlížel si nářadí, prohlížel si stavení, i bylo viděti, že se mu to líbí.

Šel ke komorám, tam bylo jako bývalo za něho. Kalounkářova rodina, jen že vyrostlejší a něco jich přibylo, plátenník trochu sešlý a houslaři a harfeníci s týmiž nástroji, jen že snad již také trochu sešlými. Všichni vítali starého Lojku s úsměvem a pěknými slovy, a jeden z nich pravil, že už je zase na statku, jako druhdy bývalo.

Pak poprosili, aby si k nim Lojka sedl. Potom počali vypravovati, jak kde co jest, jak bylo a jak už není, a starému Lojkovi bylo, jako by mu někdo zasazoval nové srdce do prsou a v hlavě jako by ještě zavejskla skřivánčí píseň.

Pak povídal starý kalounkář: „Já myslím, pantáto, jestli že byste byl tak dobrý a po nějaký čas nechal nás tu zase pod střechou, že by vám to pán bůh zas na jiné straně oplatil.“

Starý Lojka řekl: „Když vás tu vidím,

věřím, že tu jsem; vy jako byste byli mými kořeny, a já se tu vámi zase chytil.“

Byli skutečně jeho kořeny, a starý Lojka se jimi tu zachycoval.

Potom přišli sousedé z obce, v čele jich rychtář a vítali starého Lojku. Mají prý jakousi záležitost s obecními sady a že jen ještě čekali na radu jeho, až co on jim poví.

Vůbec každý se choval k Lojkovi, jako by nebylo před tím bývalo doby jeho vyhnanství, nýbrž jako by dnešní den byl pokračováním dnův dřívějších, jasnějších. Ne snad že by Lojka neměl více v paměti to, co bylo. Nikoliv, velmi dobře se pamatoval, že ještě do včerejška světem bloudil, ale dnes zároveň vznikalo v něm vědomí nové, že snad tomu bloudění má býti konec.

Tedy Bartošův plán se dařil. Ty pavučiny, které jeho mysl pokrývaly, snímaly se samy sebou, a starý Lojka každým dnem vůčihledě okříval. Přicházel již zase každého večera ke kůlně do komor a sám vybízel k hovoru a ku zpěvu. „Vesele, hoši, vesele,“ říkával.

U Lojků počínal starý život. Takým, jakým ten statek znali lidé od jakživa, byl zase nyní. Starý Lojka tak dalece pookřál, že shodil se

sebe několik let jako by několik obtížných snopů; že mu mohli říci již plnou pravdu, co se stalo s Josefem, jak se vyprodal, jak statek koupen jest pro Fraňka a jak Franěk, poněvadž jest ještě mladý, sobě vyprosil, aby on, Lojka, na něm hospodařil. Ano tak daleko pookřál, že někdy vstoupiv do komor, povídal: „Tak mi hoši vypravujte o starém Lojkovi, když světem bloudil.“

„Inu což, býval při všem vždy veselý,“ počínali vypravovat, a to bylo to jediné, kde mu neříkali pravdu úplnou, proto že viděli, kterak se mu to velice líbí, že lidé myslí, že byl veselým i v největším neštěstí svém.

I to mu řekli, že nemoc jeho manželky byla pouhou záminkou, aby ho domů dostali a že se to povedlo.

„Inu, což,“ říkal starý Lojka o své ženě; „zkusila chudák taky dost, když byla tu sama. Zkusili jsme oba.“

A tak se dostal starý Lojka zase domů.

XII.

Co mám ještě vypravovat?

Opět se začal Franěk toulat ze statku, to věděli však na vlas, kam šel. Ale nebylo to pravda tak docela, jak si to myslili: že totiž šel na hřbitov. Šel ke křbitovu se srdcem těžkým, jako tenkrát, když tam nesl dědečkovi míru. Nesl tam také čehosi míru, míru srdce svého — aby mu snad objednal hrob? Nikoliv. Aby je uložil v srdce nad všecky pely měkké a nad všecky květy líbezné.

A právě ta cesta byla těžká, jako by je tam šel pochovat. Jako pohádka to šumělo před ním, střelo se v mlhu i v jasno; srdce mu tlouklo radostnou předtuchou a ruka váhala — takť to bylo i bude až do skonání světa.

Když přišel ke hřbitovu, jako tenkrát postavil se před brdlínkovými vraty a díval se. A viděl velký rudý kříž a na něm plechového Krista, pak menší kříže, pak hroby bez křížů, některé zelené, některé kvetoucí, některé polozapadlé.

A bylo na tom hřbitově cosi velikého, nepochopeného, cosi, co nikdy nevyzkoumáme, cosi

velikého jako moře, chladného jako ledy zimní. Ale tenkrát nevanula zima z toho, spíše kus jara jako by poletovalo po tom příbytku smrti.

Když stál u brdlínek, čekal. A všecko, nač čekal, mohlo vyjíti pouze z hrobníkova domku, v podobě Stázině.

Stáza vyšla jako tenkrát, ale jaká! To nebylo děcko, které hopká i přes hroby, jako ten ptáček, jako ten motýl. To byla dívka zamyšlená i květoucí, růže, která dovede zastaviti se na jediném keři, na něm se skvíti i zvadnouti. Šla s hlavou sklopenou a podobala se, jako by slzami svými zalívati chtěla hroby. A byla ona půvab neskonalý.

Franěk stokrát otvírával brdlínková vrata a dnes byl, jako by nevěděl, kterak se jimi vchází. Když myslil, že by ho Stáza mohla spatřiti, ucouvnul a jenom jako kradmo skrze brdlínka pohlížel. A viděl Stázu, která byla tatáž, s jakou se vodil po celém okolí, a která přece nebyla tatáž; vždyť mu bylo, jako by dnes ji viděl poprvé a jako by mluviti měl k ní poprvé.

Stáza usedla si na matčin hrob, a oko její upřelo se o plechového Krista na rudém kříži.

Za chvíli šeptala více než zpívala „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky.“

Ale nedozpívala. Cosi jako by jí bylo přeřízlo píseň na dví, druhá polovice zůstala nevyslovena.

A tu bylo Fraňkovi teskno; jako by měl doplakat, co Stáza nedozpívala. Jako by jí ubližoval mlčením.

Postavil se před brdlínka, aby ho mohla vidět.

„Stázo,“ pravil.

Stáza se vzchopila s hrobu a polo radostně polo zamyšlena šla k brdlínkám.

„Vítám tě, Fraňku,“ řekla.

„Stázo, jestli bys mi chtěla otevřít,“ pravil Franěk.

Tu Stáza řekla jako v žertu: „Už jsi zapomněl k nám otvírat.“

„Nezapomněl,“ odpovídal Franěk, „ale nemám více práva, leč pokud ty mně dovolíš.“

„Máš otevřeno,“ řekla Stáza.

„Stázo, jdu tě žádat o ruku,“ řekl po malém zamlčení Franěk.

„Tu ji máš,“ povídala Stáza a podala mu ruku.

Jest třeba více? Jest třeba mnohých a různých zatáček, aby srdce mluvilo pravdu?

Srdce těchto dětí neznala těch zatáček, mluvila takto, a proto mluvila vznešeně, velkolepě, tak slavnostně, že to bylo pravdou.

„Chci tě míti za ženu a nevěděl jsem, chcešli býti ženou mou, a to mne trápilo," povídal Franěk.

„Kdybys byl nepřišel pro mne, já přemýšlela, kde bude Bartoš kopati hrob. A už jsem měla místo: kdež jinde než tamhle." A ukázala k hrobu u maminky.

A prsa obou stahovala se pocitem jiným než před chvílí; pocit nenadálého blaha je schvátil, a blaho jest rovněž těžké, než mu uvyknem.

Vedli se za ruce a šli do domku, aby to pověděli Bartošovi, co řekli právě sobě.

„Chci míti Stázu za ženu a jdu o ni říci," pozdravil Franěk, když vešli.

Bartoš změřil Fraňka od hlavy k patě a pravil: „Dobrá. Stázo, poodejdi."

Když Stáza vyšla, pravil Bartoš: „Víšli pak, Fraňku, že jest Stáza nemanželské dítě?"

„Ale přece dítě," odpovídal Franěk.

„Že ona neví, aniž já vím, aniž snad kdokoliv jiný, kdo jest otcem jejím?"

„Nutno to věděti?" tázal se Franěk.

„Že budou lidé o tom mluvit a řeknou: „Vizte Fraňka Lojku, vede se se svou ženou!“ a jejímu původu se budou smáti.“

„Což je člověku něco do původu?“

„Každý myslí, že mu je do původu a dle toho jedná.“

„A napraví to tím?“

„Nenapraví, ale jest jim proti vůli, že se to stalo tak.“

„A stvořenali proti vůli stvořitelově?“

„Nevím to; ale ty ji chceš za ženu, ty to musíš věděti.“

„Nevidím rozdílů mezi ní a jinými, a co vidím jest, že jest mi milejší nade všecky, nechť jest původ tam těch jakýkoli a jiný.

„Dobře, zavolej ji.“

A Bartoš zavolal sám Stázu. „Přivedli jste se za ruce,“ pravil, „voďte se po celý život za ruce.“ A silák ten, jemuž nebylo rovno, při těch slovech byl měkký.

Potom pravil: „Našel jsem tě, milá Stázo, dlouho jsem tě měl, a nyní Franěk se o tebe hlásí; co dělat? Má k tobě větší právo nežli já; jest mladý a má tě rád.“

Na ta slova vrhla se Stáza Bartošovi na prsa a vyštkala tam veškeré štěstí svoje, vypla-

kala tam i díky své, že jí byl otcem, i bolest svou, že ho opustí.

„Ještě něco, Bartoši,“ pravil Franěk.

„Co pak?“

„Víte, že rodičové moji bydlí na statku a budou tam bydleti se mnou i na dál; na vejminku jest prázno. Nechtělli byste vy bydleti tam a býti nám, Stáze tuto, na blízku?“

Na ta slova opět změřil Bartoš Fraňka od hlavy až k patě a pravil: „Já na vejminku? Ne, milý hochu. Tady jsem pánem a vejminek neumím přijímat, ani bych neuměl za to děkovat. Možná, že bys mne tam měl rád. Avšak nemůžeme vědět; já bych nedovedl se každého dne koukat po tvých očích, mášli mne ještě rád. Stejskat? Mám tady velkou rodinu, posud se mně v ní nezastesklo. Snad mne tady bude třeba. Až opět někde některý uteče z vejminku a nebude vědět kam, přijde k Bartošovi. A co by tu dělal, kdyby mne tu nebylo?“

Franěk se zamlčel; bylo patrno, že se domnívá, kterak mu Bartoš křivdí.

„Nehorši se hochu,“ pravil Bartoš. „Možná, že k vám časem přijdu, abych uviděl, kterak se chováš k otci. Na tom dej důkaz, že umíš i jako hospodář býti synem — to teprva do-

kázat musíš. Nic neslibuj. I tvůj bratr sliboval, a byl by otce o rozum připravil. Vám synkům nevěřím, proto že otcové vaši činí se závislými na vás. To jediné, co mi slíbíš — pozveš mne na svatbu.“

Bylo vše tak určité, co Bartoš povídal, že Franěk ani slovem neodpovídal.

„O mne se nestarej,“ povídal dále; „nyní Stáza budiž tvou nejmilejší starostí.“ Na to políbil Stázu a políbil Fraňka, a tím námluvy se skončily.

Tak bylo jednoduché, tak bylo prosté, co si chtěli říci a co si řekli a přece než došlo k těmto slovům, musili prostonati milou nemoc záhad a pochybností — nechodíť pravá láska cestami jinými.

A nyní nastaly oběma vycházky nejpůvabnější. Vedli se za ruce a chodili navštívit ty meze, ty keře, místa, kde dětská jejich srdce před časy tloukla s křepelkami. Navštívili ty svoje kapličky, v nichž co děti konali pobožnosti s skřivánkem — všecko bylo totéž a všecko bylo jiné. Na každé mezi více zeleně, více lesku, ve vzduchu zdálo se jim více zpěvu, každý skřivan byl vroucnější, každý hlásek byl dojemnější.

Vše bylo teď jiné, ale vše zdálo se míti teprva nyní pravou podstatu, již nikdo nepozná, kdo na věci nedívá se okem ozářeným láskou. I Stáza byla jiná, i Franěk byl jiný. Když jeden na druhého se podívali, zahleděli se do sebe, jako by to, co viděli, bylo nevyčerpatelné, věčné. Zahleděli se do sebe, a v oku leskla se záře radosti věčné nejkrásnějším paprskem, v oku leskla se pravda vroucnosti věčné nejkrásnější slzou. Každý z nich byl jiný, každý z nich byl okřídlený, ač obletoval toliko jeden druhého, každý z nich byl jako velebnější a myšlenky jich byly jako modlitbami.

Láska Stázina nebyla ani o poznání méně vroucí, méně pravdivou, méně svatou proto, že byla dítě nemanželské. Nemáť boží dech tak úzké názory jako my lidé. Jen srdce pravé; a ten boží dech se neptá, jakého jest původu. Bůh syn byl dítě nemanželské, a boží láska nestyděla se za to, boží láska přijala ho za syna svého — jenom my lidé stydíme se malicherně za původ, a přece nás všech původ není z jiného pramene, než z té věčné lásky, z níž každé zrnko klíčí; kdo to zrnko hodil, na čí rozkaz vzklíčilo — co n á m je do toho?

Co mám ještě vypravovat?

O třetí hodině odpolední šel po bišické návsi kostelník Vaněk s velkým klíčem v ruce, směrem ku kapli.

Ti kdož stáli u oken a viděli ho, neptali se, zdali hoří anebli kdo zemřel. Věděli, proč v tuto hodinu jde ku kapli a jenom to pověděli jeden druhému: „Tak už to bude.“

A tu vycházeli před statky a vidouce u ostatních statků sousedy, popocházeli až v prostřed návsi, pozdravujíce se tím co řekli doma: „Tak už to bude!“

Všichni byli oděni svátečně, i tvář jich byla sváteční, celá vesnice byla sváteční. Na návsi uprostřed byly postaveny máje s vlajícími fábory, byla z nich jako ulice, a ta táhla se od Lojků až ku kapli. I stavení byla zahalena chvojí, radovala se jako o veliký svátek.

Tenkrát opět chodil Véna s košíkem v ruce, měl v košíku rosolku a naléval a dával připíjet, komu se chtělo. Tenkrát byl v rozmaru, jako když sám má se ženit, naléval velmi z bystra a neustále pobízel: „Na jejich zdraví, sousedé!“

„Jak pak uvítáš novou hospodyni, Véno?“ ptali se ho.

„Dobře ji uvítám,“ mluvil Véna, „a sice řeknu takhle: „Dej vám pánbůh tolik maličkých,

abych to nosil po návsi, jako tuty flašky. Tak ji uvítám. A proto pijte, sousedé."

„A kolik toho počítáš?" smáli se sousedé.

„Nevím, až kolik vypijete," pravil Véna a pobízel stále.

Jako by byl jeho vlastní sňatek, taký byl Véna. A nic by mu nebylo ztrpčilo veselý rozmar, jenom jedna otázka souseda Kmocha, Baruščina otce, ho rozmrzela. „Na kolika vozích přiveze si Stáza svůj podíl?" ptal se Kmoch přihlouplým úsměškem.

Na to se Véna rozvzteklil: „Ani tolik těch vozů nemáte, abyste na nich mohl odvézti jedinou její dobrou vlastnost. Vy potřebujete vtipkovat!? Co víte vy, sedláci, o tom, čeho třeba k svatbě? Vy své dcery prodáváte na trhu — kdo víc přidá: „Korec, dva korce! Deset korců, dvacet korců," to jsou vaše dcery, a vy se budete posmívat? Kdo nejvíc hodí, s tím je u vás vůle boží. A pak jdete na vejminek, když jste vykonali tak velikánskou moudrost. A kolik vozů by váš vejminek odvezlo? Na trakaři vás odvezu všecky i s vaším podílem."

Tu byl Véna velice rozhorlen, že ani nevěděl, kdy má ustati u svém výkladu, ačkoliv

musíme doložiti, že všichni sousedé tu prostořekou otázku Kmochovu odsoudili.

„Taková nebude," pokračoval Véna, „aby otec z vejminku musil se toulati po trzích, jako žebrák, proto že by ho pod střechou umučili; aneb aby vejminkář než ona vkročí do domu, musil dělat poslední vůli, proto že potom už nikdy nebude míti všech pět pohromadě. A na ty vlastnosti musí míti Stáza mnoho vozů, než se všecky zlehka unesou."

Snad by byl Véna ještě dlouho vykládal, kdy by postup událostí nebyl přehlušil účinky prostořekosti Kmochovy.

Od hřbitova, kam Franěk si byl jel pro nevěstu, koňmo přicválal svatební host a povídal, že už jdou; že na hrobech Stáziny matky a Fraňkova dědečka starý Bartoš spojil jich ruce a že pravil: „Vaše láska vrostla z hrobu; ať všecky hroby přetrvá!"

Při tom začal Vaněk zvoniti v kapli a za vsí již se ozývaly zvuky houslí známých houslařů, k nimž připojili se hudebníci celého okolí.

Sousedé na návsi sestoupili se v tu zeleň, která tvořila aleji až ke kapli, a očekávali mladého ženicha a nevěstu. Jenom Kmoch se byl odtud odstranil.

Musím to zde vytknouti v dobrou stránku bišických sousedů, že s upřímností čekali na mladý párek. Byltě Franěk tím, jak zachoval se ku svému otci, tak důtklivě usadil se v jejich vážnosti, že ničím nemohla býti zviklána. To nesmíme sice tajiti, že jim všem bylo jaksi proti mysli, že sobě bral za ženu nemanželského sirotka, neboť v té věci nebyl ani jediný z nich lepším, a každý sám u sebe pravil: já bych to byl neudělal. Ale že to udělal Franěk, smířili se s ním, a že to byla Stáza, smířili se i s ní.

Šel tedy návsí průvod, jaký v Bišicích neviděli; světili svátek, jehož ani jediný by se byl ještě před krátkým časem nenadál, že může ještě vzejíti z Lojkova statku. Z celého vůkolí sešli a sjeli se známí — slavilit nejen sňatek Fraňkův, ale slavili také uzdravení starého Lojky, který po tolik let byl mezi nimi bloudil bez domova i beze smyslů.

Co mám ještě vypravovat?

Vedle kůlny do obou komor přistěhovaly se opět ty dávné pověsti a balády, které byly odtud po tolik let vyhostěny, a dvůr Lojkův zalesknul se opět jako tvář šťastného posluchače.

Chcemeli se tam na chvíli podívat, můžeme. Statek jest opět každému otevřen; kalounkářova

rodina, plátenník jsou tam jako doma, drotaři přicházejí na nocleh, hudebníci často si tam zajdou, a za nimi přijdou z vesnice posluchači a posluchačky.

Opět v těch komorách večer poslouchá Franěk a vodí tam Stázu — jak dobří tu známí, kamkoliv se podívají.

A chcemeli, podíváme se k Lojkovům někdy z rána, když se čeládka připravuje do polí. Starý Lojka s dýmkou v ústech prochází se po dvoře, prohlíží nářadí a čeládka pozdravuje. „Dej pánbůh dobrýtro, pantáto!“

Starý Lojka děkuje: „Tak, tak, tak, děti!“

„Půjdeme dnes na pole za luka, pantáto?“

„Ptali jste se mladého? Kam ten řekne, tam půjdete.“

„Pravil, abychom se ptali vás.“

„Inu, inu. Tedy za luka. Ale vždycky ptejte se mladého.“

„Tamhle přichází.“

A tu přichází Franěk. „Co myslíš, aby šli za luka?“

A Franěk ví tolik příčin, že se musí jíti za luka a nikam jinam, že jest starý Lojka všecek samý úsměv, jak dobře to dovedl nařídit.

„Inu, inu,“ dokládá, „toť se ví, tedy za luka.“

Pak přijde Stázička, jak ji všichni ve statku nazývají, a praví, aby šli k snídani. Starý Lojka béře ji za bradu a hledí do jiskrných očí. „Dobré dítě, dobré dítě,“ povídá. Pak pustí bradu a vezme ji za ruku: „Od dneška za rok už nebudeš sama pro mne chodit, Stázičko.“

„Proč bych nechodila, tatínku?“

„Nu, choď si, ale s vnoučetem na ruce.“

Na to Stázička se zapýří a myslí si plna blažené předtuchy: „Od dneška za rok!“

Anebo tam vejděme za rok, přede žněmi. Ženci opět staví se tu na prvním místě, a mezi nimi prochází se starý Lojka s dýmkou v ústech.

„Přicházím od mladého pantáty,“ praví ten náčelní mezi nimi, „abyste prý z nás vybíral si sám, pantáto, že prý už nás znáte; a já také myslím, že to nejlepší.“

„Inu, inu,“ povídá starý Lojka, „jak pak bychom se neznali za tolik let!“

A na to vybírá si podle chuti a jak se mu který zdá.

„Letos budeme míti veselé žně, pantáto,“ povídají ženci.

„Letos? To si myslím! A což, až vám začne Stázička kolo! Taková selka ještě nebyla tu na statku, jako je Stázička.“

„Hodná to selka, pantáto. Tu přišla s námi letos Ančka — víte, pantáto, nu, jediná chyba její, že neví, jak přišla na svět. A jaké ženské jsou, nechtěly ji mezi sebou trpět. „Což pak ona za něco může?“ pravila ta vaše Stázička. „Zvíře neodženeme, když k nám se tulí — což jest Ančka horší než zvíře?“ A jak víte, pantáto, vzala ji k sobě za chůvu k tomu vašemu hezkému vnoučeti.“

„Inu, inu,“ usmívá se starý Lojka.

Ale celý statek býval zrovna na nohou, když tam za čas přicházel návštěvou hrobař Bartoš. „U mrtvých se mi už stýská,“ povídal, „a když se mají živí rádi, to já si rád k nim zajdu. Nu, a vy se máte rádi?“

A tu ho div na rukou nenosili, totiž kdy by ho byli unesli. A proto, že ho nemohli unést, věsili se na něho, i Franěk, i Stáza, i to malé klouče, které vzala Stáza od Aničky, aby se jím pochlubila.

„Což pak jsem proto silák,“ říkal Bartoš, „abych vás musil od sebe odstrkovat?“ A tak jako žertem jimi postrčil, aby přece se jich

sprostil. Ale nejhůř bylo, když se chystal k odchodu. Tu k nim přibyl i starý Lojka a všichni ho drželi, aby ještě zůstal. A tu Bartoš hrobař časem dělával, jako by je od sebe odháněl, jako by je setřásal. A musíme říci, že se mu to povedlo málo kdy — byltě to jediný případ, kde silák Bartoš podlehl. Franěk, Stáza, Lojka a malý hošík ho přemohli, a někdy k tomu stačil hošík sám.

„Inu, inu," smál se starý Lojka, a když pak večer přišli hudebníci, byla ve statku ta nejkrásnější idyla.

Dlouho tu idylu hledali, dlouho za ní bloudili, ale našli ji. A ta končí jako započala: „Odpočiňte v pokoji . . ."

Od téhož spisovatele vyšly:

Dědicové Bílé hory. Báseň. Vydání druhé. Náklad tiskárny dra. Ed. Grégra. V komisi knělikupectví dra. Ed. Grégra a Ferd. Dattla. Cena 40 kr., vkusně váz. 1 zl.

Černý prapor. Báseň. Vydání druhé. Tamtéž. Cena 50 kr. Skvostně váz. 90 kr.

Děvče z Tater. Báseň. Tamtéž. Cena 24 kr., vkusně váz. 60 kr.

Goar. Báseň. Tamtéž. Cena 80 kr., váz. se zlatou ořízkou 1 zl. 40 kr.

V přírodě. Řada první. Druhé vydání. Tamtéž. Cena 40 kr.

V přírodě. Řada druhá. Tamtéž. Cena 40 kr.

V přírodě. Řada třetí. Tamtéž. Cena 40 kr.

Tři povídky. Tamtéž. Cena 50 kr., vkusně vázané, se zlatou ořízkou 1 zl. 20 kr.

Na statku a v chaloupce. Povídka. Nákladem J. Otty. Cena 30 kr.

Večerní písně. Třetí vydání. Nákladem knihkupectví I. L. Kober.